

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

**ÇOCUK HAKLARI BAĞLAMINDA
ÇOCUKLARDA EĞİTİM HAKKI**

TEZİ YAZAN
Lütfiye ÖZ (AKAR)

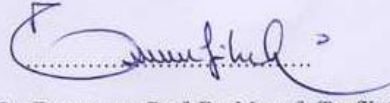
TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mustafa Tefik ODMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN, EKİM 2013

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

"ÇOCUK HAKLARI BAĞLAMINDA ÇOCUKLARDA EĞİTİM HAKKI" başlıklı bu çalışma jürilerimiz tarafından oy birliği ile **Özel Hukuk** Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı- Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Tevfik ODMAN

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Elvin Kerime SİLAHTAROĞLU

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Selen YILMAZ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

07/10/2013

Yrd. Doç. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimler Enstitü Müdür Yard.

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge,şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖNSÖZ

Çocuk kavramı tarihte toplumun yapılarına, kültürlerine, inançlarına, ekonomilerine göre değişen bir kavramdır. Çocuk hakları ise tüm çocukların doğuştan sahip olduğu, geniş anlamda toplumsal, felsefi, ahlâkî ve hukuksal boyutları içeren evrensel bir kavramdır. Eğitim, bireyin doğumundan ölümüne süregelen ve sosyal, kültürel, politik, bireysel boyutları aynı anda içinde bulunduran bir olgudur.

Eğitim hakkı, kendine özgü niteliklerinden dolayı birçok uluslararası belgede yerini bulmuştur. Çocuğun eğitim hakkının Türk hukuku ve uluslararası düzenlemeler ışığında değerlendirilmesi konusu, bugüne kadar gerçekleştirilmiş çok sayıda yayında farklı bakış açılarından ele alınmıştır.

“Çocuğun Eğitim Hakkı” isimli yüksek lisans tezimin hazırlanması ve düzenlenmesi sırasında kendi işlerinin yoğunluğu arasında zaman ayırarak bu çalışma hakkında bana yol gösteren, destek olan görüş ve önerilerini sunan, değerli hocam Sayın Prof. Dr. Mustafa Tevfik ODMAN’a teşekkürü borç bilirim.

07.10.2013

Lütfiye ÖZ (AKAR)

ÖZET

ÇOCUK HAKLARI BAĞLAMINDA ÇOCUKLARDA EĞİTİM HAKKI

Lütfiye ÖZ (AKAR)

Yüksek Lisans Tezi, Özel Hukuk Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Tefik ODMAN

Ekim 2013, 156 Sayfa

Toplumlar açısından çocuk konusu, geleceklerinin hangi seyirde olacağını belirleyecek olması nedeniyle, son derece önemli konular arasında yer almaktadır. Her toplum, önlerine çıkacak sorunlarla mücadele edebilecek, sağlıklı, güçlü ve toplumsal devamlılığını sağlayabilecek bir nesil yetiştirme gayreti içinde bulunmaktadır. Bu döngünün gayet normal olduğu kabul edilmelidir.

Eğitim, birey ve toplum için son derece önemli olup; bireyin ve toplumun hem güncel yaşamını, hem de gelecekteki gelişimini etkilemektedir. Eğitim, kişilerin gelecekteki yaşamlarını doğrudan etkilemesi ve sosyal yapının oluşmasındaki katkısı nedeniyle, toplumların gelişmesinde en önemli süreçtir.

Tezimizde, çocuğun eğitim hakkı ulusal ve uluslararası hukuktaki gelişimi ve günümüzdeki durumu ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Çocuğun eğitim hakkı ulusal ve uluslararası hukukta geçmişten günümüze kadar olan gelişimi ve günümüzdeki durumu detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

Uluslararası belgeler ve Türk hukuku ışığında çocuk hakları ve çocuğun eğitim hakkının irdelenmesi çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda öncelikle çocuk ve çocuk hakları kavramları ile tarihçeleri, çocuk haklarına ilişkin ulusal ve uluslararası düzenlemeler ele alınarak konuya ilişkin çeşitli görüşlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Eğitim, Hak, Çocuk Hakları, Eğitim Hakkı

ABSTRACT
EDUCAITON RIGHTS OF CHILDREN IN THE CONTEXT OF
CHILDREN'S RIGHTS

Lütfiye ÖZ (AKAR)

Master's Thesis, Head Department Of Private Law Thesis Consultant

Advisor: Prof. Dr. Mustafa Tevfik ODMAN

October 2013, 156 Page

For societies, the issue of children is of tremendous importance since it will determine what the course of their future will be. Every society is in an attempt to raise a strong, healthy generation that can cope with the potential problems and maintain the social continuation of itself. It is recognized that this cycle is pretty normal.

In this context, education is highly crucial for the individual and the society, and it influences and shapes both the everyday life of the individual and the society and its development in the future. Education is by far the most important process in the development of societies because of its contribution to the formation of a social structure and of its direct impact on the lives of the individuals in the future.

In my thesis, I have attempted to put forth the child's right to education, its course of development in domestic and international law and how it is exercised today. I have in this way striven to study how the child's right to education has developed through history and how it is implemented now in national and international law in detail.

The topic of our study revolves around the children's rights and the child's right to education in the light of international documents and the Turkish Law. In this context, the concepts of "child" and "children's rights" are primarily dealt with, and then their historical course of development and national and international regulations or amendments are examined concerning children's rights. In the process, various opinions are also cited.

Key Words: Child, Education, Right, Children's Rights, Education Right

KISALTMALAR LİSTESİ

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMÇHS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇKK	: 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu
ÇMK	: Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
ed.	: Editör
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı
IAO	: Uluslararası Çalışma Teşkilatı'nın-Internationale Arbeits Organisation
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ÖMÇK	: Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu
RG	: Resmi Gazete
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı

UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNO	: Birleşmiş Milletler Teşkilatı
UNRRA	: Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi
WEB	: İnternet Üzerinden Öğrenme
WHO	: Dünya Sağlık Teşkilatı
WUS	: Dünya Üniversiteler Servisi

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
TEZ İMZA SİRKÜLERİ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE BAĞLAMINDA ÇOCUK, ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİM KAVRAMI	5
1.1. Çocuk Kavramı.....	5
1.1.1. Çocuk Kavramının Tarihsel Arka Plânı.....	9
1.2. Hak Kavramı.....	12
1.3. Çocuk Hakları Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	15
1.4. Eğitim ve Eğitim Hakkı Kavramı.....	19
1.4.1. Eğitim.....	19
1.4.2. Eğitim Hakkı Kavramının Niteliği ve Kapsamı.....	22
1.4.3. Eğitim Özgürlüğü.....	24
1.4.4. Eğitim Hakkının Tarihsel Çerçevesi.....	25
1.4.5. Eğitim Hakkının Hak ve Özgürlükler Sınıflandırmasındaki Yeri.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

2. ULUSLARARASI DÜZENLEMELERDE ÇOCUK HAKLARI VE

ÇOCUĞUN EĞİTİM HAKKI	31
2.1. Uluslararası Düzenlemelerde Eğitim Hakları	32
2.1.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi.....	32
2.1.2. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme.....	34
2.1.3. Medenî ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme.....	37
2.1.4. Birleşmiş Milletler Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme.....	37
2.1.5. Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Çeşit Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi.....	39
2.1.6. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS).....	40
2.1.7. İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesine Ek 1 Nolu Protokol.....	46
2.1.8. Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği ve Akademik Özgürlük Üzerine Lima Bildirgesi.....	50
2.1.9. Çocuğun Hakları ve Refahı Konusunda Afrika Şartı.....	51
2.1.10. Yüksek Öğretim Paydaşları Toplantısı.....	51
2.1.11. Diğer Belgeler.....	52
2.2. Uluslararası Alanda Çocuk Hakları Tarihçesi.....	53
2.2.1. Uluslararası Alanda Çocuk Haklarının Korunması Faaliyetleri.....	55
2.2.1.1. Birinci Dünya Savaşı Öncesi	56
2.2.1.2. Brüksel Kongresine Kadar	56
2.2.1.3. Brüksel Kongresi.....	57
2.2.2. İkinci Dünya Savaşına Kadarki Devre.....	58
2.2.2.1. İkinci Brüksel Kongresi.....	58
2.2.2.2. Milletler Cemiyeti Faaliyetleri.....	59
2.2.2.3. Balkan Kongreleri	62
2.2.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası.....	63
2.2.3.1. Resmi Kuruluşlar.....	65
2.2.3.2. Özel Kuruluşlar	70

2.2.3.3. Ulusal Alanda Çocuk Hakları Tarihçesi ve Çocuk Haklarının Korunması Faaliyetleri.....	71
2.3. Çocuk Haklarına İlişkin Uluslararası Belgeler.....	80
2.3.1. Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi.....	80
2.3.2. 20 Kasım 1959 Tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi ..	81
2.3.3. 20 Kasım 1989 Tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.....	81
2.3.4. Diğer Sözleşmeler.....	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK HUKUKUNDA ÇOCUĞUN EĞİTİM HAKKINA İLİŞKİN

DÜZENLEMELER	86
3.1. Eğitim Hakkı	87
3.1.1. Eğitim Hakkının İlkeleri.....	88
3.1.1.1. Genellik ve Eşitlik.....	89
3.1.1.2. Özel Eğitime İhtiyacı Olanlar	90
3.1.1.2.1. Özürlü Çocuğun Eğitim Hakkı.....	92
3.1.1.2.2. Korunmaya Muhtaç Çocuğun Eğitim Hakkı.....	94
3.1.1.2.3. Üstün Beyin Gücüne Sahip Çocuğun Eğitim Hakkı	95
3.2. Çalışan Çocuğun Eğitim Hakkı.....	96
3.3. Sokak Çocuklarının Eğitim Hakkı.....	98
3.4. Yabancı Ülkelerdeki Vatandaşların Eğitim Hakkı	99
3.5. Mülteci Çocuğun Eğitim Hakkı.....	100
3.6. Türkiye'deki Azınlıkların Eğitim Hakkı.....	101
3.7. Türkiye'deki Yabancıların Eğitim Hakkı	102
3.7.1. Milletlerarası Özel Öğretim Kurumları, Yabancı Okullar ve Azınlık Okulları.....	104
3.7.1.1. Milletlerarası Özel Öğretim Kurumları	104
3.7.1.2. Yabancı Okullar	105
3.7.1.3. Azınlık Okulları	106

3.8. İlköğretimin Zorunluluğu İlkesi	107
3.8.1. Parasız İlköğretim	110
3.9. Eğitim Hakkı Açısından Ayrımcı Gözetmeme ve Eşit Muamele İlkesi.....	110
3.9.1. Kız Çocukların Eğitim Hakkı	111
3.9.2. Maddi İmkânlardan Yoksun Başarılı Öğrencilerin Desteklenmesi	112
3.9.3. Ana Dil-Eğitim Dili ve Yabancı Dille Eğitim Hakkı.....	112
3.9.4. WEB Tabanlı Öğretim	115
3.9.5. Her Yerde Eğitim	116
3.9.6. Yöneltilme	116
3.10. Eğitim Özgürlüğü	119
3.10.1. Ebeveynin Kendi İnançlarına Göre Çocuğunun Eğitimini Seçme Özgürlüğü-Çocuğun Dinî Eğitim Hakkı	122
3.10.2. Özel Eğitim Kurumları Kurabilme ve Yönetebilme	124
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	126
5. EKLER	131
5.1. EK - 1: Devamsızlık Mektubu.....	131
5.2. EK - 2: İdari Yaptırım Karar Tutanağı Örneği.....	132
5.3. EK - 3: İdari Yaptırım Karar Tutanağı Örneği.....	133
5.4. EK - 4: İdari Yaptırım Karar Tutanağı Örneği.....	134
5.5. EK - 5: İdari Yaptırım Karar Tutanağı Örneği.....	135
5.6. EK - 6: Çocuğu Okula Göndermemek İdari Para Cezasına İtirazın İptali ile ilgili Yargıtay Karar örneği	136
6. KAYNAKÇA	138

GİRİŞ

Amaç

Bu çalışmada çocuk hakları bağlamında çocuğun eğitim hakkı ile ilgili sorulara uluslararası hukuk ve ülkemiz hukuku açısından cevaplar bulunması, bunların genel değerlendirmesinin sunulması amaçlanmıştır.

Kapsam

Çocuk hakları bağlamında çocuğun eğitim hakkının uluslararası düzenlemeler ve Türk hukuku ışığında değerlendirilmesi, çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmamızın temelini oluşturan çocuğun eğitim hakkı, çeşitli çalışmalarda farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışmamız ile konuya ilişkin temel yaklaşımların derlenmesi amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda çalışmanın konusu, ülkemizde günümüze kadar çocuğun eğitim hakkı ve bu yönde mevcut uygulamalar, güncel yasal çerçeve ve özel anlamda çocuk hakları ve çocuğun eğitim hakkı oluşturmaktadır.

Yöntem

Çocuk hakları bağlamında çocuğun eğitim hakkı ile ilgili konular Türk hukuku ve uluslararası hukuk açısından cevaplar bulunması için yapılan çalışmada, tartışmalar değerlendirilmiş, bazı bölümlerde kendi görüşlerimize yer verilmiş, yeni öneriler getirilmeye gayret edilmiştir.

Çocuk kavramı toplumların yapılarına, kültürlerine, inançlarına, ekonomilerine göre değişen bir kavramdır. Bu kavram, içerisinde birçok anlamı barındırma özelliği taşımaktadır. Aile ve toplumun temel taşı meydana getiren çocukların, uluslararası antlaşmalarla korunmuş ve her ülkenin kültürel yapılarına göre yansımış dokunulmaz ve devredilmez nitelikte hakları vardır.

Çocuk hakları, çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlâkî bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlardır. Aslında çocuk hakları, yetişkin

haklarından ayrı bir alan değildir. Çocuk hakları da insan hakları hukukunun bir parçasıdır. Çocukların özel gereksinimleri nedeniyle ayrı bir çocuk hakları düzenlemesine karşın çocuk hakları ve yetişkin hakları bir bütündür.

Tarihsel perspektifle bakmak gerekirse, on altıncı yüzyıldan itibaren çocukluk yaşamın özel bir evresi olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Çocukluk bilincinin bulunmadığı bir çağdan hukuksal, toplumsal ve eğitsel kurumlar çerçevesinde korunan bir çocukluk kavramına geçiş yaklaşık dört yüzyıl sürmüştür. Yirminci yüzyılda çocuk, toplumun geleceğini belirleyen en önemli insan kaynağı olarak kabul edilmiş ve bu yüzyıl Çocuk Yüzyılı olarak adlandırılmıştır.

Eğitim, bireyin doğumundan ölümüne süregelen ve sosyal, kültürel, politik, bireysel boyutları aynı anda içinde bulunduran bir olgudur. Eğitim ve öğretim, birbirini tamamlayan, bazen biri diğerine aktarılan iki kavram olarak yazılı kaynakta yer alır. Bununla birlikte bazen eğitim, öğrenimi de kapsayacak şekilde tanımlanmaktadır.

İnsan hakları alanındaki gelişmeler öncesinde eğitim, devletin kişilere yüklediği bir yükümlülük olarak kabul edilmekteydi. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal devlet anlayışı eğitim hakkını da kapsamaya başlamıştır. Devletin eğitim hakkını sağlama ödevi, bu hakkın koşullarını belirleme yetkisini de devlete vermeyi gerektirmiştir.

Hukuk alanında oldukça yeni sayılabilecek çocuğun eğitim hakkı konusunun açıklık kazandırılması gereken soruları mevcuttur. Çocuğun eğitim hakkı, bugüne kadar çok sayıda araştırmacı tarafından farklı yönleriyle ele alınmıştır. Burada sunulan çalışmada çocuk hakları bağlamında eğitim hakkı ile ilgili sorulara Türk hukuku ve uluslararası hukuk açısından cevaplar bulunması, bunların genel değerlendirmesinin sunulması amaçlanmıştır.

Avrupa’da eğitim hakkı kavramı, 1789 Fransız Devrimi sonrası gündeme gelmiştir. Sanayi devrimi sonrası, kendisine yalnızca devletin olumsuz müdahalelerine karşı ileri sürebileceği negatif özgürlüklerin değil, devletten olumlu

bir hareket, bir hizmet ve yardım isteme yetkisini veren pozitif haklar da tartışılmaya başlamıştır.

1848 Fransız Anayasası sosyal haklar bakımından önemli bir aşama olarak kabul edilmekle birlikte, sosyal hak anlayışının yerleşmesi ve ekonomik alandaki devlet-toplum ilişkilerinin belli yapıda düzenlemeye başlaması yirminci yüzyılda, görülmeye başlanmıştır. Sosyal hakların kabul görmesiyle birlikte sosyal devlet kavramı da gündeme girmeye başlamıştır. Sosyal devlet anlayışını benimsemesi, çoğunlukla II. Dünya Savaşı sonrası olmuştur.

Osmanlı Devletinde eğitimin bir kamu görevi olarak üstlenilmesi, dünyadaki gelişmelere paralel olarak, Tanzimat dönemi ile başladığı söylenebilir. II. Mahmud, 1824’de, ilköğretimi herkes için zorunlu kılan bir ferman çıkarmıştır. Tanzimat döneminde eğitim, kurumlaştırılmaya başlanmıştır. Eğitim hakkı 1876 Anayasası’nın 15. ve 16. maddelerinde düzenlenmiştir

Ulusal anlamda eğitim hakkı, 1921 Anayasasında yer almamakta olup; 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında düzenlenmiştir. Eğitim alanının, 1924 Cumhuriyet Anayasası döneminde gerçek anlamıyla bir dönüşüme sahne olduğu söylenebilir. 1961 Anayasası’nda, eğitim hakkı hem bir temel hak olarak hem de sosyal hak olarak yer almıştır. Anayasanın 21. maddesi kişiye eğitimde negatif statü hakkını, 50. maddesi ise pozitif statü hakkını tanımıştır. Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi 1982 Anayasası’nın 42. maddesinde, sosyal ve ekonomik haklar arasında düzenlenmiştir.

Günümüzde eğitim hakkı hem uluslararası metinlerde hem de ulusal metinlerde güvence altına alınmıştır. Birleşmiş Milletler’in (BM) eğitim konusundaki ilk ve en önemli eseri İnsan Hakları Evrensel Bildirisidir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin 26. maddesi eğitim hakkına yöneliktir. Eğitim hakkına ilişkin bir başka belge ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’dir (AİHS). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Ek 1 Protokolün 2. maddesinde, eğitim ve öğretim hakkı düzenlenmektedir.

Birinci bölümde kavramsal çerçeve bağlamında çocuk ve çocuk hakları kavramı tarihsel gelişim itibarıyla incelenmiştir. Çocuk kavramı, çocuk kavramının

tarihsel arka planı ile birlikte verilmiştir. Zaman içinde çocuk hakları kavramının ortaya çıkışı ve eğitim hakkı kavramının niteliği ile kapsamına yer verilmiştir. Bu bölümün sonunda eğitim özgürlüğü ele alınmış ve eğitim hakkının tarihsel çerçevesi ortaya konmuştur.

Bir toplumun geleceğinin teminatı olan çocuğun korunması Dünyada ve Türkiye’de öncelikli olarak ele alınan konulardan biri haline gelmiştir. Toplumun bu önemli unsurunun yetişmesi; bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki olarak gelişimi ile ilgili gereken önlemlerin alınması yanında, hukuki olarak da toplum içinde yerini düzenleyen kurallara ihtiyaç duyulmuş ve çocuk haklarına dair uluslararası düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda ikinci bölümde uluslararası düzenlemelerde eğitim haklarına yer verilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise Türk hukukunda çocuğun eğitim hakkına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Eğitim hakkı, eğitim hakkının ilkeleri bu bölümün başında ele alınmıştır. Ülkemizde çalışan çocukların eğitim hakkı ve özellikle sokak çocuklarının durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yabancı ülkelerdeki vatandaşların eğitim hakkı ve mülteci çocukların eğitim hakkı ayrıca ele alınmıştır. Son olarak da Türkiye’de yaşayan yabancıların eğitim hakkı ile milletlerarası özel öğretim kurumlarının durumları ve yabancı okullar ile azınlık okulları ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE BAĞLAMINDA ÇOCUK, ÇOCUK HAKLARI VE EĞİTİM KAVRAMI

Çocuklar bir toplumun geleceğidir. Fiziksel ve zihinsel açıdan iyi yetişmiş bir çocuk, gelecek dönemlerde içinde bulunduğu toplumun ekonomik ve sosyal gelişimine önemli katkılar sağlar. Bir insan ömrü en belirgin biçimde, çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık evrelerinden oluşmakta ve her evrenin kendine özgü süreçleri bulunmaktadır.

Çocuk kavramı toplumların yapılarına, kültürlerine, inançlarına, ekonomilerine göre değişen bir kavramdır. Bu kavram, içerisinde birçok anlamı barındırma özelliği taşımaktadır.

1.1. Çocuk Kavramı

Çocuk kavramı, toplumların yapılarına, kültürlerine, inançlarına, ekonomilerine göre değişen bir kavramdır¹. Çocuk kavramı içerisinde birçok anlamı barındırma özelliği taşımaktadır. Çocuk, saflığın, güzelliğin ve hatta günahsızlığın simgesi olarak kabul edilmektedir. Bazen kaygısızlık, mutluluk, masumluk, bilinçsizlik sözleri çocukluğu çağrıştırmaktadır².

Çocuk kelimesinin Türkçedeki sözlük karşılığı “anne karnında ya da bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde olan insan yavrusu”³, “bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insan”⁴ biçiminde ifade edilmektedir.

Hukukta ise, çocuk kavramı ve çocukluk dönemi, yaş faktörüne bağımlı⁵ olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin

¹ Ali Naim İnan, **Çocuk Hukuku**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Yayın No: 3, İstanbul 1968, s. 3

² Levent Eraslan, “21. Yüzyılın Küçük Adam ve Kadınları (Değişen Çocuk Kimliği Üzerine Bir Deneme)”, **Çocuk-Çocuk Dergisi**, Ankara Şubat 2005, s. 26.

³ Ali Püsküllüoğlu, **Türkçe Sözlük**, Arkadaş Yayınları, Ankara 1994, s. 263.

⁴ Hasan Eren-Nevzat Gözaydın, **Türkçe Sözlük**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, İstanbul 1992, s. 316.

⁵ Yener Şişman, “Sosyal Politika Açısından Türkiye’de Çocuk Ve Genç İşgücü”, **Kamu-İş: İş Hukuku Dergisi**, Cilt: VII, 2003, s. 4.

(BMÇHS) 1. maddesi uyarınca uygulanabilecek olan yasaya göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır⁶. Medeni Kanun'a göre de rüşit on sekiz yaşının ikmali ile başlar⁷. Türk hukuk sisteminde, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 6/1-c maddesi uyarınca on sekiz yaşını doldurmamış kişi çocuktur. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun (ÇKK) 3/1-a maddesi uyarınca, daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi çocuktur. Bu iki hüküm birlikte değerlendirildiğinde; on sekiz yaşını doldurmamış her insan çocuk sayılmıştır.

Türk Medeni Kanunu'nda küçüklüğün başlangıcı, kişiliğin kazanılmasına bağlanmıştır. Kişiliğin hangi andan başlayarak kazanılacağı, kişinin haklara ve yükümlülüklerle sahip olması ve hukuk düzeni tarafından korunması bakımından önemlidir. Medeni Kanun'a göre, kişiliğin kazanılabilmesi, dolayısıyla çocukluğun başlayabilmesi için çocuğun sağ olarak tamamıyla doğmuş olması gerekir.

Diğer taraftan, çocuk negatif bir biçimde yetişkin olmayan olarak da tanımlanmaktadır. Ancak, bu tanımın isabetli olmadığı ileri sürülmektedir. Zira, iki yaş grubu arasındaki ayrım çizgisi, yalnızca keyfi değil aynı zamanda da tutarsızdır. Çocukluk, ilk bebeklikten on sekiz yaşına kadar geniş bir yaş dönemini kapsamaktadır ve bu uzun süreç son derece çeşitli ihtiyaçları, yetenekleri ve potansiyelleri içermektedir. Dolayısıyla, bir grup genç insan için yerinde ve uygun olan şey, başka bir grup için olmayabilir. Dört yaşındaki bir insan ile on altı yaşındaki bir insan arasındaki kapasite, beceri ve ihtiyaç farkları, on sekiz yaşındakilerle yirmi bir yaşındakiler arasındaki farklardan çok daha fazla olduğu halde; yetişkin olmadıkları için aynı şekilde çocuk olarak kabul edilmektedir. Bu ise, çocuk hakları konusunda üzerinde düşünülmemiş argümanlara ve tutarsız sonuçlara yol açabilmektedir.

Bazı araştırmacılara göre çocuk, "toplumsal hayatta yetki ve sorumluluklarla donatılmış bir birey olarak görülmeyen, yetişkin egemen toplumun toplumsallaştırma

⁶ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve ILO, "Çalışan Çocuklarla İlgili Uluslararası Belge ve Sözleşmeler", Çalışma Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Bölümü, Ankara 2000, s. 3.

⁷ Esat Şener, **Türk Medeni Kanunu**, (İktisadi Birleşme Kararları ve Madde Atıfları İle Birlikte), 5. Basım, Ankara 1999, Seçkin Yayınevi, s. 11.

işlevinin bir süresi”dir⁸. Bu tanımlamada, çocuğa ait ihtiyaçlar ve özelliklerin dikkate alınmadığı görülmektedir.

Çocuklar ile yetişkinler arasındaki ayrımın kaldırılmasını savunan görüşler de mevcuttur. Bu görüşler ışığında çocukluk tanımı şöyledir: Çocukluk, gerçek yaşama hazırlanan bir dönem olmayıp, amacı kendinde olan, kendine has ihtiyaçları olan ve kendine has yasalarla düzenlenmesi gereken bir yaş kesitidir⁹.

Çocuğu “kendisiyle çok çeşitli cephelerden meşgul olunmak, âdeta bir heykeltıraşın dilediği ve hafızasında canlandığı şekli verebileceği macun gibi, kontrol edilmek lâzım gelen bir varlık” olarak tanımlayan araştırmacılar da vardır. Çocuk kavramının, evrensel ya da ulusal bütün tanımlamalardan öte bir anlam taşıdığını ve bu anlamı çocuğun bizzat biçimlendireceğini savunan araştırmacılara da rastlanılmaktadır. Bu araştırmacılara göre, önemli olan bu biçimlendirmenin bilinçli ve özgür bir ruh ile yapılmasıdır. Çocuk, bilinçli ve özgür bir ruhu hak eden, belki de evrendeki en saf varlıktır¹⁰.

Çocukluk dönemi, kullanıldığı alanlar içerisinde değerlendirildiğinde, farklı yaşam dönemlerini ifade etmektedir. Ancak, ortak olan nokta çocukluğun başlangıcının doğum olarak kabul edilmesidir, farklılık çocukluk döneminin bitişi noktasında ortaya çıkmaktadır. Çocukluk döneminin sınırları ile ilgili tartışmaların nedeni; bireyin fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel gelişim özelliklerinin büyük ölçüde birbirinden farklı zaman dilimleri içerisinde gerçekleşmesidir. Ayrıca, her çocukta hukuksal korumanın ne zamana kadar devam edeceği, genel fizikî ve ruhsal gelişmesi ile sıkı sıkıya bağlı olduğu kadar toplumdan topluma da değişen bir husustur. Çocukluk, yaşam zincirinin doğal ve değişmez halkalarından biridir; ancak çocukluk, bebekliğin tersine doğal bir gerçeklik veya herhangi sabit bir döneme ait tek bir evrensel deneyim değildir, daha çok tarihsel olarak değişen sosyo-kültürel bir

⁸ Seda Akço, “Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklara Uygulanacak Hukuku Belirleyen Uluslararası İlkelere İlişkin Bir Sistematik Öneri”, *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt: 4-5-6, Sayı: 70, Yıl: 1999, s. 251.

⁹ Erdal Çanakçı, “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Medeni Hak ve Özgürlükler Bölümünün İrdelenmesi”, *İstanbul Barosu Çocuk Hakları Günleri*, İstanbul 1995, s. 19.

¹⁰ İsmail Doğan, *Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları*, Pegem Yayıncılık, Ankara 2001, s. 235.

kavramdır. Bu nedendir ki diğer toplumsal kavramlar gibi çocukluk da norm değerlere göre göreceli olarak belirlenir¹¹.

Çocuk kavramını yaş kıstası yardımıyla ele alanlar ise, on bir yaşını bitirmeyenleri çocuk olarak tanımlamaktadır. Gelişim psikolojisi açısından ise; çocukluğun on dört yaşlarına kadarki süreyi kapsadığı, bu yaştan sonra, ergenlik döneminin başlamasıyla birlikte, psikolojik açıdan çocukluk döneminin sonlandığı kabul edilmektedir. Çocuk kavramını, psikolojik ve biyolojik açıdan ele alan bazı araştırmacılar; insanın doğumundan ölümüne dek çocukluk, ergenlik-çocukluk, olgunluk, yaşlılık gibi belirli dönemler içinde geliştiği fikrini savunmaktadır. Yapılan sınıflamada, çocukluk ve ergenlik birbirinden ayrılmakta; süt çocukluğu, özerklik, oyun, okul, ergenlik dönemleri olarak belirtilen sınıflamada, ergenlik dönemi on iki-yirmi bir yaş arasında tanımlanmaktadır. Araştırmacıların bazıları, oyun ve okul dönemi arasında okul öncesi dönemin varlığını vurgulayarak, ergenlik dönemini on sekiz yaşında bitirmekte; bazıları ise ergenlik dönemini on üç-yirmi bir yaşları arasında ve biyolojik, fiziksel, duygusal ve zihinsel değişimlerin yoğun olarak yaşandığı dönem olarak tanımlamaktadır¹².

Çocuğun, hayatının ilk anından itibaren esaslı şekilde korunmaya muhtaç olduğu tartışmasızdır. Ancak, bu koruma ve yardımın, başka deyişle çocukluk devresinin hangi yaşa kadar devam edeceği sorusuna kesin ve yeterli cevap bulmak kolay olmamaktadır. Roma Hukukunda ve İslâm Hukukunda, bedeni olgunluğun cinsi olgunluğa erişmekle tamam olduğu kabul edilirken; modern hukuk sistemlerinde fikri olgunluğa erişmiş çocukların çocukluk devresinden, başka bir deyişle korunmaya ve yardıma muhtaç olma devresinden kurtulduğu yani reşit olduğu kabul edilmektedir. Rüşt için yaş tespiti kanun koyucunun görevlerindedir. Kanun koyucu, çocuğun hangi andan itibaren ve özellikle ne zamana kadar korunmaya ve yardıma muhtaç olduğunu tespit edecektir¹³.

¹¹ Handan Yokuş Sevik, Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, Beta Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 1.

¹² Bahri Öztürk, **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 3. Baskı, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İzmir 1994, s. 702.

¹³ Mustafa Artuç ve Cemil Gedikli, Yeni İçtihatlarla TCK-CMK-CGİK ve Çocuk Koruma Kanunu ile Getirilen Yenilikler, Kartal Yayınevi, Ankara 2006, s. 601.

Özel korumaya alınan, özel haklara ve ayrıcalıklara kavuşturulan çocuklar küçük çocuklardır, başka bir anlatımla on sekiz yaşından küçük olup, henüz rüştlerini kazanmamış olan çocuklardır. Gerçi, çocuğun özerk olabilmesi için, bedensel-cinsel olgunluğun, yani genelde on üç-on dört yaşa ulaşmanın yeterli sayıldığı yerler ve dönemler olmuştur. Ancak, günümüzde düşünsel olgunluğa önem verilmektedir ve genelde bu olgunluğun kız ve erkek çocuklar için eşit olarak on sekiz yaşında tümüyle elde edildiği varsayılmaktadır. Medeni hukukta sınırlı ehliyetsizlik statüsüne on sekiz yaşından önce de son verebilen yasal (evlenmeye bağlı) ve yargısal (yargıç kararına bağlı) erginlik, kişiyi başka alanlarda, örneğin ceza yargılaması hukukunda özel rejime tabi çocuk olmaktan çıkarmayabilmektedir. Diğer taraftan, evlenme, evlât edinme ve ölüme bağlı tasarruf ehliyetleri de, ancak belirli yaşlara ulaşmakla elde edilmektedir. Her kanun kuralı bu açıdan sözüne ve özüne uygun bir biçimde, izlediği amaç doğrultusunda okunup değerlendirilmelidir. Belirli bir ilişkide yasal veya yargısal rüştün mü, yoksa belirli bir yaşa ulaşmanın mı belirleyici olduğu, o ilişkiyi düzenleyen kuralın söyleminden çıkarılmalıdır. Bu da göstermektedir ki, yaş kavramı da tıpkı ayırt etme gücü kavramı gibi göreceli bir kavramdır. BMÇHS.nde bu anlatılanlar şöyle kurala bağlanmıştır: “Bu sözleşmenin amaçları bakımından, çocuk hakkında uygulanabilir olan kanun çerçevesinde daha erken yaşta ergin olma söz konusu olmadıkça, on sekiz yaşın altındaki her insan çocuk sayılır”¹⁴.

1.1.1. Çocuk Kavramının Tarihsel Arka Plânı

Çocukluk kavramının tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, kavramın kökeninin yeni olduğu görülmektedir. Bazı araştırmacılara göre, çocuk annesinin veya dadısının sürekli ilgisi olmadan yaşayabilmeye başladığında, yetişkinler toplumuna ait kabul edilmekteyken; 16’ncı Yüzyıldan itibaren Avrupa’da çocukluk ayrı bir kavram olarak ortaya çıkmıştır¹⁵. Sosyal bilimciler tarafından, son birkaç on yıldır üzerinde çalışmalar yapılan çocukluk tarihi ile ilgili olarak, kesin ve sağlam verilere 16’ncı ve 17’nci Yüzyıl ile birlikte ulaşılabilmektedir. Daha öncesiyle ilgili olarak yapılan değerlendirmelerin, eleştirilmesi veya benimsenmesiyle ilgili beyanda bulunmak, öznellik sınırları içinde kalacaktır.

¹⁴ Rona Serozan, **Çocuk Hukuku**, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2005, s. 10.

¹⁵ Bob Franklin, **Çocuk Hakları**, (Çev.: Alev Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1993, s. 23.

Eski toplumlara göz atıldığında, çocukluk, insan yaşamında farklı bir dönem olarak kabul edilmemiştir¹⁶. Örneğin, Eski Yunanlıların çocuk ve genç için kullandıkları terimler, bebeklik ile yaşlılık arasında kalan geniş bir süreci tanımlamaktadır. Çocukluk ve yetişkinlik arasındaki sınırlar, Ortaçağ'da iç içe geçmiştir. Çocukluğun kendisine özgü özellikleri göz ardı edilmiş; çocuğa küçük bir yetişkin gözüyle bakılmıştır. Çocuk, yetişkinlerin kalıpları içine sıkıştırılmış, çocuğun doğası ve çocukluğun gereksinimleri anlaşılamamıştır. Çocukluk kavramını inceleyen bilim adamları, Ortaçağ toplumlarında çocuğa yönelik bir bilinç olmadığını ve çocukluğun bağımlılık üzerine kurulu bir bakış açısıyla, yetişkinler dünyasında hapsedilmiş ve göz ardı edilmiş bir olgu olduğunu vurgulamışlardır. Çocukluk kavramını, çocuk sevgisiyle karıştırmamak gerekir. Çocukların kendine has özellikleri bulunmaktadır. Çocukluk kavramı, bu özelliklerin onu yetişkinden ayırdığı bilinç ile ilgilidir. Ortaçağ toplumlarında, eksik olanın da bu bilinç olduğuna işaret edilmektedir.

17'nci Yüzyılın başlarından itibaren, çocuklar kendilerine özgü giysilere, oyunlara, öykülere, müziğe ve resimlere sahip olmaya başladılar. Böylece, onlar yetişkin etkinliklerinden uzak tutuldular ve yetişkinlerle çocukların dünyası birbirinden ayrıldı. Tüm bunlar, yüksek sınıfa mensup varlıklı ailelerde görülmekteydi. Yoksul sınıf çocuklarında, gerek giysi ve oyun gerekse çalışma ve yetişkinlerin dünyasını paylaşma bakımından eski yaşam biçimi sürmekteydi. Örneğin, Victoria dönemi Londra'sında ya da Paris'te işçi sınıfı çocuklarını tasvir eden resimler, çocukları hâlâ yetişkinler gibi, çoğu zaman ana-babalarının eski ve yırtık giysileriyle göstermektedir. Bu dönemde, çocukların içki, kumar ve cinsel taşkınlık gibi, yetişkin yaşamının bütün yönlerine katıldıkları belirtilmektedir. Zenginlik yayılınca, işçi sınıfı da kitlesel eğitimden yararlanmış, çocuklar yetişkinlerden ayrı bir dünyaya sahip olmaya başlamışlardı¹⁷.

Aydınlanma Çağı ile birlikte çocukluk; kendi özgün gerçekliği doğrultusunda ele alınabilmiş, çocuk erişkinlerden ayrışabilmiş ve kendi gelişim süreci içinde

¹⁶ Emine Akyüz, “Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 151, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Ankara 2001, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/akyuz.htm, (Erişim Tarihi: 19 Mart 2013).

¹⁷ Mine Tan, “Çocukluk, Dün ve Bugün”, **Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu**, 23-24 Nisan 1993, (Edt.: Bekir Onur), İstanbul 1994, s. 22.

özgürleşebilmiştir. Çocuk ve çocukluk konusundaki bilgi boşluğu, bir başka anlatımla, Ortaçağdaki çocuk ihmali; oyunlar, sanat, edebiyat, okullaşma gibi, pek çok alanda çocuğa özel bir yer verilmesi ile birlikte giderilmiş ve onarılmıştır. Çocukluğa ve çocuğa gösterilen özen ve saygı; çocuğun eğitim ve öğretim görmesi, gelişim özellikleri ve gereksinimleri bağlamında çocuğun ve çocuk haklarının dikkate alınması ile birlikte gelişen bir süreçtir.

Kültürel ve düşünsel ortamda, Rönesans ile birlikte başlayan değişim, 19'uncu Yüzyılda da sürmüştür. Bu dönemde, çocukların yetişkinlerden farklı olduğu anlayışı kabul görmüştür. Ekonominin; tarımdan sanayiye kayması, orta sınıfın gelişmesi, ailenin yapısının ve rolünün değişmesi, çocuk ölümlerinin azalması, boş zamanların artması, ana-baba-çocuk ilişkisinde duygusal bağın önem kazanması gibi etkenler, çocukluk kavramı ile ilgili görüşlerin değişim-gelişiminde etkili olmuştur. Aydınlanma Çağı filozofları, çocukluk anlayışı ve çocuk eğitimi konusunda yeni görüşler ileri sürmüşlerdir. Böylece, kendine özgü ve gittikçe gelişen bir çocukluk anlayışı ortaya çıkmıştır. Gelişen bu anlayış doğrultusunda, çocuklar göçlerin, sanayileşmenin, şehirleşmenin olumsuz etkilerinden korunmaya çalışılmış; çocukların sağlık ve refahlarıyla ilgili önlemler alınmıştır¹⁸.

20'nci Yüzyılda ise çocuk, toplumun geleceğini belirleyen en önemli insan kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda bu yüzyıl; filozofların, eğitimcilerin, psikologların ve hukukçuların çocukları incelemeleri, onların gelişimleri ve hakları konusunda fikirler ileri sürmeleriyle, Çocuk Yüzyılı olarak da adlandırılmıştır¹⁹.

Dünyada ve toplumumuzda çocuğa verilen değer; eğitim ve öğretim kurumlarının geliştirilmesi, çağdaş eğitim ve öğretim ilkelerinin oluşturulup yaygınlaştırılması, çocuğa kendi çocuk kimliğinde kendini gerçekleştirme olanaklarının sağlanması ile artmıştır. Topumlarda çocuğa ve çocukluk kavramına

¹⁸ Tahsin Fendoğlu, "Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinin Uygulanmasında Bağımsız Ölçü Norm Sorunu", **Anayasa Yargısı**, Cilt: 17, Ankara 2000, s. 363.

¹⁹ Harry W. Gardiner ve Mary J. Gander, **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, (Çev.: Bekir Onur), İmge Kitabevi, Ankara 1993, s. 30.

ilişkin yoğun bir ilgi ortaya çıkmıştır; hatta çocukluğun hiç tanınmadığı dönemlerden, çocuk erkil ailelere doğru bir kayma bile yaşanmıştır.

Çocukluk bilincinin bulunmadığı bir çağdan hukuksal, toplumsal ve eğitsel kurumlar çerçevesinde korunan bir çocukluk kavramına geçiş yaklaşık dört yüzyıl sürmüştür. Ancak, bugün, Aydınlanma Çağı öncesinde olduğu gibi, çocuklukla yetişkinliğin yeniden birleştiği, bu iki dönem arasındaki yaşam yılı sınırının belirsizliğine geri dönüldüğü²⁰ fikri ortaya atılmıştır.

Çocukluk tarihi konusundaki çalışmalar, çocukluğun doğal sanılan özelliklerinin toplumsal ve değişken olduğu fikrini vermektedir. Belli bir zamana ve topluma özgü tek bir çocukluk anlayışından söz edilememektedir. Devlet ideolojisi, çocukluğu kendine özgü bağımlılıkları ile özel bir dönem olarak tanımlayarak okul çağı ile özdeşleştirmekte, bazı kesimlerde ise beş-altı yaşını geçer geçmez yetişkin dünyasına karışan bir çocukluk anlayışı bugün de kabul görmektedir²¹.

1.2. Hak Kavramı

Hak kavramını açıklamadan önce, insanın toplumsal yaşamını biçimlendiren en önemli öge olan hukukun tanımlanması daha doğru bir yaklaşım biçimi olacaktır. Böylesine önemli olan hukuk kavramını, kısa ve özlü bir ifadeyle, “devletçe konulan ve toplum hayatını düzenleyen kuralların toplamı olarak” tanımlamak mümkündür. Kant’a göre hukuk, “*Umumî hürriyet kanununa uygun olarak bir şahsın hürriyetini diğer şahısların hürriyetleri ile ahenkli kılmak için lâzım olan şartların mecmu heyetidir*”. Diğer bir anlatımla hukuk, şahsî hürriyetin dışta belirmesinin şart ve esaslarıdır. Hukukun amacı, irade hürriyetinin korunması ve bunun gerçekleştirilmesine imkân sağlanması olduğuna göre aslında hukuk, pratik aklın konusu olan hürriyetin fenomenler dünyasında belirmesinin bir aracı olmak niteliğini kazanmaktadır.”²² Bununla birlikte, bu tanımda sözü geçen özgürlük kavramına da, kısaca değinmekte fayda vardır.

²⁰ Neil Postman, *Çocukluğun Yokoluşu*, (Çev.: Kemal İnal), İmge Kitabevi, Ankara 1995, s. 127.

²¹ Mine Tan, agm. s. 25.

²² Yunus Yılmaz, “Kant’ın Ahlâk Ve Hukuk Felsefesi”, *AYİM*, 25 Numaralı Dergi, http://www.msb.gov.tr/ayim/Ayim_makale_detay.asp?IDNO=85, (Erişim Tarihi: 22 Mart 2013).

Özgürlük, “insanın insan olarak taşıdığı gücün, serbest hareket etme gücünün, daha doğrusu bağımsızlığın (otonominin) ifadesidir”. Ancak, hukuk disiplini ekseninde değerlendirilecek olursa; özgürlük hiçbir şekilde bir kimsenin her istediğini yapabilmesi anlamı taşımaz. Çünkü özgürlüğü kullanma olanakları, ya kabul görmüş bir kurum tarafından meşru kılınmıştır ya da ikna, gelenek, hatta şiddet yoluyla oluşan toplu bir uzlaşma neticesi meşru duruma gelmiştir²³.

Hak kavramı ise, yaygın kabul gören bir yaklaşımla özgürlükleri koruyan, onu kurumsallaştıran, yani yapma ya da yapmama konusunda herhangi bir baskının yokluğu biçiminde somutlaşan bir özgürlüğün hukuksal kimlik altında görünmesidir. Hukuk bilimcilerini, en çok uğraştıran konulardan biri olan hak kavramının tanımına ilişkin pek çok görüş ileri sürülmekle birlikte, bu görüşlerden en fazla rağbet görenleri şu şekilde özetlemek mümkündür: Windscheid, “*hukuk düzeni tarafından bahşedilmiş irade yetkisi*” olarak hak kavramını ifade ederken,²⁴ Ihering’in tanımlaması ise hakkın, “*hukukça korunan bir çıkar (menfaat)*” olduğu yönündedir. Arsal ise, hakkı “*hukuk düzenince tanınmış, sınırı, konusu, kullanılma şekil ve koşulları gösterilmiş, yararlanılması toplumca sağlanmış özgürlük*” şeklinde ifade etmiştir²⁵.

Hürriyet²⁶, bir şeyi yapma veya yapmama, belli bir şekilde davranıp davranmama erkidir. Doktrinde de, hürriyet çok değişik şekillerde tanımlanmış ve anlaşılmış bir kavramdır. Hak ise, hürriyetin somutlaştırılmış biçimidir. Bir hürriyetin sağlanması için kişiye anayasa ve kanunlar ile tanınmış yetkinin olması gereklidir²⁷. Diğer bir anlatımla “*Hak, daha çok bir taleple birlikte, bir hizmet ve edim isteme şeklinde belirir. Sosyal hakların büyük bir bölümü bu özelliği taşır*”²⁸.

²³ Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Beta Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 657.

²⁴ Ahmet Mumcu, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, AÖF Yayını, Eskişehir 2004, s. 11.

²⁵ Harry W. Gardine-Mary J. Gander, age., s. 62.

²⁶ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, “hürriyet” kelimesinin karşılığında “özgürlük” kelimesini vermektedir. Biz yer yer hürriyet ve özgürlük kelimelerini diğeri yerine kullanacağız. “Özgürlük” kelimesini ise şöyle tanımlamaktadır: “1. Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbesti. 2. Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet” (Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.1148)

²⁷ Ramazan Yıldırım, **Devlet Yapısı ve Nitelikleri**, Diyarbakır 2003, s.112

²⁸ Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2000, s. 205.

Özgürlük ise, daha çok bir serbestlik ve bundan yararlanma anlamındadır.”²⁹ Başka bir tanımla, hak; hukuk tarafından kişiye tanınmış olan ve belli bir şeyin yerine getirilmesini içeren isteme yetkisidir. Hürriyet de, başkalarına zarar vermemek şartıyla, bireyin bir şey yapıp yapmamaya ya da belli bir şekilde davranıp davranmamaya kendi iradesiyle karar vermesi ve kararının gereklerini yerine getirirken başkaları tarafından engellenmemesi olarak tanımlanabilir³⁰.

Tüm bunların ışığı altında bir hakkın varlığından anlamlı olarak bahsedilebilmesi için şu unsurların varlığı aranmalıdır:

Yetki: Hakkın özü bir şeyi yapabilme yetkisini içermektedir. Yani; hak sahibi hakkın konusundan yararlanıp yararlanmamak bakımından bir takdir yetkisine sahiptir. Bu nedenle, kişi hakkını kullanmaya zorlanamaz.

Talep: Her hak, sahibine olumlu ya da olumsuz bir talepte bulunma yetkisi verir. Diğer bir ifadeyle, bir hak başkalarına ya sırf bir kaçınma yükümlülüğü yükler ya da kaçınmaya ek olarak bir edim yükümlülüğü yükler.

Tanınma, Saygı Gösterilme: Bir hak iddiası, hakkın konusundan yararlanma yetkisinin genel ve özel olarak tanınmasını, ona saygı gösterilmesini iddia etme anlamındadır. Hukukî haklar bakımından ise, bu özellik ‘zorla yerine getirme’ ile takviye edilir. Hak sahibi, hakkını tanımayan ya da ihlâl edenlere karşı yasal yollara başvurmak suretiyle söz konusu hakkın konusundan yararlanmasını fiilen sağlayabilir³¹.

Neticede, hak hürriyetin somutlaştırılmış biçimidir. Hak, hürriyetin somutta gerçekleştirilmesinin aracıdır³². Örneğin “*hak arama hürriyeti*”, “*dava hakkı*” ile gerçekleşir. Hak, bir hürriyetin sağlanması için kişiye anayasa ve kanunlar ile tanınmış yetkilidir. Şayet, bir kişinin, bir konuda hakkı var ise, devletten veya diğer kişilerden onun yerine getirilmesini “*isteme yetkisi*”ne sahiptir demektir. Hukukun

²⁹ Bülent Tanör-Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasası’na göre Türk Anayasa Hukuku**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 127.

³⁰ Yavuz Atar, **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza Yayınları, Konya 2008, s. 109.

³¹ A. Vahap Coşkun, “*İnsan Hakları ve Kültürel Rölativizm*”, **Kamu Hukuku Arş.** Cilt: 2, İstanbul 1999, s. 133.

³² İbrahim Ö. Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku**, Afa Yayınları, İstanbul 1993, s.12

genel teorisinde, hak kavramı çok değişik şekillerde tanımlanmakta ise de, bu tanımlardan en eskisi ve yaygınına göre hak, “*kişilere hukuk düzeni tarafından verilen bir irade kudreti, bir isteme yetkisidir*”³³.

1.3. Çocuk Hakları Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Hukuk kavramı, yaradılışla birlikte bahsedilmiş hakların çoğulu olarak tanımlanmaktadır. İstilahî anlamda, yalnız insana bahsedilen haklar olarak değil, kâinatın bir düzen içinde yaratılması ve devamını sağlayan, içinde insanlara yaradılışta verilen hakları da barındıran, kâinattaki tüm varlıkların da haklarını içeren yetki ve sorumlulukların tümüne verilen isim olarak değerlendirilmektedir. Hukuktan belirlenmiş, tayin edilmiş ve insan ile kâinatın yönlendirildiği bir kurallar manzumesi ifadesiyle de söz edilmektedir.

Çocuk hukuku, en geniş anlamıyla; özel hukuk, ceza hukuku, sosyal hukuk ve kamu hukuku ile uluslararası bildiri ve sözleşmelerde bulunan ve çocuk haklarını düzenleyen kuralların bütünüdür. Çocuk hukuku kavram açısından değerlendirildiğinde, objektif ve sübjektif olmak üzere, iki anlam taşıdığı görülmektedir. Çocuğun hukukî durumunu tespit eden ceza hukuku, kamu hukuku, özel hukuk ve sosyal hukuk alanlarında çocuk ve çocuk haklarına yönelik kuralların bütünü, çocuk hukukunun objektif kavram karşılığı ile tanımlanmaktadır. Çocuk hukukunun, çocuklara tanıdığı hak ve mükellefiyetler ise, sübjektif çocuk hukuku ile ifade edilmektedir³⁴.

Çocuk haklarının tarihçesini, çocuğun üzerinde serbestçe tasarruf edilebilir, devir ve terk edilebilir, hatta öldürülebilir bir nesne olmaktan çıkarılıp, haklara ehil, kişilik sahibi bir özneye dönüştürülmesinin serüveni şeklinde özetlemek mümkündür³⁵. Daha önceki dönemlerin toplumlarında, gerek tarım ekonomisinde gerekse sanayi ekonomisinde işgüçlerinden yararlanan çocuklar, günümüz toplumlarında ise, okullarda çalışmakta-egitim-öğretim görmekte, ailelerine herhangi

³³ Hak kavramının çeşitli tanımları için bkz. Kemal Gözler, **Hukuka Giriş**, İkinci Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2003, s. 318-320.

³⁴ Bilgin Tiryakioğlu, **Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi 7, Ankara 1991, s. 1.

³⁵ Rona Serozan, age., s. 10.

bir güncel getirisi olmamakta, tam tersine çocuklu ailelerin yükünün ağırlaşması sonucu, çocuklar maddî ve manevî açıdan aradıklarını bulamamaktadır.

Uluslararası alanda çocukların korunmasına ilişkin bir örgütün oluşturulması fikri, ilk kez 1894 yılında Jules de Jeune tarafından ortaya atılmıştır. Bu fikre ilgi gösteren bazı Avrupa devletlerinin delegeleri, Paris’te yapılan özel bir toplantıda bir araya gelmişlerdir.³⁶ Gençliğin sorunları ve çocukların korunması alanında uluslararası nitelikte bir merkez kurulması yönündeki ilk resmi girişim ise 1912 yılında İsviçre’de yapılmıştır. Oluşturulan bu merkezin görevlerini ise devletlerin, çocukların korunmasına ilişkin kanunlarının, tüzüklerinin, önemli eserlerinin toplanması, bu konudaki reformların bir yılda yayınlanması, vesayet, gençliğe özen gösterme ve çocukların korunması konularına ilişkin uluslararası bir anlaşma yapılmasının sağlanması olarak sıralayabiliriz. Yine aynı yıllarda, Belçika’da da benzer nitelikli çalışmalar yapılmış olmakla birlikte, bu çalışmalara I. Dünya Savaşı’nın çıkmasıyla birlikte ara verilmiş, savaşın bitmesinin ardından, 1921 yılında Belçika hükümetinin öncülüğünde Brüksel’de bir kongre toplanmış ve bu kongre “*Uluslararası Çocukları Koruma Birliği*”nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

I. Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda, çocukların çektiği acılardan çok etkilenen İngiliz Eglantyne Jebb, tüm dünyaya hitaben, “*Çocukları Kurtarın!*” sloganı altında bir kampanya başlatmış ve bu çalışmaların sonucu olarak, 1920’de “*Milletlerarası Çocuk Güvenliği Birliği*” kurulmuştur. Birlik, 1923 yılında Çocuk Hakları Bildirisi’ni ilan etmiştir. Bununla birlikte, uluslararası alanda çocuk haklarının korunmasına ilişkin gerçek anlamda ilk resmi adım, I. Dünya Savaşı’nın yarattığı olumsuzlukların düzeltilmesi ve insanlığın barışçı ve mutlu bir toplum oluşturması yolundaki çabalar sonucu kurulan Milletler Cemiyeti’nin, 26 Eylül 1924 yılında *Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi*’ni kabul etmesiyle gerçekleşmiştir. Türkiye ise, bu Bildirgeyi 1928 yılında imzalamıştır³⁷. Bu Bildirge daha sonra, BM Genel Kurulu tarafından benimsenerek 20 Kasım 1959 tarih ve 1386 (XIV) sayılı karara dönüştürülmüştür. BM, bu kararla “*insanlık çocuklara kendisi için en iyi olanı*

³⁶ Emine Akyüz, Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 11.

³⁷ İsmail Doğan, age., s. 287.

vermelidir” amacından hareketle on ilke geliştirmiştir³⁸. Bildiride yer alan ilkeler arasında, *çocuklara karşı ayrımcılık yapılmaması, çocuğa kendisini özgürce geliştirme fırsatı verilmesi, doğumdan itibaren bir kimlik ve vatandaşlık kazandırılması, sosyal güvenlik haklarından yararlandırılması, özürlü çocuklara gereken bakım ve tedavinin gösterilmesi* gibi, konular yer almıştır.

Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen *Çocuk Hakları Bildirgesi*’nden yola çıkılarak BM Genel Kurulu tarafından hükümetlerin, hükümet dışı örgütlerin ve bireylerin bu Bildirge’ye en geniş tanıtma imkânını sağlayacak faaliyetlerinin de desteklenmesi kararı alınmıştır. Nitekim bu bağlamda Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu-UNICEF’in de çalışmaları ve katkıları sonucu dünya çocuklarının durumlarının düzeltilmesi yolundaki çalışmalar günümüze kadar devam ettirilerek, Çocuk Hakları Bildirgesi’nin içerdiği hükümlerin hayata geçirilmesi konusunda önemli adımlar atılmıştır³⁹. Böyle olmakla birlikte, geçen otuz yıllık süre zarfında, Bildirge’yi kabul eden ülkeler açısından bağlayıcı özelliği olan yeni bir metnin hazırlanması gereği ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle, uluslararası çocuk yılı kabul edilen 1978 yılında Polonya, 1959 tarihli BM. Genel Kurul Kararı’na dayanarak, BM.’ye çocuk hakları üzerine bir sözleşme taslağı sunmuş, BM. İnsan Hakları Komisyonu içinde bir çalışma grubu ise, 1987’ye kadar süren çalışmalar sonunda, sözleşme taslağı hazırlıklarında ilerleme sağlamış, BM. Çocuk Hakları Bildirgesi’nin 30. yıl dönümü olan 1989’da Genel Kurul’a sunulan taslak, 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiştir.⁴⁰

Diğer taraftan, 1980 yılında, Venezuela’nın Caracas kentinde düzenlenen BM. Suçun Önlenmesi ve Suçluların Islahı Altıncı Kongresi’nde, yargı önüne çıkarılan çocuk suçluların korunması amacına yönelik olarak, bir dizi temel ilke kabul edilerek bu kuralların BM. üyesi ülkeler açısından model oluşturması öngörülmüştür. Söz konusu kurallar, daha sonraki yıllarda BM. Sosyal Güvenlik Araştırma Enstitüsü, BM’nin bölgesel kuruluşları ve BM. Sekreterliği ile işbirliği

³⁸ Tekin Akıllıoğlu, **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, AÜ. SBF. İnsan Hakları Merkezi Yayını, Ankara 1995, s. 2.

³⁹ Ayla Oktay, “Çocuk Hakları Bildirgesinden, Çocuk Hakları Sözleşmesine”, **Çağdaş Toplum Değerleri**, (Der.: Jale Baysal), Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayını, İstanbul 2002, s. 76.

⁴⁰ Tekin Akıllıoğlu, *age*, s. 2.

içerisinde taslak halinde düzenlenmiş, 14-18 Mayıs 1984 tarihleri arasında ise Çin'in Beijing kentinde toplanan bir bölgeler arası hazırlık toplantısında imzalanmıştır. BM. Asgarî Standart (Bejing) Kuralları ile dünyanın her bölgesindeki çocuk suçlulara uygulanan farklı yargı sistemlerinin ruhuna ve amacına uygun bir şekilde, çocuk suçlularla ilgili yargının yönetiminde genel itibarıyla iyi olarak kabul edilen prensiplerin ve uygulamaların kurallaştırıldığı görülmektedir.

Çocukların korunması konusu son yıllarda artan bir şekilde önem kazanmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak birçok uluslararası kurum ve kuruluş, konu üzerine duyarlılıkla eğilerek modern ve demokratik hükümler içeren sözleşmeler hazırlamışlardır. Bu sözleşmelerin ortak özelliğinin çocukların bağımsız bir hak süjesi olarak kabul edilerek çocukların üstün yararının gözetilmesi olduğu görülmektedir. 1989 yılında kabul edilen BMÇHS'nin gerek çocuk hakları konusunda en geniş içeriğe sahip hukukî metin olması, gerekse sözleşmeyi onaylayan ülkeler açısından bağlayıcı özelliğinin bulunması sebebiyle çok önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Nitekim Javier Perez de Cuellar'ın da dediği gibi, *“Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile BM., dünya çocuklarının saygınlığını, eşitliğini ve temel insan haklarını korumada uluslararası topluluğun eline nitelikli bir belge vermiş bulunmaktadır”* Javier Perez de Cuellar, Sözleşme'nin kabulünden sonra Genel Kurulda yaptığı konuşmadan, 20 Kasım 1989⁴¹. BMÇHS. ile on sekiz yaşından küçük kişilerin bireysel hakları belirlenmiş, sözleşme bu yönü ve işleviyle âdeta çocukların *“Magna Charta”*sı konumuna gelmiştir.

Sözleşme'de yer alan hakları büyük ölçüde insan haklarının çocukluk olgusuna uyarlanması olarak değerlendirmek mümkündür. Bilindiği üzere medenî haklar, siyasî haklar, ekonomik haklar, sosyal haklar ve kültürel haklar olmak üzere geleneksel olarak beş madde halinde sınıflandırılan insan haklarının çocuk hakları uyarlamasının buradaki siyasî haklar dışında tüm hakları kapsadığı görülmektedir⁴². Sonuç itibarıyla tüm bu anlatılanlar bağlamında çocuk hakları kavramını çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal, ahlâkî ve ekonomik bakımdan özgürlük ve

⁴¹ Ayla Oktay, age., s. 80.

⁴² İsmail Doğan, *“Çocuk Haklarının Sosyolojik Evriminden Dünya ve Türkiye için Çıkan Sonuçlar”*, 1. İstanbul Çocuk Kurultayı Araştırmalar Kitabı, İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 54.

haysiyet içinde, sağlıklı ve normal biçimde yetişebilmesi için ona hukuk kuralları ile tanınan yetkiler ve menfaatler' olarak tanımlamak olanaklıdır⁴³.

54 maddeden oluşan BMÇHS ile çocuk haklarının uluslararası platformda güvence altına alınması sağlanmış, taraf devletlere ise bu bağlamda birtakım sorumluluklar yüklenmiştir. Devlet otoritesinin temsilcisi olarak yürürlükteki kanunların uygulanmasından sorumlu olan kolluk güçleri ise görev ve yetki alanına giren konularda BMÇHS. ile güvence altına alınan çocuk haklarının korunması yönüyle doğrudan veya dolaylı olarak bu sorumlulukta pay sahibi olmuştur.

1.4. Eğitim ve Eğitim Hakkı Kavramı

1789 tarihi itibariyle eşitlik kavramı, eğitim ve öğretim etkinlikleriyle birlikte ele alınmaya başlamış, insanî gereksinimler olarak hak ve özgürlüklerin temelinde eğitim hakkının bulunduğu ve ancak eğitim sayesinde insanın kendi ihtiyaçlarını giderebileceği üzerinde görüş birliği sağlanmıştır.

Uluslararası ve bölgesel örgütler tarafından geliştirilen insan hakları belgelerinde eğitim hakkı, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar grubundan kabul edilmiş, hakkın korunması ve yerine getirilmesinde devletler tarafından alınması gereken tedbirlere yer verilmiştir.

1.4.1. Eğitim

Eğitim; bireyin doğumundan ölümüne süregelen ve sosyal, kültürel, politik, bireysel boyutları aynı anda içinde bulunduran bir olgudur; dolayısıyla tanımlanması zor olan bir kavramdır⁴⁴.

Eski Türkçede eğitim kavramının karşılığında terbiye kelimesi kullanılmıştır. Arapçadan Türkçeye geçen bu kelime; “a) *Artmak, çoğalmak*, b) *Olmak, meydana gelmek*, *çocuğu yetiştirmek*, *geliştirmek*, *büyütüp beslemek*, c) *Islah etmek*,

⁴³ Emine Akyüz, “*Cumhuriyet Döneminde Çocuk Hukukundaki Gelişmeler*”, **Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi**, A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Ankara 1999, s. 492.

⁴⁴ Ercan Türk, **Türk Eğitim Sistemi**, Nobel Yayınları, İstanbul 1999, s. 1.

*düzeltilmek, idare etmek, işini gözetmek, şekil vermek*⁴⁵” anlamlarına sahiptir. Yazılı kaynaklarda, eğitim kavramı hakkında farklı tanımlamalara yer verilmiştir. Bunlar arasında, terbiye kavramını karşılayan eğitim; Batı dillerinde *educare beslemek, educario geliştirici ortam hazırlamak, educere yükseltmek yukarı kaldırmak* anlamına gelmektedir.

Türkçede eğitim kavramı 1940 yılından itibaren *maarif, tedrisat, talim ve terbiye* gibi, sözcüklere karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır⁴⁶. *Terbiyeden; bakma, besleme, büyütme, ilim, edep öğretme, talim, alıştırma, yetiştirme, edep öğrenmesine vesile olacak tarzda hafif surette ceza verme gibi anlamlar; maarif ve tedrisattan öğretim ve bilgilendirme; talimden ise, öğrenilenlerin hayata geçirilmesi* anlamları çıkarılmaktadır⁴⁷. Ancak, belli disiplinler içinde kullanılan eğitim kavramı, kullanıldığı alanlara göre farklı anlamlar içerebilmektedir. Dolayısıyla, bu tarzda kullanılan eğitim kavramı göreceli olmakla beraber anlamları da sınırlı ve belirlidir⁴⁸.

Eğitim kelimesinin sözlük karşılığı, “*Belli bir amaç için gereken bilgileri verme işi, talim, tedris, tedrisat*” olarak belirtilmiştir. Diğer bir sözlüksel eğitim tanımı ise; “*yeni kuşakların toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken, gereken bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etmek etkinliği*⁴⁹” şeklindedir.

Türkçede eğitim kelimesi; *eğ, eğmek*, fiil kökünden türetilmiştir. *Bükmek, uygulamak, öğretmek, yetiştirmek, geliştirmek, alıştırmak, egemenlik altına almak, yenilgiye uğratmak, ezmek, kırmak, yönlendirmek* anlamlarına sahiptir. Eğitim kavramının kökü olan *eğ-eğmek* fiilinden bir şeyin, bir nesnenin ya da bir insanın eğilmesi, bükülmesi, kontrol altına alınması ya da istenilen şekle sokulması anlamlarını çıkarmak mümkündür⁵⁰.

⁴⁵ M. Faruk Bayraktar, **İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetler**, MÜİFAV Yayınları, İst., 1984, s. 1.

⁴⁶ İbrahim Ethem Başaran, **Eğitime Giriş**, Sevinç Matbaası, Ankara 1982, s. 14.

⁴⁷ Mehmet Doğan, **Büyük Türkçe Sözlük**, İz Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 723.

⁴⁸ Muhsin Yılmaz, “*Türk Atasözlerinde Eğitim Anlayışı*”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı 1-2 (2000), s. 139.

⁴⁹ A. Ferhan Oğuzkan, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974, s. 61.

⁵⁰ İsmet Zeki Eyüpoğlu, **Türkçe Kökler Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989, s. 76.

Eğitimi boyun eğdirme, belli bir Şekil verme, denetim altına alma olarak gören yaklaşıma göre; insan, özünde yardıma muhtaç, eksik, kendi başına kararlar alıp eyleme geçiremeyen, her zaman kötü eylemlere meyilli olan bir varlıktır. Dolayısıyla, gözetim altında tutulması, sisteme, düzene uyumlu hale getirilmesi gerekir. Bunun için de insanın eğilip-eğitilip belli bir düzene sokulması, yani bireyin egemen iktidara, otoriteye saygı ve itaatinin sağlanması öngörülmektedir. Bu bağlamda iktidarların, eğitme gerekçesiyle, insanları egemenlikleri altına alma çabasının eğitim olarak tanımlanması söz konusudur. Böyle bir eğitim anlayışı, etik açıdan tartıŐmalı ve kabul edilmesi zor bir anlayış olarak değerlendirilmektedir.

Eğitim kavramı ekmek, tohum ekmek anlamlarını da taşımaktadır. Bu anlamda eğitim; çocuğun zihnine, belleğine yeŐerip geliŐmek üzere bilgi ekmektir. Eğitimin amacının, bilgi aktarımı olduğunu savunan gelenekselciler ile çocuğun kutsallığı üzerinde duran araştırmacılar, eğitim konusunda iki karŐıt görüş ortaya koymaktadır⁵¹.

Eğitim kavramını, felsefi açıdan da değerlendirmek mümkündür. İdealist anlayıŐa göre, *eğitim, zgr ve bilinçli insanoğlunun Tanrıya olan yükseltici uyum çabalarıdır*. Realist düŐünüŐte ise, *eğitim; yeni kuŐaktaki bireylere kültürel mirası aktararak, onları yetişkinler toplumuna uyuma hazırlama sürecidir*. Pragmatist anlayıŐa göre eğitim, bireyi yaŐantılarını yeniden inşa yoluyla yetiŐtirmedir.

Toplumsal yaşamda etkililiğe dönüklüğün bu tanıma eklenerek yetiŐmeyi yönlendirdiği görülür. Bu çerçevede eğitim: *“Birey ve toplum için çok önemli ve çok geniş olan bir alanı içine alan eğitim; bir pln ve hedefe göre insanın yetiştirilmesi; ruh ve beden sağlığını koruyarak geliştirilmesi için yapılan bütün çalıŐmalardır”⁵².*

Günlük yaşamda kullanılan eğitim kavramı, geniş anlamlar ifade etmekte olup, daha çok tavır, davranış, karakter ve bunlara esas olan değerler düzeni ile ilgilidir. Eğitimi, bazı araştırmacılar insanın davranışlarını etkileme sanatı olarak nitelendirmektedir. Öğretim ise, *insana bilgi kazandırmak, insanda mevcut pek çok*

⁵¹ Süleyman S. Terzioğlu, *Uluslararası Hukukta Azınlıklar ve Anadilde Eğitim Hakkı*, Alp Yaynevi, Ankara 2007, s. 54.

⁵² Ayvaz Gökdemir, *“Eğitime Dair”*, *Ocak Dergisi*, Sayı: 3, Ankara 1972, s. 8.

kabiliyetten yalnız aklî kabiliyetleri geliştirmek için yapılan çalışmaları olarak tanımlamaktadır. Kısacası, zihin eğitimini öğretim olarak isimlendirmek mümkündür. Öğretim kavramından bilgi elde etmek, bunu hafızasında tutarak yeri geldiğinde hatırlamak anlaşılmaktadır. Eğitimin kelime karşılığı genel anlamda yetiştirmek, geliştirmektir, ancak öğretim alanına giren konuları da kapsamaktadır⁵³. Eğitim ve öğretim kavramları farklı anlamlara gelmekte, ancak günlük yaşamda genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Toplumsal dinamizm ve çevresel etmenlerin oluşturduğu hızlı değişim süreci daha nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi konusunda, toplumları sürekli bir arayışa yöneltmektedir. Bu da, eğitimin ve eğitim uygulamalarının bireylerin birbirleriyle ve toplumla etkin bir ilişki kurmaları, toplumsal olaylara, konulara ve değerlere sürekli ve etkin bir biçimde yaklaşmaları, sorunları çeşitli açılardan çözebilmeleri için; ihtiyaç duyulan bilgi anlayış, tavır, düşünüş, alışkanlık ve becerileri kazandırmasını gerektirmektedir⁵⁴.

1.4.2. Eğitim Hakkı Kavramının Niteliği ve Kapsamı

Eğitim hakkının unsurlarını, niteliğini ve kapsamını belirleme çabası, hakkın normatif yönünün incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Eğitimin hak boyutunun genel anlam ve içeriğini belirleyebilmek için, temel insan hakları belgelerinde eğitim hakkının ne şekilde düzenlendiği, devletlere ne tür yükümlölükler getirdiği önem kazanmaktadır. Bu amaçla, temel insan hakları belgelerinde eğitim hakkının normatif yönü incelenerek, hakkı niteleyen unsurlar ve hakkın kapsamı konusunda değerlendirme yapılacaktır.

Eğitim, evrensel ölçekte temel bir insan hakkı olarak kabul görmektedir. Bunun altında yatan en önemli etken eğitimin, insan kişiliğinin tüm yönleriyle gelişmesinde çok önemli bir faktör ve insanların kendilerini gerçekteştirmeleri, geliştirmeleri ve özgürleşmeleri ile doğrudan ilişkili bir süreç olmasıdır.

⁵³ Halis Ayhan, **Eğitime Giriş**, şule Yayınları, İstanbul 1995, s. 44.

⁵⁴ Mesut Gülmez, **Eğitim ve İnsan Hakları Eğitimi, İnsan Hakları**, (Ed.: Korcu Tankter), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 309.

Eğitim hakkı; temel hak ve özgürlüklerin sınıflandırılmasında koruyucu-isteme- katılma hakları şeklinde yapılan tasnif doğrultusunda değerdendirme yapıldığında; kişinin toplumdaki ve devletten isteyebileceği haklar olarak tanımlanan isteme hakları sınıfına dâhildir. Diğer bir sınıflandırma şekli olan birinci kuşak medeni ve siyasal haklar-ikinci kuşak ekonomik, sosyal ve kültürel haklar-üçüncü kuşak dayanışma ya da grup hakları tasnifi çerçevesinde ise eğitim hakkı ikinci kuşak bir hak olmakla birlikte, belki de üç kuşakın çeşitli yönlerini kapsayan tek haktır. Eğitimin sosyal görevinin kültürlerin oluşumu, araştırılması, korunması, aşılması, kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşatılması, geliştirilmesi gibi temel işlevler olması; bununla birlikte kültürlerin de eğitimi etkilemesinden ötürü; eğitim ve kültür kaynaşmış, bütünleşmiş ve eğitim hakkı kültürel haklar kategorisinde yerini almıştır⁵⁵.

Kolektif-bireysel hak ayrımı çerçevesinde yapılan değerdendirmede; eğitim hakkı ve özgürlüğünü talep etmenin kişinin hakkı olduğuna; ancak kişinin çoğu kez kendi çabası ile hakkın konusunu gerçekleştiremeyeceğine, eğitim hakkının ancak örgütlü ve kurumsallaşmış yapılar içinde kullanılabileceğine, bu nedenle de eğitim hakkının bireysel olduğu kadar kolektif yönünün de olduğuna dikkat çekilmektedir⁵⁶. Eğitim, bireye sağladığı yararların yanında kolektif yararların gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla, eğitim, bireyi ve toplumu ilgilendiren iki yönlü bir süreç olarak değerdendirilmelidir. Bireyi ilgilendirdiği yönüyle eğitim tercih özgürlüğünü gündeme getirmektedir. Eğitim hakkının yararlanıcısı olan insanın, sürece katılımı, tercihlerini oluşturmasının olanaklarının sağlanmasına ihtiyaç vardır. Eğitimin bu niteliğinde eşitlik sorunu söz konusudur. Toplumun her üyesinin eşit koşullarda eğitim sürecinden yararlanmasının gerekliliği, eğitimin sosyal hak niteliğini ortaya koymaktadır⁵⁷.

Eğitim özgürlüğü; devletin, öğrenmek ve öğretmek hususunda dil, din, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, mezhep gibi nedenlerle kişilere engel olmaması, onları serbest bırakmasıdır⁵⁸.

⁵⁵ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 58.

⁵⁶ Yüksel Özden, **Eğitimde Dönüşüm, Eğitimde Yeni Değerler**, Pegem Yayıncılık, Ankara 1999, s. 22.

⁵⁷ Feyzi Uluğ, "Eğitim Hakkının Kullanımı Sorunu", **Türkiye'de İnsan Hakları**, TODAİE, Yayın No: 301, 1. Baskı (Haziran 2000), s. 430.

⁵⁸ Emine Akyüz, (2000), s. 404.

1.4.3. Eğitim Özgürlüğü

Eğitim hakkı, evrensel bir hak olarak kabul edilmekte olup; uluslararası sözleşmelerde hiçbir ayrıma tabi tutulmaksızın herkese tanınmıştır. Eğitim hakkının var olması, devletin bunu gerçekleştirmek üzere yükümlülüğünün bulunmasını gerektirmektedir. Eğitim hakkının varlığı, Devletin bu hakkın lâyığı veçhile gerçekleşmesini sağlamak amacıyla gerekli faaliyetlerde bulunmak, örneğin okul, öğretmen, araç gereç ve program sağlamak, yükümlülüğünü kaçınılmaz kılmaktadır⁵⁹. Eğitim özgürlüğü, eğitim hakkının sağlanmasından sonra ortaya çıkan ve özel eğitim kurumlarının olmasına, öğrenci özgürlüğüne ve akademik özgürlüğe ilişkindir.

Eğitim özgürlüğü, öncelikle ebeveynlerin kendi dini, ahlâkî, felsefi inançlarına uygun olarak çocuklarına verilecek eğitimi seçme hakkı ile ilgili hükümlerden doğmaktadır⁶⁰. Bir başka ifadeyle, devletlerin, ebeveynlerin çocuklarına kendi inançlarına uygun dinsel ve ahlâkî eğitim verme serbestliklerine saygı gösterme yükümlülüğü eğitim özgürlüğünün bir boyutudur. Bu düşünceye koşut olarak, devlet okullarında dinler genel tarihi ve etik gibi dersler ön yargısız ve tarafsız şekilde verilmelidir. Ayrıca söz konusu derslerin, devlet okullarında, düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğüne saygı gösterilerek verilmesi gerekmektedir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesine göre, belirli bir din veya inanca yönelik verilen devlet eğitiminin, ayrımcılık gözetmeyen muafiyet imkânlarına yer vermemesi veya ebeveynlerin ve velilerin taleplerini karşılayacak alternatiflerin sunulmaması, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 13. maddesinin 3. fıkrasına aykırılık oluşturmaktadır. Türkiye, söz konusu maddeye çekince koymuştur.

Bu anlamda eğitim özgürlüğünden bahsedebilmek için eğitim alanında devlet tekeli olmaması gerekli olup; devlet birçok eğitim ve öğretim kurumunun varlığını kabul etmek durumundadır. Bazı ülkelerde, aileler çocuklarını kendi eğilimlerine göre yetiştirmesine hizmet edebilecek olan, evde öğrenim, okul seçimi ve

⁵⁹ Nuri Yaşar, İnsan Hakları Avrupa Sisteminde ve Türk Hukukunda Eğitim Hakkı ve Özgürlüğü, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000, s. 71.

⁶⁰ Süleyman S. Terzioğlu, s. 68.

çocuklarına verilecek eğitim konularında geniş bir tercih hakkına sahiptir. Ancak, özel eğitim kurumları kurma hakkı mutlak olmayıp, devlet denetimine tabidir; denetiminin kapsamı ve içeriği devletten devlete değişebilmektedir.

Batı'da özel okulların belirli bir felsefî ya da dini söylemin taşıyıcısı olmaları mümkündür ve devletin özel okullara bu açıdan müdahalesi söz konusu değildir⁶¹. Bir başka anlatımla, Batı'da, eğitim kurumları lâik eğitim kurumları ile kiliseler tarafından kurulan dinsel ağırlıklı eğitim kurumları olarak hizmet verebilmektedir. Aile, eğitim kurumları arasında, kendi ahlâkî ve dini inançlarını göz önünde bulundurarak, seçme yapabilmekte ve dilerse çocuğunu devlet okuluna değil de dinsel ağırlıklı eğitim veren okula gönderebilmektedir.

1.4.4. Eğitim Hakkının Tarihsel Çerçevesi

Geniş anlamda eğitim, ilkel topluluklardan beri vardır. İkel topluluklarda büyükler küçüklere savunma, avlanma ve toplayıcılık gibi becerileri öğreterek bir çeşit eğitim yapıyorlardı. Bu tür eğitim, çağdaş eğitimde olduğu gibi plânlı ve düzenli değildi.

İnsanların toplum dışı kalması ve birey olarak yaşaması mümkün değildir. Bu bağlamda, insanların toplumun kurallarına uyması ve bu kuralları gerçekleştirmesi gerekmiş, bunun için devlet sistemi kurulmuştur. Devlet, toplum kurallarını düzenlemiş ve hangi hakların kullanılacağını tespit ve tayin etmiştir. Sınıflı topluma geçişle birlikte; gelişen teknolojinin öğretilmesi, yönetenlerin yönetimlerinin meşruluğunu yönetilenlere kabul ettirmesi gibi, amaçlarla; amaçlı, planlı ve düzenli eğitim, uzman eğiticiler, yeterli eğitim ortamı ortaya çıkmaya başlamıştır. Sosyal devlet anlayışının gelişmesi ile de topluma eğitim hizmetlerinin sunulması, devletin önemli görevlerinden biri olmuştur. Bu konu, özellikle son iki yüzyılın devlet felsefesi tartışılmaları içinde yoğun bir şekilde yerini almıştır⁶².

⁶¹ Nuri Yaşar, age., s. 48.

⁶² Said Vakkas Gözlügül, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzun Etkisi**, Yetkin Yayınları, Ankara 2002, s. 74.

Batı dünyası kültür alanında eğitim hakkını, Eski Yunan uygarlığını esas almıştır. Bu bağlamda, Eski Yunan düşünürleri ve onların eğitim konusundaki görüşleri de, Batı’da ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Avrupa’nın köklü üniversitelerinde bölümlere adını veren pedagoji, Eski Yunan’ca bir kelimedir. Antik Çağ toplumunda halk, köle ve özgür vatandaş olmak üzere iki sınıfa ayrılmıştır. Özgür vatandaşlar güzel konuşma, meydanlarda nutuk verme ya da tartışma, oyun ve beden eğitimi gibi işlerle uğraşırken; birçok iş köleler tarafından yapılmıştır. Köleler arasında çocukları okula götüren, gezdiren, eğlendiren kölelere pedagoğ adı verilmiştir. Batı dünyasındaki pedagoji tarihi, eski iki Yunan kent devleti olan ve tamamen farklı eğitim uygulayan Sparta ve Atina kent devletlerindeki eğitim sistemlerini de ele almaktadır. Atina ve Sparta’da eğitim sistemi farklıdır; ancak her ikisinde de genel amaç iyi vatandaş yetiştirmek olmuştur. Sparta için iyi vatandaş, iyi savaşçı anlamına gelmekteydi ve eğitime bu doğrultuda önem verilmiştir; Atina’da ise demokrasi için eğitime önem verilmiştir⁶³. Bu bağlamda devletle yüz yüze gelen kişiler için başlangıçta eğitim bir hak değil, bir yükümlülük olmuştur. Bu durum, 19. Yüzyılın ikinci yarısında gelişmeye başlayan sosyal devlet anlayışının eğitim hakkını sağlamayı da kapsamaya başlamasıyla değişmiştir.

Eğitim hakkı kavramı, 1789 Fransız Devrimi ile gündeme gelmiştir. 1791 tarihli Fransa Anayasası; *“Bütün vatandaşlar için aynı olmak ve öğretilecek şeylerin tüm insanlara gerekli olan kısmı parasız öğretilmek üzere eğitim örgütü kurulacaktır”* hükmünü öngörmüştür. Yurttaşın eğitim hakkını, devletin eğitim ödevini ayrıntılarıyla belirleyen *“Ulusal Eğitim Tasarısı”*; içerdiği ilkeler ve önerileriyle hem Fransa hem de, başka ülkeler için önemli bir kaynak olmuştur. Devrimi izleyen toplumsal ve siyasal çalkantılar neticesinde, eğitim yükümlülük olma niteliğini sürdürmüştür. Bu bağlamda Avrupa’da, parasız ilköğretim zorunlu ilköğretimden yaklaşık yüz yıl sonra gündeme gelebilmiştir.

Türk-İslâm toplumunda atanın çocuğunu eğitme görevi vardı, kimsesiz çocuklar da onlara bakanlar tarafından eğitilirdi. Osmanlı Devletinde de bu prensip devam etmekle birlikte devlet, kendi varlığını sürdürmesine yarayacak askerleri ve öteki görevlileri yetiştirmekle yükümlü olmuştur. Avrupa’da olan değişimlerden haberdar olan II. Mahmut, 1824’te yayımladığı bir fermanla İstanbul’daki erkek

⁶³ Halis Ayhan age. s. 29.

çocukların ilköğretimden geçmeden işe alınmasını yasaklamıştır. Bu ferman, devlete bir yükümlülük getirmemekle birlikte, sonraki gelişmeler için olumlu bir başlangıç sayılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde, 1824 yılında Padişah II. Mahmud'un fermanıyla başlayan süreçte ilköğretim kavramı yerleşmiştir.

Batı ülkelerinin zorlamaları ve Avrupa'daki çalkantılardan dolayı, Osmanlı Devleti'ne sığınan Batılı subayların çalışmalarıyla, Osmanlılar askeri alandan başlayarak, eğitimde geleneksel Doğu sistemini terk etmeye başlamıştır. Bunun sonucunda da, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat, I. ve II. Meşrutiyet hareketleri meydana gelmiştir⁶⁴.

Devletler eğitim hizmetlerini sunmayı kabul etmişler; ancak bu hizmetin nasıl sunulacağı, muhtevası, hedefleri tartışılmaya devam edilmiştir. Otoriter rejimler, iyi ve uysal vatandaş yetiştirme eğilimi içindedirler. Totaliter rejimler, halkın rejime olan bağlılığını sağlamak için, eğitim tamamen ideolojik hedeflere varmak için, ütopyik değerlere önem vermekte ve eğitim faaliyetlerini bu hedeflere varmak için kanalize etmektedirler. Bu anlayışlar gelişmekte olan ülkelerde halen devam etmektedir⁶⁵.

Eğitimin çok yönlü amaçları vardır. İnsan hakları, özgürleşme ve bireyselleşmenin gelişmesi ile eğitimin sınırlarının yeniden belirlenmesi çabaları artmıştır. Bugün, çağdaş demokrasilerde, iyi vatandaş yetiştirmeyi hedefleyen eğitim programları yerine; daha bireyci, özgür, evrensel iyi insan ve uzman insan yetiştirmeyi hedefleyen sistemler ağırlık kazanmıştır. Özellikle, bireylerin değerlerini gözeten, aile ve ferdin taleplerini nazara alan müfredat programları ön plâna çıkmıştır⁶⁶.

Eğitim hususundaki değişim-gelişim günümüze kadar etkisini sürdürerek devam etmektedir. Günümüzde ise, eğitim hak ve özgürlüğü anayasal hak olarak düzenlenmiştir. Uzun bir süreçten sonra, ulaşılan bu noktadaki mevcut tartışmalar, eğitim hak ve özgürlüğünün içeriği ve evrensel ilkelere uygun olup olmadığı ile ilgilidir⁶⁷.

⁶⁴ Servet Özdemir, **Eğitimde Örgütsel Yenileşme**, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2000, s. 79.

⁶⁵ İrfan Erdoğan, **Eğitimde Değişim Yönetimi**, Pegem Yayıncılık, Ankara 2002, s. 27.

⁶⁶ Mesut Gülmez, *"Eğitim ve İnsan Hakları Eğitimi"*, **İnsan Hakları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 3.

⁶⁷ Nuri Yaşar, age., s. 70.

1.4.5. Eğitim Hakkının Hak ve Özgürlükler Sınıflandırmasındaki Yeri

Temel hak ve özgürlüklerin niteliği göz önüne alınarak yapılan sınıflandırmaya göre, hak ve özgürlükler yukarıda da ifade edildiği üzere, kişi özgürlükleri ve siyasal hakların yer aldığı “birinci kuşak haklar”, iktisadî, sosyal ve kültürel hak ve özgürlüklerin yer aldığı “ikinci kuşak haklar” ve dayanışma hakları olarak da bilinen çevre, gelişme ve barış haklarının yer aldığı “üçüncü kuşak haklar” olmak üzere üçe ayrılmaktadır⁶⁸.

Birinci kuşak hakların, büyük ölçüde aristokrasi-burjuvazi çatışmasına dayandığı söylenebilir. Ayrıcalıklar üzerinde kurulu feodal rejime karşı, devrimci burjuvazinin verdiği mücadele sonucu, özgürlük ve eşitlik kavramları doğmuştur. Burada söz konusu olan, kişinin kendisi üzerinde serbest tasarrufu, düşünce ve davranışlarını serbestçe seçim hakkıdır. Her bireyin özerkliği, yaşam ve davranış tercihini serbestçe belirleyebildiği özgürlük alanı olup; bu alana ne devlet ne de üçüncü kişiler karışabilir. Karışılmama, özgürlüğün gerçekleşmiş olması için yeterli görülmektedir.

19. Yüzyılda, özellikle işçi sınıfının bulunduğu güç koşullar nedeniyle yeni bir mücadele başladı. Bu mücadelede, özellikle siyasal haklar ve iktisadî talepler, ön plâna çıkmıştı: seçme, seçilme ve siyasal örgütlenme hakları, çalışma olanaklarının düzeltilmesi, iş olanaklarının yaratılması, toplumsal güvenliğin sağlanması, sendika ve grev hakları gibi. Özetle, insanın içinde bulunduğu toplumsal ortam ve koşullar göz önüne alınarak hak öznesi olmasıyla ikinci kuşak hak ve özgürlükler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde, soyut özgürlük yerine eşitlik ilkesi öne çıkmış, insanların sahip oldukları özgürlüklerden yararlanabilmeleri için gerekli olanakların sağlanması önem kazanmıştır. Bu hak ve özgürlüklerin gerçekleşmesinde, devletin konumu değişmiş ve sosyal devlet anlayışı öne çıkmıştır. Böylece, ikinci kuşak haklar gündeme gelmeye başlamıştır.

Üçüncü kuşak hakları ortaya çıkaran etmenlerin başında, bilim ve teknolojinin ilerlemesinden ortaya çıkan sorunlar yer almıştır. Bunun sonucunda,

⁶⁸ İbrahim Ö. Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku**, İmge Kitabevi, Ankara 2002, s. 222.

çevre hakkı, gelişme hakkı, barış hakkı ve insanlığın ortak mal varlığına saygı hakkı tanımlanmıştır⁶⁹.

Temel hak ve özgürlüklerin sınıflandırılması konusunda klâsikleşen ve genellikle benimsenen sınıflandırma George Jellinek tarafından yapılmıştır⁷⁰: *Koruyucu haklar (negatif statü hakları), isteme hakları (pozitif statü hakları) ve katılma hakları (aktif statü hakları).*

Koruyucu haklar, devlet müdahalesine karşı güvence altına alınması ve siyasi iktidar karşısında korunması gereken hakları ifade eder. Bu kümede haklar için devlete düşen görev, bu hak ve özgürlükleri tanımak ve bunlara dokunmamaktır. Bir başka anlatımla, negatif statü hakları, kişiye doğuştan gelen bazı haklara, devlet de dâhil olmak üzere, kimsenin müdahale etmemesini talep etme haklarıdır. Bu haklar, anayasada, kişinin temel hak ve özgürlükleri şeklinde yer alır.

İsteme hakları, olumlu haklar olarak nitelendirilmektedir. Devlet bu kümeye giren hakları, sadece dokunmamakla yetinmeyecek, bunların gerçekleştirilmesini de sağlamakla yükümlü olacaktır. Bir başka anlatımla, pozitif statü hakları, devletten bir şeyler yapmasını talep etme hakkıdır. Bu hakların sağlanması için, devletin kişileri birtakım olanaklarla donatması, olumlu faaliyetlerde bulunması gerekmektedir⁷¹.

Katılma hakları ise, bireyin siyasi iktidarın oluşmasına ve kullanılmasına yönelik haklardır. Bu haklar sayesinde vatandaşlar siyasî karar alıcıları belirleyebilir ve siyasî ve idarî kararları etkileyebilirler. Bu haklar, bir siyasi toplumda kişiyi aktif duruma getiren haklardır. Bunlar anayasalarda siyasi haklar olarak yer alırlar.

Günümüzde, artık ikili bir ayırmadan daha fazla söz edilmektedir. Bu ayırma göre haklar; (i) kişisel ve siyasî haklar (ii) ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların “bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel nitelikli çıkarlarını ve özgürlüklerini güvence altına alan haklar” olarak tanımlanması mümkündür⁷².

⁶⁹ İbrahim Ö. Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri**, Legal Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 219.

⁷⁰ Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Yetkin Yayınları, Ankara 1993, s. 19.

⁷¹ Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, s. 150.

⁷² Bülent Algan, **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007, s. 32.

1982 Anayasası'nda temel hak ve hürriyetlerin niteliği 12. maddede “*Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder*⁷³.” şeklinde yer almıştır.

⁷³ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf, (Erişim Tarihi: 24 Mart 2013).

İKİNCİ BÖLÜM

2. ULUSLARARASI DÜZENLEMELERDE ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUĞUN EĞİTİM HAKKI

Bir toplumun geleceğinin teminatı olan çocuğun korunması, tüm dünya milletlerinin başta gelen konularından birini oluşturmaktadır. Toplumun bu önemli unsurunun yetişmesi, bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlâkî olarak gelişimi ile ilgili gereken önlemlerin alınması yanında hukukî olarak da toplum içinde yerini düzenleyen kurallara ihtiyaç vardır⁷⁴. Bir devlette yürürlükte bulunan hukuk açısından çocuk hakları, kanunlarda ve uluslararası sözleşmelerde ayrıntıları ile düzenlenen, belirli bir yasal güvenceye ve özellikle de yargı organlarınca gerçekleştirilecek koruma yollarına kavuşturulan haklardan oluşmaktadır. Gerçekten, çocuk haklarını konu alan çocuk hukukunun temel işlevi; güçsüzlüğünden dolayı çocuğa özel bir koruma ve özen sağlamak; onu yetişkin olduğunda kendi başına bağımsız kararlar alabilecek olgunluğa ulaştırmaktır⁷⁵.

Bir hakka sahip olmak, birine karşı iddiası olmaktır ve bu iddianın geçerli kabul edilmesi, bir dizi kural ve ahlâkî ilkeyi gerektirir ve hak, yasal olarak korunan ya da ilerletilen çıkardır. Çocuk hakları, tüm çocukların doğuştan sahip olduğu, geniş anlamda toplumsal, felsefi, ahlâkî ve hukuksal boyutları içeren evrensel bir kavramdır.

Çocuklar kırılğan hassas guruplar içinde yer aldıkları ve savunmasız oldukları için haklarını ihlalleri çok kolay şekilde gerçekleştirilmekte ve durum çocukların diğer bireylere göre insan hakları bakımından özel korunma altına alınmalarını ve gerek uluslararası gerekse başta anayasalarda olmak üzere ulusal hukuklarda çocuk hak ve özgürlükleri yönünden özel düzenlemeler yapılmasını ve kimi önlemler alınmasını gerektirmiştir⁷⁶.

⁷⁴ Ali Naim İnan, *age.*, s. 3.

⁷⁵ Emine Akyüz, (2000), s. 5.

⁷⁶ Mustafa Tevfik Odman, *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Mutlu Çocuklar Derneği, 18-19 Mayıs 2012, Ankara.

Ulusal ve uluslararası düzeyde dil, din, ırk, cinsiyet vs. ayrımı yapılmaksızın çocuk haklarının korunmasına yönelik çalışmalar, çocuklara karşı sorumlulukların bulunduğu kabul edildiği bu düşüncelerle ilerletilmiştir.

Çocuk haklarının tarihçesi; çocuğun üzerinde serbestçe tasarruf edilebilir, devir ve terk edilebilir hatta öldürülebilir bir nesne olmaktan çıkarılıp, haklara ehil, kişilik sahibi bir özneye dönüştürülmesinin serüveni olarak özetlenebilir. Bu serüvende, toplumun ekonomik ve sosyal koşulları yetişkinlerin yaşam koşullarını belirlediği gibi çocukların da yaşam koşullarını belirlemiştir⁷⁷.

2.1. Uluslararası Düzenlemelerde Eğitim Hakları

Tarihi süreç içerisinde insanların birey olarak yaşayabilmeleri ve toplum dışı kalabilmelerinin mümkün olamayacağı görüşünden hareketle insanlar toplumun kurallarına uymak ve bu kuralları gerçekleştirmek için devlet organizasyonu yapmışlar. Devlet toplum kurallarını düzenlemiş ve hangi hakların kullanılacağını tespit ve tayin etmiştir. Sosyal devlet anlayışının gelişmesi ile devletin önemli görevlerinden biride topluma eğitim hizmetlerinin sunulması olmuştur. Bu konu özellikle son iki yüzyılın devlet felsefesi tartışmaları içinde yoğun bir şekilde yerini almıştır.

Eğitim ve öğretim hakkı başıboş bırakılmayacak kadar önemli bir hak olduğu için devlet bunu güvenlik içinde yapılmasını sağlamaktadır. Devletler eğitim hizmetlerini sunmayı kabul etmişler ancak bu hizmetin nasıl sunulacağı, muhtevası, hedefleri tartışılmaya devam edilmektedir. Otoriter rejimler iyi ve uysal vatandaş yetiştirme eğilimi içindedirler totaliter rejimler halkın rejime olan bağlılığını sağlamak için eğitim tamamen ideolojik hedeflere varmak için ütopyik değerlere önem vermekte ve eğitim faaliyetlerini bu hedeflere varmak için kanalize etmektedir. Bu anlayışlar gelişmekte olan ülkelerde halen devam etmektedir.

2.1.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

İnsan hakları hem ulusal hem de uluslararası hukuk düzeyinde, geniş

⁷⁷ Nermin Çelen, **Çocuk Haklarına Genel Bir Bakış**, İstanbul Barosu Çocuk Hakları Günleri, İstanbul Hakimevi, İstanbul 1995, s. 87.

kapsamlı bir kavramdır insan haklarının kökeni, insan olma durumu insan tabiatı ve insanlık kavramıdır. Nasıl ki, hukuki hakların kaynağı hukuk, sözleşmeden doğan hakların kaynağını sözleşme oluşturur ise, insan haklarının kaynağını da, insanlık tabiatı oluşturmaktadır. İnsan haklarının iki boyutu bulunmaktadır. birincisi insan haklarının devlet organlarına karşı korunması diğer ise çok karmaşık bir durum arz eden insan kişiliğinin geliştirilmesidir. İnsan hakları; temel haklar; ve özgürlükler temel haklar ve hürriyetler; insan hak ve özgürlükleri gibi, değişik şekillerde ifade edilmeye çalışılmıştır⁷⁸.

Eğitim hakkı ile ilgili evrensel düzeyde ilk düzenleme İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde yer almıştır. Bu bildiri bundan sonraki bağlayıcı nitelikteki belgelere örnek teşkil etmiştir⁷⁹.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin-İHEB eğitim hakkı ile ilgili olan 26. maddesinin birinci fıkrasında, *herkesin eğitim hakkı olduğu, ilk eğitimin zorunlu olduğu ve parasız olması gerektiği, teknik ve meslekî eğitimden herkesin yararlanabilmesi ve yüksek öğretimin, başarıya göre, herkese tam bir eşitlikle açık olması gerektiği ilkeleri* öngörülmüştür. Maddenin ikinci fıkrasında; *insan kişiliğinin tam gelişmesi, insan hak ve özgürlüklerine saygının güçlenmesi, bütün uluslar, ırklar ve dini topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu güçlenmesi ve BM.'in barışın sürdürülmesi yolundaki çalışmalarını geliştirilmesi eğitimin amaçları* olarak belirtilmiştir. Maddenin üçüncü fıkrasında ise, ebeveynlere çocuklarına verilecek eğitim türü için öncelikli seçme hakkı tanınmıştır.

Herkesin toplumun kültürel etkinliklerine özgürce katılma, güzel sanatları tatma, bilim alanındaki ilerlemelerden ve bunların nimetlerinden yararlanma hakkına sahip olduğunu öngören 27. madde, Bildirinin eğitim hakkına ilişkin bir diğer hükmüdür.

Türkiye, BM. tarafından 10 Aralık 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni onaylayan ilk ülkeler arasında yer almış ve insan hakları

⁷⁸ Mustafa Tefik Odman, *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Mutlu Çocuklar Derneği, 18-19 Mayıs 2012, Ankara.

⁷⁹ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 61.

konusundaki önemli sözleşmelere taraf olmuştur. Dolayısıyla, Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu Bildiri'de yer alan temel hükümler yönünde, eğitim kurumlarını geliştirmeye yönelik politika ve uygulamalarda bulunması beklenmelidir.

2.1.2. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

16 Aralık 1966 tarihinde BM. Genel Kurulu tarafından kabul edilen Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu Sözleşme'ye taraf olurken 13. maddeye çekince koymuştur. Buna göre; *“Türkiye Cumhuriyeti Sözleşme'nin 13. maddesinin 3 ve 4. paragrafları hükümlerini Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 3, 14 ve 42. maddelerindeki hükümler çerçevesinde uygulama hakkını saklı tutar”*. Türkiye, Sözleşme'nin 13. maddesinde düzenlenen eğitim hakkını dil açısından, uluslararası antlaşmalar ile hakları düzenlenmiş olan azınlıkları hariç tutacak olursak, Türkçe eğitim şeklinde anlamaktadır. Sözleşme, eğitim diline yönelik bir düzenleme içermemektedir⁸⁰. Sözleşme, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 3.12.2003 tarih ve 5013 sayılı kanunla kabul edilerek iç hukuk kuralı haline getirilmiştir.

Eğitim hakkının daha ziyade sosyal ve kültürel haklara ilişkin olmasından ötürü, Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 13. maddesinde eğitim hakkı kapsamlı biçimde düzenlenmiştir. Maddenin birinci fıkrasında, herkesin eğitim hakkı olduğu ilkesi belirtildikten sonra; *eğitimin insan kişiliğinin ve onur duygusunun tam gelişmesine yönelik olması, insan hak ve özgürlüklerine olan saygıyı güçlendirmesi, herkesin özgür bir topluma etkin olarak katılmasına olanak sağlaması, tüm uluslararası olduğu gibi, ırksal, etnik ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirmesi ve BM.'in barışı koruma etkinliklerini özendirilmesi gerektiği* vurgulanmıştır. Bu noktada, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde öngörülen eğitimin amaçlarının burada da kabul edildiğini görmekteyiz. Maddenin ikinci fıkrasında eğitim hakkının tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için birtakım ilkeler öngörülmüştür. Bu ilkeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

⁸⁰ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 63.

“a- İlköğretimin zorunlu olmasını ve herkese ücretsiz sağlanması;

b- Orta öğretimin, teknik ve mesleki eğitim dahil, çeşitli biçimlerinin, her önlem alınarak, özellikle ücretsiz eğitimin giderek yaygınlaştırılması yoluyla herkese açık ve herkesçe görülebilir olması;

c- Yüksek öğrenimin, her uygun yolla ve özellikle ücretsiz eğitimin giderek yaygınlaştırılmasıyla herkese becerisine göre eşit olarak açılması;

d- İlk öğrenimini tamamlayamamış ya da hiç görmemiş kişiler için temel eğitimin olabildiğince özendirilmesi ve güçlendirilmesi;

e- Her düzeyde, bir okul sisteminin geliştirilmesi, yeterli bir burs sisteminin kurulması ve eğitim personelinin maddi koşullarının giderek iyileştirilmesi.”

Eğitim özgürlüğünün öngörüldüğü üçüncü ve dördüncü fıkralarda; taraf devletlerin, ana-babaların veya yasal yoldan tayin edilmiş velilerin çocuklar için, kamu makamlarınca kurulmuş okulların dışında, Devletin koyduğu ya da onayladığı asgarî eğitim standartlarına uygun diğer okullar seçme özgürlüğüne ve çocuklarına kendi inançlarına uygun dinsel ve ahlâkî eğitim verme serbestliklerine saygı göstermekle yükümlü olduğu vurgulanmıştır, bireylere ve kuruluşlara eğitim kuruluşları kurma ve yönetme özgürlüğü tanınmıştır.

Sözleşme'nin 13. maddesi ışığında eğitim hak ve özgürlüğünü değerlendirmek gerekirse:

“1. Herkes eğitim hakkına sahiptir. Herhangi bir sebeple bu engellenemez. Türkiye’de gündemde olduğu gibi, değişik kıyafet giyiyor diye bu temel hak insanların elinden alınamaz. Yüksek öğretimde ise bu tür düzenlemeler ve engellemeler asla düşünülemez.

2. Eğitimde fertlerin ve ailelerin inanç ve düşünceleri gözetilir, çocuklara bu yönde eğitim verilir. Asla bunlara aykırı davranılamaz. Eğitim düzenlemelerinde toplumun, ebeveynin tercihleri önemlidir.

3. *Özel okullar ve hatta evde eğitim gelişmekte ve desteklenmektedir.*

4. *Eğitim insan kişiliğinin tam gelişmesine ve insan haklarına ve temel hürriyetlere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Bu nokta çok önemlidir; eğitim süreci sadece fertlerin hak ve hürriyetlerini gözetemeyen değil, bunları hayat boyu gözetecek fertleri de yetiştirmek durumundadır.*

5. *Din eğitimi hakkı engellenemez, bu yönde baskı da yapılamaz. Devletler, çocukların kendi inançları doğrultusunda din eğitimi görmelerini sağlamayı üstlenir.*

6. *Eğitimde eşitlik esastır. Eşit şans verilmesi ve her seviyede yatay ve dikey geçiş imkânı sağlanması esastır⁸¹”.*

BM. Ekonomik ve Sosyal Konsey; 13. maddeyi yorumlarken *eğitimin tüm tür ve seviyelerinde elde edilebilme, ulaşılabilme, kabul edilir olma ve uyarlanabilme özelliklerine sahip olması gerektiğini vurgulamıştır.*

İlköğretimi almamış veya tamamlayamamış kişiler için her türlü olanak kullanarak temel eğitim teşviki ve de yoğunlaştırılması istenilmekte ve bu bağlamda, olanak kullanarak temel eğitim teşviki ve de yoğunlaştırılması istenilmekte ve bu bağlamda tüm düzeylerde bir okul ağının geliştirilmesi amacının etkin biçimde izlenmesi, uygun akçalı yardım yöntemleri kurulması ve eğitim görevlilerinin maddi koşullarının sürekli biçimde iyileştirilmesi üzerinde durulmalıdır⁸².

Taraf devletin yetkisi dâhilinde; yeterli miktarda faal eğitim kurum ve programlarına sahip olması elde edilebilme; ayırım gözetmeksizin herkesin eğitim kurum ve programlarına erişmesi ulaşılabilme; eğitimin şekil, yöntem ve esaslarının öğrenciler ve ebeveynler için makbul olması kabul edilebilirliği; eğitimin sosyal ve kültürel açıdan değişik konumdaki öğrencilerin ve de değişen, gelişen

⁸¹ Beşir Atalay, “Bir İnsan Hakkı Olarak Eğitim Hürriyeti”, *Yeni Türkiye*, İnsan Hakları Özel Sayısı 2, Sayı: 22, 1998, s. 1094.

⁸² Mustafa Tevfik Odman, *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Mutlu Çocuklar Derneği, 18-19 Mayıs 2012, Ankara.

toplumların ihtiyaçlarına uyarlanabilen esnekliğe sahip olması uyarlanabilmeyi sağlayacaktır⁸³.

2.1.3. Medenî ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

16 Aralık 1966 tarihinde BM. Genel Kurulunca kabul edilen Medenî ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşme'ye taraf olurken 27. maddeye çekince koymuştur. Buna göre; *“Türkiye Cumhuriyeti Sözleşme'nin 27. maddesini Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması ve Ekleri'nin ilgili hükümlerine ve usullerine göre uygulama hakkını saklı tutar”*.

Sözleşme'nin eğitim hakkına ilişkin hükmü olan m. 18/4 şöyledir: *“4. Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, ana-babaların ve uygulanabilir olan durumlarda, yasalarca saptanmış vasilerin, çocuklarına kendi inançlarına uygun bir dinsel ve ahlâkî eğitim verme özgürlüklerine saygı göstermekle yükümlüdürler”*.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi m. 18/4'te; taraf devletlerin, çocuklara anne-babalarının (gereken hallerde vasilerin) kendi inançlarına uygun biçimde din ve ahlak eğitimi verme hakkını düzenlemiştir.

2.1.4. Birleşmiş Milletler Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme

UNESCO tarafından 14 Aralık 1960 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme, 22 Mayıs 1961 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, bu Sözleşme'ye taraf değildir. 19 maddeden oluşan ve eğitimde ayrımcılığı kaldırmayı hedefleyen Sözleşme; eğitimde muamele ve fırsat eşitliğini destekleme konusunda devletin yükümlülüklerini düzenlemektedir⁸⁴.

Sözleşme'nin 1. Maddesinde ayrımcılığın tanımı yapılmıştır. Buna göre *“ayrımcılık terimi; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken, ekonomik güç ya da doğuş temeli üzerinde, eğitimde davranış eşitliğini kaldırmak ya da bozmak amacı ya da sonucuyla ve özellikle,*

⁸³ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 70.

⁸⁴ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 64-65.

a) Herhangi bir kişi ya da grubu herhangi bir tür ya da düzeyde eğitim görmekten yoksun bırakmak;

b) Herhangi bir kişi ya da grubu, düşük düzeyli bir eğitimle sınırlamak;

c) Kişiler ya da gruplar için ayrı eğitim sistemleri ya da kurumları kurmak ya da sürdürmek ya da

d) Herhangi bir kişi ya da gruba, insan onuruyla bağdaşmaz koşullar uygulamak üzere yapılan herhangi bir ayırım, dışlama, sınırlama ya da üstün tutmayı içerir”.

Sözleşme'nin 2. maddesinde ise, eşit olanaklar sağlanması koşuluyla, farklı türden öğrenciler için, farklı eğitim sistemi ve kurumlarının oluşturulmasının ayrımcılık sayılmayacağı hükme bağlanmıştır.

Bu Sözleşme'ye göre; herhangi bir kişi veya grup herhangi bir eğitim düzeyinde eğitim görmek hakkından yoksun bırakılamaz; eğitim olanakları herkes için eşittir; ayrı cinsten öğrenciler için ayrı eğitim sistemlerinin ve eş değerde eğitim sistemlerinin kurulması gerekmektedir; öğrencilerin anne ve babalarının isteklerine göre isteklerine uygun din ve dil gereklerine göre ayrı eğitim sistem ve kurumlarının kurulması ve sürdürülmesi bir ayrımcılık olarak sayılamayacaktır⁸⁵.

Sözleşme; eğitimde ayrımcılık içeren her türlü düzenleme ve uygulamaya son vermeyi, öğrencilerin eğitim kurumlarına alınmasında hiç bir ayırım yapılmamasını, okul ücretleri ve öğrencilere burs ya da başka yardımlar sağlama ve yabancı ülkelerde öğrenimini sürdürmek için gerekli izin ve kolaylıklar bakımından kamu makamları tarafından salt yetenek ve gereksinme dışında hiç bir davranış ayırımına olanak tanımamayı, kamu makamları tarafından eğitim kurumlarında sağlanan herhangi bir yardım konusunda, salt öğrencilerin belli bir gruptan olmaları nedeniyle herhangi bir kısıtlama ya da yeğlemeye izin vermemeyi öngörmektedir.

Sözleşme'de ayrıca taraf devletlerin hiç bir kişi ya da grubun kendi inancıyla bağdaşmayan dinsel eğitim görmeye zorlanmamasını sağlama yükümlülüğü ile

⁸⁵ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 64-65.

çocukların, ana baba ve vasilerinin inançlarına göre din ve ahlâk eğitimi alma özgürlüğü kabul edilmiştir.

Hak ve özgürlüklerden yararlanmada eşitlik, her durumda ve her koşulda aynı tutumun alınması anlamına gelmez. Bu bağlamda ayrımcılık yasağı; bedensel özellikleri, toplumsal konumları, cinsiyetleri vb. özellikleri yönünden farklı olan çocuklara yönelik tutum ve davranışlarda meşru, makul, nesnel farklılaşmaları ve hak eşitsizliklerini düzeltmeye yönelik eylemleri engellemez.

2.1.5. Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Çeşit Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

18 Aralık 1979 tarihinde kabul edilen ve 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Çeşit Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 10. maddesi; eğitim hakkı açısından kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığını engellemeyi hedefleyen hükümler öngörmektedir.

Sözleşme'nin 10. maddesine göre, taraf Devletler özellikle arasındaki konularda kadın-erkek eşitliği esasına dayanarak eğitimde erkeklerle eşit hakka sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımı önleyen bütün uygun önlemleri alacaklardır:

a. Meslek ve sanat yönlendirilmesinde kırsal ve kentsel alanlarda bütün dallardaki eğitim kurumlarına girişte ve diploma almada okul öncesi, genel, teknik, mesleki ve yüksek teknik eğitimde ve her çeşit meslekte eğitimde eşit şartların sağlanması;

b. Kadınların erkeklerle aynı ders programlarından yararlanmaları, aynı sınavlara katılmaları, aynı seviyedeki niteliklere sahip eğitim görevlilerine, okul, bina ve malzemesine sahip olmaları;

c. Kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinden ve kademesinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için karma eğitimin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul

programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim metotlarının bu amaca göre düzenlenmesi;

d. Burs ve diğer eğitim yardımlarından faydalanmaları için kadınlara erkeklerle eşit fırsatların tanınması;

e. Özellikle kadın ve erkekler arasında mevcut eğitim açığını en kısa zamanda kapatmaya yönelik olarak, yetişkin ve fonksiyonel okuma-yazma programları dahil, sürekli eğitim programlarına katılabilmeleri için erkeklerle eşit fırsatların verilmesi;

f. Kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesi ve okuldan erken ayrılan kız çocukları ve kadınlar için eğitim programları düzenlenmesi.;

g. Spor ve beden eğitimi faaliyetlerine aktif olarak katılmaları için erkeklerle eşit fırsatlar tanınması;

h. Kadınların, ailelerin sağlık ve refahını sağlamaya yardım edecek, aile planlaması bilgisi dâhil, özel eğitici bilgiyi sağlamaları.

10. Maddede, kırsal ve kentsel alanlarda bütün dallardaki eğitim kurumlarına girişte, eğitimin her kademesinde ve çeşidinde eşit koşulların sağlanması, kadınların erkeklerle aynı ders programlarından yararlanmaları, aynı sınıflara katılmaları ve aynı düzeydeki niteliklere sahip eğitim görevlilerine, okul, bina ve malzemesine sahip olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Bu amaca ulaşılması için, karma eğitimin ve diğer eğitim şekillerinin desteklenmesi ve özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim yöntemlerinin bu amaca göre düzenlenmesi öngörülmüştür⁸⁶.

2.1.6. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS)

BMÇHS.'nin 28. Maddesi çocuğun eğitim hakkına ilişkindir. Bu hüküm ile taraf devletler; çocukların parasız zorunlu temel eğitimi görmesini temin etmek, orta

⁸⁶ Sevda Uluğtekin, **Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları**, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 1994, s. 45.

öğretimi genel ve meslekî olmak üzere çeşitli şekillerde örgütlemek ve bunları tüm çocuklara açık bulundurmak, yüksek öğretimi uygun bütün araçları kullanarak yetenekleri doğrultusunda tüm çocuklara açık duruma getirmek, eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği tüm çocuklara sağlamak, disiplinle ilgili her konuda çocuğun insan olarak sahip olduğu saygınlığın korunmasını temin etmek ile yükümlü tutulmuştur.

Sözleşme'nin 29. Maddesi ise, çocuğun kişiliğinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesini; insan hak ve özgürlüklerine saygı duyarak anlayış, barış, hoşgörü, eşitlik, dostluk ruhuyla yetiştirilmesini ve özgür bir toplumda etkin bir yaşantıya sorumluluk üstlenecek biçimde hazırlanmasını öngörmektedir⁸⁷.

Sözleşme'de çocuğun nitelikli eğitim görme hakkı önemle vurgulanmaktadır. Sözleşme'nin nitelikli eğitime ilişkin yaklaşımının çocukların bilişsel gereksinmelerinin yanında fiziksel, toplumsal, duygusal, moral ve manevî gelişimlerini gözetmek olduğuna; eğitim hakkını düzenleyen 28 ve 29. maddelerin, Sözleşme'deki tüm hakları kapsayan temel ilkeler olan çocuğun yüksek yararına öncelik tanınması, yaşam ve gelişme hakkının korunması, çocuklar arasında ayırım yapılmaması ve çocuğun görüşlerine saygı gösterilmesi ilkeleriyle birlikte uygulanması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda nitelikli eğitimin yaşam için öğrenmeye yönelik olması, erişilebilir ve esnek olması gerekmektedir⁸⁸.

Sözleşme'nin nitelikli eğitime ilişkin yaklaşımı ise, çocukların bilişsel gereksinimlerini gözetmenin yanında fiziksel, toplumsal, duygusal, moral ve manevi gelişimlerini gözetmektir.

Eğitim hakkını düzenleyen 28. ve 29. maddeler Sözleşme'deki tüm hakları kapsayan dört temel ilkeyle birlikte uygulanmalıdır. Bu ilkelerin hepsi, bir eğitim

⁸⁷ Ahmet Özyanık, "*Sokakta Çalışan Çocuklar Sorunu*", **Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri**, Ankara 1998, s. 123.

⁸⁸ Halil Yılmaz, "*Çocukların Korunmasına İlişkin Türk Mevzuatı*", **Emniyet Genel Müdürlüğü Küçüklerin Korunmasına İlişkin Yönetici Semineri**, Ankara 1998, s. 26.

sisteminin ya da belirli bir okulun nasıl biçimlendirileceği başta olmak üzere gerek fiziksel çevre, gerekse programlar bakımından kapsamlı bir çerçeveye sahiptir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, eğitim planlaması yapılırken, gerek tüm eğitim sistemi gerekse tek tek okullar yapılandırılırken çocuk haklarının temel alınmasını ve çocuğun yüksek yararının gözetilmesini gerektirmektedir. Başka bir anlatımla, eğitim sistemi şiddetten arınmış, demokrasi ve hoşgörüyü geliştiren ve öğrencilere yaşamlarını sorumlu yurttaşlar olarak sürdürecekleri becerileri kazandıran ortamlar sağlamalıdır. Bunun sonucunda, çocuklara değer veren ve hakları temel alan bir okul ortaya çıkacaktır.

Bir okulun, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. ve 29. maddeleri ile temel ilkelerinde öngörülen nitelikli eğitimi gerçekleştirebilmesi için öğrencilerine değer vermesi, onlara yaşam becerileri kazandırması, beslenme hakkında oyun hakkına kadar tüm haklarına özen göstermesi ve disiplinle ilgili her konuda insan olarak çocuğun onuruna saygı duyması gerekir.

21'inci yüzyılda yaşam için öğrenme, çocukların okuma yazma ve sayısal işlem becerilerinin yanı sıra, yaşamın temelini oluşturan daha ileri ve karmaşık becerilerle donatılmalarını gerektirir. Bu beceriler, çocukların kendilerini içinde buldukları koşullara uyarlayabilmelerini ve bu koşullara göre değiştirebilmelerini sağlar.

Öğrenmeye yönelik yaklaşımda, öğretmenler ile öğrenciler arasındaki ilişki çok önemlidir. Sözleşme'nin temel ilkelerinde de belirtildiği gibi öğretmenler, çocukları kendi başlarına düşünmeye, neyin nasıl öğrenileceğini öğrenmeye yöneltmeli, sınıfta demokratik katılıma elverişli bir ortam yaratmalıdır. Ayrıca öğrenmenin gerçekleştiği ortam aktif ve çocuk merkezli bir yapıya kavuşturulmalıdır. Bu ortam çocukların gelişme düzeyleriyle ve yetenekleriyle ilişkilendirilmelidir. Çocuklar görüşlerini ve düşüncelerini ifade edebilmeli ve görüşlerine saygı gösterilmelidir. Böyle bir ortamda çocukların öz saygıları da gelişerek kendileriyle ve başkalarıyla barışık bireyler olarak yetişmeleri sağlanır.

Çocuk hakları açısından, okulun fiziksel çevresi de çok önemlidir. Fiziksel çevre, çocuğun kendini güvende hissetmesine, kendisine değer verilen bir yerde eğitildiğini düşünmesine yardımcı olacak biçimde düzenlenmelidir.

Yaşam için öğrenme, bireylerin iş yaşamına ve topluma en etkin biçimde katılmalarını sağlar. Bu yaklaşım, cinsiyet, dil ve kültür, ekonomik eşitsizlikler, fiziksel ve zihinsel özrürlük durumunu da dikkate alan bir eğitim programı ve öğretimi gerektirir. Bu yaklaşıma göre düzenlenen ve uygulanan bir öğretim, çocukların bu tür farklılıklara olumlu yaklaşmasını sağlar.

Yaşam becerileri, çocukların yaşamın bütün alanlarında ortaya çıkan durumlar ve sorunlarla baş edebilmeleri için gerekli becerilerdir. Bu becerileri kazanabilen çocuk, bu sayede her türlü sorun ve durum karşısında kendiliğinden yaratıcı olabilir, bunlara pratik çözümler getirebilir. Bunun yanında, toplum ve aile içi kararlarda etkili de olabilir. Böylece kendi haklarına değer verirken başkalarının haklarına da saygı duymayı öğrenebilir. Yaşam için öğrenme yaklaşımında önemli noktalardan biri de, öğrenci başarısının değerlendirilmesidir.

UNICEF'in 1999 Eğitim Raporu'na göre, eğitimin başarısı çocukların neyi nasıl öğrendikleri temel alınarak ölçülmelidir. Bu amaçla eğitimin niteliğini ve yaşamın gereklerine uygunluğunu ölçmeye elverişli yöntemler geliştirilmelidir. Burada en önemli konu, eğitim sisteminin, çocuğun eğitim haklarını yaşama geçirme sorumluluğunu, öğrenilen şeyler açısından ne ölçüde yerine getirebildiğidir. Çocukların başarılarını ölçen bu tür bilgiler, politikaları düzeltmek, gerçekçi standartlar koymak, öğretmenlerin çabalarına yön vermek, denetimi etkili kılmak ve kamuoyunun eğitime ilişkin duyarlılığını ve desteğini artırmak için kullanılabilir.

Bugün, gerek dünyada gerekse Türkiye'de uygulanan sınav sisteminin büyük bir bölümü, çocukların okumak, yazmak, sayısal işlem yapmak ve yaşam boyunca gerekli diğer becerileri edinmek için yeterli fırsata sahip olup olmadıklarına bakılmaksızın, onları bir seçme sürecinin nesnelere olarak görmektedir. Bunun sonucunda düşük gelirli ülkeler, sınıf tekrarları ve okul terkleri yüzünden bir ilkokul mezunu yetiştirmek için normale göre dört kat daha fazla kaynak harcamaktadırlar.

Nitelikli eğitim ve yaşam için öğrenme bakımından önemli noktalardan biri de sağlık ve eğitim arasındaki ilişkidir. Sağlık ve eğitim arasındaki ilişki eğitim planlarını ve eğitim politikalarını belirleyenlerin üzerinde önemle durmaları gereken bir noktadır.

Çocukların okula gitme ve okulda nitelikli eğitim görme hakları vardır. Eğitime ulaşma, hangi toplumda olursa olsun dezavantajlı konumdakiler için bir sorundur. BMÇHS, hiçbir çocuğun eğitimden dışlanmamasını öngörmektedir. Oysa birçok çocuk çeşitli nedenlerle okula gidememektedir. Okula gitmeyenlerin çoğunluğu kız çocuklardır. Ayrıca, kırsal kesimdeki çocuklar kentlerdekine göre daha az okullaşmıştır. Özürlü çocukların ise eğitim hakkı hemen hemen tamamen göz ardı edilmektedir. Silahlı çatışma ortamındaki çocukların ders yılları, okula gitmeksizin sona ermektedir. Ne var ki, bu konumdaki çocukların eğitim hakkı gerçekleştirilmediği sürece, herkes için eğitim hedefine ulaşmak mümkün değildir.

Temel eğitimde, fırsat eşitliği çok önemli bir yer tutmaktadır. zira, her çocuğun eşit düzeyde imkanlardan yararlanması gereken ilk öğretimin, ayrımcılık yapılarak farklı grupların bu eğitimden yoksun bırakılmaları veya eğitimlerinin düşük standartlarda verilmesi mümkündür. Paris'te kabul edilen 14 Aralık 1960 tarihli "Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi" hükümleri ile eğitimde ayrımcılığın önlenmesine çalışılmaktadır⁸⁹.

Eğitimde ayrımcılık nedeniyle, zarar gören grupların başında, kız çocukları gelmektedir. Diğer taraftan, azınlık grupları da eğitimde fırsat eşitliğinden yararlanmayan gruplar olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, azınlık kültürlerinden çocuklar, yerli halklar, çingeneler, göçmenler, mülteciler ve silahlı çatışma ortamındaki çocuklar bu kategoriye girmektedirler. Çocuk hakları komitesinin endişeyle karşıladığı bir husus, mülteci statüsü için başvuran çocukların, toplumdaki diğerlerine göre eğitim imkanlarının daha sınırlı olmasıdır.

Çocukların okul dışında kalmamaları ya da okula devamsızlıkları önleyecek önlemlerin alınması yanında, nitelikli eğitimin gerçekleştirilebilmesi bakımından öğretmenlerin yetiştirilmeleri ve sorunları üzerinde de önemle durulmalıdır. Bugün

⁸⁹ Mustafa Tevfik Odman, *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Mutlu Çocuklar Derneği, 18-19 Mayıs 2012, Ankara.

tüm dünyada, öğretmenlerin statü kaybı ve moralsizliği gözlenebilen bir olgudur⁹⁰. 1991 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) öğretmenlerin çalışma koşulları üzerinde yaptığı ikinci toplantıda, öğretmenlerin durumunun "tahammül edilemez derecede geriye gittiği" ilan edilmiştir⁹¹. Çalışma koşullarının olumsuzlaşması sonucunda, nitelikli ve deneyimli öğretmenler bu alandan kaçmaya başlamışlardır.

Öğretmenlerin daha iyi bir statüye kavuşabilmeleri için, yetiştirilmelerine özen gösterilmesi gerekmektedir. Bunun yollarından biri, öğretmenlik mesleğinin niteliğini yükseltecek koşulların oluşturulması ve öğretmenlerin, gelecekte çocuk merkezli sınıflarda, Çocuk Hakları Sözleşmesi doğrultusunda eğitim vermeye hazır hâle gelecek biçimde yetiştirilmesidir. Bunun yanında, müfettişler de yeni bir anlayışla yetiştirilmelidir. Müfettişler, öğretmenleri değerlendirip yargıda bulunan insanlar olarak değil, onları yönlendirip sorunların çözümüne yardımcı olan deneyimli pedagojik danışmanlar olarak görev yapacak biçimde yetiştirilmelidirler.

Bütün çocukların eğitim hakkının sağlanması ve herkes için eğitim hedefinin gerçekleştirilmesi devletin görevidir. Ancak bu görevin yerine getirilmesinde yerel yönetimler ve hükümet dışı kuruluşlar da önemli roller üstlenebilirler.

Çocuk hakları ile ilgili uygulamada en büyük eksiklik ve engel çocuk haklarına dair sözleşme hükümlerinin, özellikle yetkililer tarafından iyi bir şekilde bilinmemesi ve yorumlanamamasıdır. Sözleşmenin ilkelerinin ve hükümlerinin gerek yetişkinler gerekse çocuklar tarafından yaygın biçimde bilinmesini sağlama yükümlülüğü getiren 42. maddesine uygun olarak sözleşmenin içerdiği hükümler konusunda, başta kamu kurum ve kuruluşları olmak üzere, kamuoyunun duyarlı kılınması gerekmektedir. Bu bağlamda, çocuk haklarının öğretilmesini bu konuda araştırma yapılmasına ve çocuk haklarının okul ve üniversitelerin ders programlarına ve mesleki çevrelerin gündemlerine içselleştirilmesi yönündeki çalışmalara ivme kazandırılmalıdır⁹².

⁹⁰ Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, Doğan Basımevi, Ankara 1983, s. 52.

⁹¹ UNİCEF, *Dünya Çocuklarının Durumu 1996 Eğitim Raporu*, Devlet İstatistik Enstitüsü ve UNICEF, Ankara 1999, s. 39.

⁹² Mustafa Tevfik Odman, *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Mutlu Çocuklar Derneği, 18-19 Mayıs 2012, Ankara.

Devlet her şeye hâkim merkezi otorite olarak davranmak yerine, eğitim hakkının gerçekleştirilmesinde ve herkes için eğitim hedefine ulaşma çabasında toplumun çeşitli kesimleriyle işbirliği yapmalıdır. Bunu yaparken de, yerel yönetimler ve hükümet dışı kuruluşların eğitim alanındaki girişimlerini harekete geçirip bunlar arasında eşgüdüm sağlamalı, eğitim kalitesi ve standartlarını belirlemeli ve çocuklarla ilgili bütün girişimlerde BMÇHS'nin temel ilkelerinin gözetilmesine özen göstermelidir.

2.1.7. İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesine Ek 1 Nolu Protokol

19 Mart 1952'de Paris'te imzalanan ve 18 Mayıs 1954 tarihinde yürürlüğe giren İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi'ne Ek 1 Nolu Protokol ile AİHS'ne mülkiyet hakkı, eğitim hakkı ve serbestçe seçim yapma hakkı eklenmiştir. Türkiye Protokolü; eğitim hakkına ilişkin olan 2. maddeye, 430 Sayılı ve 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu hükümlerini saklı tuttuğunu⁹³ belirten bir çekince koyarak onaylamıştır.

Ek 1 Nolu Protokolün 2. Maddesinde “*Kimse eğitim hakkından mahrum edilemez. Devlet eğitim ve öğretim alanında üstleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana- babanın bu eğitim ve öğretimi kendilerinin dinî ve felsefi inançlarına göre sağlamak hakkına riayet edecektir*” hükmüne yer verilmiştir⁹⁴.

Maddenin birinci cümlesinde, eğitim hakkı düzenlenmiştir; ikinci cümlesinde, devletin eğitim alanındaki görevlerini yerine getirirken, anne-babanın dini ve felsefi inançlarına saygılı olması gerektiğine işaret edilmiştir. Ancak iki cümle ayrılmaz bütündür. Bu maddede eğitim alma hakkı ve eğitim özgürlüğü şeklinde iki temel ilkenin düzenlendiği görülmektedir.

Maddede “*Kimse eğitim hakkından mahrum edilemez*” denilerek negatif bir ifade tarzı kullanıldığına, devlete eğitim hakkının tanınıp sağlanması gibi, pozitif bir

⁹³ 6366 sayılı ve 10 Mart 1954 tarihli İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi ve Buna Ek Protokol'ün Tasdiki Hakkında Kanun, 19 Mart 1954 tarih ve 8662 sayılı R.G.

⁹⁴ Feyyaz Gölcüklü-Şeref Gözübüyük, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Turhan Kitabevi, Ankara 2002, s. 432.

yükümlülükten ziyade bu hakkın devlet tarafından engellenmemesi gibi, negatif bir davranışın empoze edildiğine dikkat çekilerek, bu durumun devleti “*ihlal*” iddialarına karşı daha güçlü konuma yerleştirdiği yorumu yapılmaktadır⁹⁵.”

AİHS.’nde herkesin bir eğitim kurumuna girebilmesinin sağlanmasını öngören eğitim hakkı düzenlenmiştir. Sözleşme’ye taraf devletlerin, eğitim hakkından yoksun bırakmama yükümlülüğü ile kendilerini bağladıkları, kendi egemenlik alanlarında bulunan herkes için, belirli bir zamanda var olan bir eğitim kurumuna girme, alınan eğitimden bir menfaat sağlama hakkının güvence altına alındığı hükme bağlanmıştır. 28. Madde birinci cümlesiyle eğitim hakkını güvence altına almakta, ancak Sözleşme’ye taraf devletlerin kendi olanaklarıyla ya da mali destek sağlayarak, belirli bir türde eğitimi gerçekleştirmesinin talep hakkı veya taraf devletlere belli bir eğitim kurumu açma yükümlülüğü değil, var olan eğitim yollarından yararlanma hakkını ele almaktadır. Eğitim hakkı yalnız ilköğretimi kapsamaktadır⁹⁶.

Eğitim hakkının mutlaklığı kavramından onun dokunulmaz, düzenlenemez olduğu kanaati çıkarılmamalıdır. Devlet üstlendiği anılan hizmeti bazı ilkelere bağlı biçimde sunmalıdır. Protokolün 2. Maddesi uyarınca, devletin temel eğitimi herkes için mecburi hale getirmesinin öngörülmesi; devlet tarafından herkese yeterli sayıda eğitim kurumu hazırlama yükümlülüğü getirmektedir. Ayrıca eğitim hakkının temel hak olması ve hiç kimsenin bu haktan mahrum edilemeyeceği ilkesinden doğan, her ne olursa olsun çocuklara eğitim imkânı sağlama sorumluluğu olan devlete eğitimi düzenleme hakkı vermektedir. Eğitimin düzenlenmesi görev ve yetkisi Sözleşme’ye taraf devletlerin kendisine aittir. Ancak taraf devlet bu yetkisini kullanırken; hakkın özüne zarar veren ve Sözleşme ile Protokollerin kabul ettiği diğer hakları ihlal edici nitelikte düzenleme yapamaz.

Eğitimi düzenleme hakkı devlete eğitim hakkı mutlaklığının garanti altına alınması hususunda zorunlu eğitim getirme ve süresini belirleme yetkisi

⁹⁵ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 77.

⁹⁶ H. Burak Gemalmaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ve Türk Hukukunda Çocuğun Bedensel Cezaya Karşı Korunması, Legal Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 130.

tanımaktadır. Ancak, eğitimde zorunluluk, ekonomik nedenlerle eğitimin parasız olmasını gerektirmektedir⁹⁷. Zorunlu temel eğitimin ardından zorunlu olmayan eğitim sunan okulların kurulması da devletin yükümlülüğündedir.

Devlet, bu okullardan yararlanma şartlarını belirleme hakkına sahiptir. Eğitim olanaklarından yararlanma konusunda kişiler arasında ırk, renk, dil, din, siyasal veya inanç gibi herhangi bir nedenle ayırım yapılamaz. Taraf Devletin 14. Madde anlamında ayrımcılık niteliğinde bir tasarrufta bulunamayacağı, ancak bunun her türlü farklı muameleyi yasaklayıcı anlamda yorumlanmaması gerektiği vurgulanmalıdır. Belirli bir farklılaştırmanın ancak hiç bir objektif ve makul sebebe dayanmıyorsa 14. madde anlamında bir ayrımcılık oluşturacaktır. Makul sebebin belirlenmesinde; ele alınan tasarrufların amacı ile sonucu arasındaki ilişki, kullanılan araçlar ile gerçekleştirilmek istenilen hedef arasındaki orantılılık, söz konusu toplum yaşamının hukuki ve fiili unsurları dikkate alınmalıdır.

Toplumdaki bireylerin vatandaşlık, yaş, cinsiyet, içinde buldukları hukuki statüler gibi özellikleri dikkate alınmak kaydıyla; devlet eğitimin topluma yaygınlaştırılmasını sağlayabilir. Devlet bunu eğitimin genellik, ayrıca kadın, erkek, farklı sınıflar ve toplumsal güçler arasında eşitlik ilkesine uygun biçimde gerçekleştirmelidir. Yabancıların eğitim haklarından yararlandırılmamasına, yabancı olmaları gerekçe gösterilemeyecektir. Ancak. bu hak yüksek ve teknik öğrenimi kapsamamaktadır. Herhangi bir şekilde kabul edildikten sonra, oturum kartlarının yenilenmemesi söz konusu olduğunda eğitim haklarının engellendiği ileri sürülebilecektir. Mektupla öğrenim, radyo televizyon yoluyla eğitim, açık öğretim gibi farklı eğitim biçimlerinden yararlanma hakkı da devlet güvencesinde olmalıdır⁹⁸. Diğer bir husus Protokol ile engelli çocukların genel okullara gönderilmesi mutlak olarak garanti altına alınmamakla birlikte; devletin modern bilgiler doğrultusunda engellilerin entegrasyonunu sağlama yükümlülüğü söz konusudur⁹⁹.

⁹⁷ Nuri Yaşar, age., s. 44.

⁹⁸ Nuri Yaşar, age., s. 45.

⁹⁹ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 78.

Değerlendirmeye konu madde, devlet tekeli yasaklamamakta, ayrıca çoğulculuğu da zorunlu kılmamaktadır. Okul açma hakkı, mutlak anlamda bir hak ve özgürlük değildir, bu bağlamda devletin eğitimi tekelleştirmesi mümkündür. Tekelleştirme, eğitim alanında çoğulculuk sorununa neden olmaktadır. Sözleşme'nin ve Protokolün imzalandığı dönem, yaklaşık İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine denk gelmektedir. Anılan tarihlerde, savaş sonrasında ağır yaşam koşulları altında ezilen taraf ülkelerin hiçbiri, bu ülkelerdeki özel sektör ve aileler eğitim için maddi kaynak ayıracak güce sahip değildi. Dolayısıyla, eğitimde devlet tekeli normal kabul edilmiştir. Zamanla, özel sektörün güçlenmesi ve toplumların refah seviyesinin yükselmesiyle, özel eğitim kurumlarına ilgi artmış, özel eğitim kurumlarının kurulması kolaylaşmıştır. Değinilen gelişmelerin etkisi ve devletin ana babanın haklarına saygılı olması ilkesi gereği, devletin özel okulların açılması konusunda hoşgörülü davranması hususuna, Divan ve Komisyon tarafından işaret edilmiştir. Ancak, Protokol'ün 2. maddesi devlete özel okulları finanse etme ya da bunların finansmanına katkıda bulunma yükümlülüğü getirmemektedir¹⁰⁰.

Ek 1 Nolu Protokol 2. maddede eğitim ve öğretim hakkının engellenemeyeceği belirtilmiş, ayrıca devletin, eğitim ve öğretimde ana-babanın dinî ve felsefî inançlarına aykırı, dogmatik bilgiler veremeyeceği, yani eğitim özgürlüğü güvence altına alınmıştır. Değerlendirme konusu 2. maddenin ikinci cümlesinde, eğitimde özgürlüğe ve çoğulculuğa yer verilmekte; bunu gerçekleştirmek amacıyla da, devletin ailenin dini ve felsefî inançlarına saygılı olması ilkesi öngörülmektedir. Bu hükmün konulmasının başlıca nedeni, totaliter devletlerin, çocukları ana-babanın etkisinden çıkartarak, onları sistematik bir şekilde belirli bir dogmatik görüşü aşılama suretiyle eğitmeleri olduğu ileri sürülmektedir¹⁰¹.

Çocukların eğitim ve öğretiminden asıl olarak anne ve babalar sorumludur, devletin görevi ise, eğitim ve öğretime ilişkin düzenlemeleri yapmaktır. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yüklendiği görevlerini yürütürken, anne ve babaların dinsel ve felsefî inançlarına saygı göstermek zorundadır. Saygı hakkının sahibi ana

¹⁰⁰ Nuri Yaşar, age., s. 46.

¹⁰¹ Ünal Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan hakları Komisyonu ve Divan Kararları Işığında Sözleşme Hükümlerinin Açıklanması ve Yorumu, TBMM Yayınları, Ankara 1995, s. 273.

babadır; çocuğun ana babasının dini ve felsefi kanaatlerine göre, eğitim görme hususunda bağımsız bir hakkı bulunmadığı gibi, vakıflar gibi tüzel kişiler de bu hakkı ileri süremez, dolayısıyla ihlal iddiasında bulunamazlar.

Diğer bir husus da eğitim dili sorunudur. Devletin resmi dil dışında, başka bir dille eğitim verme gibi bir yükümlülüğü yoktur. Devlet, sadece dini ve felsefi inançlara saygı yükümlülüğü altındadır ve ebeveynlerin eğitim dili konusundaki tercihlerini göz önüne almak zorunda değildir¹⁰².

2.1.8. Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği ve Akademik Özgürlük Üzerine Lima Bildirgesi

10 Eylül 1988 tarihli Lima Bildirgesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 40. yıl dönümünde Lima'da toplanan Dünya Üniversiteler Servisi-WUS, altmış sekizinci Genel Kurulu'nda yayımlanmıştır¹⁰³.

Bildirge'de her insanın eğitim hakkına sahip olduğu ve devletlerin, her tür ırk, renk, cinsiyet, dil, din, politik ya da başka görüş, milliyet veya toplumsal köken, ekonomik durum ya da başka bir statüye ilişkin olarak her hangi bir ayrımcılık yapmadan eğitim hakkını güvence altına alması gerektiği temel ilkeleri hükme bağlanmıştır.

Eğitimin amaçlarının, insan kişiliğinin ve onurunun tam gelişimini sağlama, insan hak ve özgürlüklerine ve barışa duyulan saygıyı pekiştirme, tüm insanların özgür, eşitlikçi bir toplumun kurulmasına etkin bir biçimde katılmalarını sağlama, tüm uluslar, tüm dinî ve etnik gruplar ile tüm ırklar arasında anlayışı, hoşgörüyü ve dostluğu geliştirme olduğu belirtilerek; eğitimin, toplumsal eşitlik, barış, tüm ulusların eşit gelişimi ve çevrenin korunması gibi çağdaş toplumların ana hedeflerinin kavranmasında ve bunlara ulaşılmasında bir araç olduğu vurgulanmıştır.

Lima Bildirgesi'nde eğitim olumlu bir toplumsal değişimin aracı olarak nitelenmiş; dolayısıyla eğitimin, her ülkenin toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel durumundan kopuk olmaması, bütün hak ve özgürlüklerin tam olarak edinilmesine

¹⁰² Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 81-82.

¹⁰³ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 81.

yönelik bir biçimde statükonun değiştirilmesine katkıda bulunması ve daimi biçimde değerlendirilmeye açık tutulması gerektiği öngörülmüştür¹⁰⁴.

2.1.9. Çocuğun Hakları ve Refahı Konusunda Afrika Şartı

Afrika Kıtası açısından 29 Kasım 1999'da yürürlüğe giren Çocuğun Hakları ve Refahı Konusunda Afrika Şartı'nın¹⁰⁵, eğitim hakkına ilişkin 11. maddesine göre; her çocuğun eğitim almaya hakkı vardır. Devletler ücretsiz ve zorunlu eğitimi sağlamakla, kadınlar, yetenekli ve dezavantajlı çocuklar için özel önlemler almakla, ebeveynlerin ya da vasilerin çocuklarının okullarını seçmeleri hak ve görevlerine saygı göstermekle, çocukların kapasitelerinin gelişimi ile uygun şekilde dinsel ve ahlâkî eğitim sağlamakla, okul ya da ebeveyn disiplinine maruz kalan çocuğa insani muamele edilmesini ve çocuğun onuruna saygı gösterilmesini sağlamak için tüm uygun tedbirleri almakla yükümlüdür¹⁰⁶.

2.1.10. Yüksek Öğretim Paydaşları Toplantısı

UNESCO tarafından 23-25 Haziran 2003 tarihleri arasında Paris'te gerçekleştirilen ve Türkiye dâhil 120 ülkeden 400'den fazla katılımcıya ev sahipliği yapılan Yüksek Öğretim Paydaşları Toplantısında-Report of The Meeting of Higher Education Partners; yüksek öğretimde karşılaşılan sorunlar ele alınmıştır. Küreselleşmeye bağlı olarak yüksek öğretimde ortaya çıkan sorunlara dikkat çekilmiş, genel raporda yüksek öğretimin bir insan hakkı olduğuna işaret edilmiştir¹⁰⁷.

Yükseköğretim insan haklarından biri olarak görülmüş ve yükseköğretimin "kamusal mal" olduğunun vurgulanması, bu vurguyu da özellikle yükseköğretim alanında gerçekleşen gerileme ve mezunların istihdam sorunlarındaki artışla birlikte

¹⁰⁴ Süleyman S. Terzioğlu, age, s. 68-69.

¹⁰⁵ Çocuk Hakları ve refahı Afrika şartına göre; çocuk ana babasının veya yasal bakıcısının ırkına, etnik kökenine, rengine dayalı çocuğa ayrımcılık yapılması da yasaktır.

¹⁰⁶ Durmuş Tezcan-Mustafa Ruhan Erdem-Oğuz Sancakdar, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, T.C. Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2004, s. 27

¹⁰⁷ İsmail Doğan, **Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları**, Pegem Yayıncılık, Ankara 2001, s. 235.

kamusal sorumluluğun hatırlatılması sorunun düzeyi açısından önemli bir aşamayı göstermektedir¹⁰⁸.

2.1.11. Diğer Belgeler

İrk Ayrımının Bütün Biçimlerinin Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (m. 5/e-5)¹⁰⁹, Sığınmacıların Statülerine İlişkin Sözleşme (m. 4, 22)¹¹⁰, Dine ve İnanca Dayalı Müsamahasızlığın ve Ayrımcılığın Bütün Şekilleriyle Ortadan Kaldırılması Hakkındaki Bildiri (m. 5/2), Avrupa Sosyal Şartı (m. 7, 10, 15), Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanındaki San Salvador Protokolü (m. 13, 16) ve İnsan Hakları ve Temel Hürriyetler Konusunda Bağımsız Devletler Topluluğu Sözleşmesi (m. 27, 28) de eğitim hakkına ilişkin düzenlemeler içermektedir.

Uluslararası düzenlemelerin eğitim hakkına ilişkin hükümlerini değerlendirdiğimizde, herkesin eğitim hakkı olduğu ve ayrımcılık yasağı ile ebeveynlerin çocuklarına kendi inançlarına uygun dinsel ve ahlâkî eğitim verme özgürlüğü ilkelerinin ortak hükümler olduğu görülmektedir. Eğitim hakkının temel amaç ve hedefleri açısından fikir birliğine varılan hususlar ise şöyle özetlenebilir: insanın kişiliğini serbestçe geliştirebilmesi olanağı; insanın saygılı, hoşgörülü, özgür bir toplumda diğer medeniyetlere, kültürlere ve dinlere aktif katılım olanağı; insanın ebeveynlerine, ülkelerinin milli değerlerine ve tabii çevreye saygısını geliştirmek;

¹⁰⁸ Ali İlker Kurt ve Hasan Hüseyin Aksoy, "Eğitimde Maliyet: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde Sürdürülen Eğitimin Maliyeti Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 42, Sayı: 2, 2009, s. 1-26.

¹⁰⁹ Bu Sözleşmeye Taraf Devletler; Birleşmiş Milletler Antlaşmasının, tüm insanların niteliğindeki onur ve eşitlik ilkelerine dayalı olduğunu, tüm üye Devletlerin Birleşmiş Milletlerin amaçlarından biri olan ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı yapılmaksızın herkes için insan hakları ve temel özgürlüklerin evrensel saygı göreceliklerini geliştirmeyi ve özendirilmeyi gerçekleştirmek üzere örgütle işbirliği içinde topluca ve ayrı ayrı eylemlerde bulunma yükümlülüğü üstlendiklerini göz önüne alarak, 5/e) Eğitim görme ve yetişme hakkını sağlar.

¹¹⁰ Mültecilerin hukuksal statülerini belirleyen ana düzenleme 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'dir. Sözleşme mülteciyi, "ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi" olarak tanımlamaktadır. Genel olarak, birçok düşünür mülteci statüsünün saptanmasının geniş bir yaklaşımla ele alınmasını savunmakta ve siyasal görüşün sözlü ifadelerle değil giyim şekli, askeri görevi reddetme, devletin resmi ideolojisini kabul etmeme, gibi, çeşitli şekillerde ortaya çıkabileceği konusu ile sahip olduğu inancın da baskı ve zulme konu olabileceği hususlarına dikkat çekmektedirler. Mülteci statüsü ile ilgili yaklaşım, demokratikleşme sürecinde meydana gelen açılımlar çerçevesinde gelişmekte ve daha geniş bir perspektif içinde ele alınarak daha yaygın bir tabana oturtulmaya çalışılmaktadır. Bkz. M. Tevfik Odman, *Çocuk Hakları Bağlamında Çocuk Mülteciler*, Çağ Üniversitesi Yayınları No:9, 1. Baskı, Mayıs 2008, s. 45 vd.

insan hak ve özgürlüklerine ve barışın idamesine saygıyı geliştirmek. Öte yandan eğitim hakkı açısından devlete yüklenen yükümlülükler ise şöyle sıralanabilir: ilköğretimin herkes için zorunlu ve parasız olması; ortaöğretimin herkes için ulaşılabilir olması; yükseköğretimin herkesin kapasitesine göre ulaşılabilir olması; ilköğretimi tamamlamayanlar için temel eğitimin yoğunlaştırılması; engelliler için özel öğretim programları oluşturulması¹¹¹.

2.2. Uluslararası Alanda Çocuk Hakları Tarihçesi

Çocuk hakları, çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlâkî bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlardır. Aslında çocuk hakları, yetişkin haklarından ayrı bir alan değildir. Çocuk hakları da insan hakları hukukunun bir parçasıdır. Çocukların özel gereksinimleri nedeniyle ayrı bir çocuk hakları düzenlemesine karşın çocuk hakları ve yetişkin hakları bir bütündür¹¹².

Doğal hukuk anlayışına göre de; insan doğuştan getirdiği bazı haklara sahiptir. Çocuklar ise hem insan olmasından hem de çocuk olarak korunma, bakım ve yetiştirilmeye muhtaç olduklarından bu haklara sahiptirler. Pozitif hukuk açısından çocuk hakları ise, uygulamadaki yasa ve uluslararası sözleşmelerle düzenlenen haklardır. Çocuk, eski devirlerden beri toplumların ilgilendiği bir varlıktır. Ancak bu ilginin niteliği, kapsamı ve biçimi tarihsel gelişimde farklılıklar göstermektedir. Söz konusu farklılıklar, toplumların sosyal, kültürel gelişmesine, örgütlenmesine ve toplum içindeki egemenlik koşullarına bağlı bulunmaktadır. İlkel toplumlarda çocuğa, “ekonomik yarar sağlayan bir varlık” olarak bakılmaktaydı. Üyesi olduğu ailenin çok kullanışlı bir malı olarak kabul edilirdi. Çocuk, ailesine ekonomik katkıda bulunduğu gibi, bazı durumlarda ağır ekonomik yükler de getirmektedir. Özellikle, ekonomik bunalım dönemlerinde işsizliğin artması, çocuğun sakat, zayıf, hastalıklı olması ile bakımını üstlenecek kimselerin olmaması durumunda çocuklar toplum dışına itilmekte, hatta yaşam haklarına son verilmesi

¹¹¹ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 69-70.

¹¹² Emine Akyüz, Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması, MEB Yayınları, No:3395, Ankara 2000, s. 4.

olağan sayılmaktadır. Tarihsel süreç içinde, devletlerin güçlenmesi ile aile reisinin çocuk üzerindeki sınırsız egemenliği giderek zayıflamış ve devletin çocuğa karşı bakım ve koruma yükümlülüğüne dönüşmüştür. Devlet zamanla bu yükümlülüğün yerine getirilmesi konusunda aktif bir denetim yürütmeye çalışmışsa da bu denetim yeterli olmamıştır.

Çocukların hakları, sadece devlet ve onun kurum kuruluşları ile sınırlı kalmayıp tüm kamu ve sivil toplum örgütleri gibi, kuruluşlarla ve hatta uluslararası kuruluşlarla olan ilişkiler çerçevesinde de korunup kollanmalıdır¹¹³.

Geçmiş dönemlerde olduğu gibi, bugün dahi çocuğun her şeyden evvel ailenin sorumluluğuna terk edilmiş olması çocukların ve çocuk haklarının uluslararası alanda korunması fikrinin onaya açılmasını geciktirmiştir. Cinsiyet, dil, milliyet, ırk, renk, sosyal bakımdan, meşru veya gayri meşru olması, dini inanç ve fikir farkı yapılmaksızın insanlığın çocuklara karşı sorumlu olduğu esasının kabulü ile uluslararası alanda çocukları koruma faaliyetleri başlamıştır¹¹⁴.

Bu faaliyetler neticesinde, çocukların korunması ile ilgili ilk kurumlar dini bir nitelik taşıırken, toplumların ekonomik, sosyal ve siyasi görüşlerinde değişiklikler ile uygarlık seviyesinin yükselmesi neticesinde bu kurumlar dini niteliğinden çıkarak, çocuğun yapısı ve gelişimine uygun sosyal kurumlar haline gelmişlerdir. Artık, bu tür kurumlar devlet eliyle kurulmakta ve sosyal hukuk devletlerinin bir görevi olarak kabul edilmektedir.

Bu tarihsel gelişim sürecinde, 20'nci yüzyılın başlarında ulusal ve uluslararası çalışmalar başlamış olmakla birlikte, özellikle 20'nci Yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen iki dünya savaşının ve onları izleyen çeşitli toplumsal olayların çoğalması ile artan kimsesiz, yoksul, evlilik dışı, vb. çocuklar ve bunların sorunları, çocuk hakları ve bu hakları konu alan çocuk hukukunun gelişimini hızlandırmıştır. Özellikle, günümüze kadar bu çalışmalar yoğunlaşmış ve sorun daha ciddi bir şekilde ele alınmış, çocuk, üzerinde serbestçe tasarruf edilebilir, devir ve terk edilebilir, hatta

¹¹³ Mustafa Tefik Odman, *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Mutlu Çocuklar Derneği, 18-19 Mayıs 2012, Ankara.

¹¹⁴ Ali Naim İnan, age., s. 80.

öldürülebilir bir “nesne” olmaktan çıkarılıp, haklara ehil, kişilik sahibi bir “özneye” dönüştürülmüştür¹¹⁵.

Çocuk haklarıyla ilgili konular, ülke sınırlarıyla sınırlanamayacağı gibi, çocuk kaçakçılığı, çocuk pornografisi, çocuk askerler, çocuk işçiliği, çocuk istismarı, göçmen ve mülteci çocuklar gibi, çocuk haklarını ilgilendiren bir çok konuda uygun bölgesel ve uluslararası ölçekli tepkiler geliştirilmesi gereksinimi de giderek artmaktadır. bu bakımdan çocuk haklarıyla ilgili konularda gerekli araştırmalara ağırlık verilmeli; çocuk haklarının korunmasıyla ilgili yasa ve uygulamaların yeterliliği ve etkililiği sürekli olarak izlenip değerlendirilmeli; ülkedeki yasal düzenlemelerin, Çocuk Haklarının Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokolleri ve çocuk haklarını da içeren ilgili diğer uluslararası insan hakları belgeleri ile uyumlu hale getirilmesi için çalışmalı; bu çerçevede çocuk haklarına dair sözleşmenin yorumlanması ve yaşama geçirilmesi ile ilgili konularda kamusal ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde bulunulmalıdır¹¹⁶.

2.2.1. Uluslararası Alanda Çocuk Haklarının Korunması Faaliyetleri

Uluslararası toplumun çocuğa yaklaşıma her dönemde farklılık arz etmekle birlikte her ne düzeyde olursa olsun bölgesel veya dünya çapında çalışmalar genellikle beyanname, uluslararası sözleşme, protokol veya bildiri şeklinde somut belgelere ulaşmıştır.

Söz konusu belgelerde ya çocuğun hakları düzenlenmekte veya çocukla ilgili hukukî meseleleri esastan halleden maddi hukuk kuralları getirilmiştir. Ancak çocuklara dair meselelerin sadece devletler hukuku veya devletler özel hukuku alanlarındaki sözleşmelerle çözümün yetersiz kaldığı tespit edildiğinden bu alanların dışında veya bu alanların koordinasyonu ile ele alınmaya başlaması yakın dönem içinde yer almaktadır.

¹¹⁵ Rona Serozan, age., s. 10.

¹¹⁶ Mustafa Tevfik Odman, *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Mutlu Çocuklar Derneği, 18-19 Mayıs 2012, Ankara.

Uluslararası işbirliği mekanizmalarının farklı ekonomik gelişmişlik düzeyindeki devletlerarasında yetersizliği bugün de bu çalışmaların devamını sağlamaktadır.

2.2.1.1. Birinci Dünya Savaşı Öncesi

Çocuk haklarının, günümüze kadar oluşumunda çok önemli değişiklikler olmuştur. İlk zamanlarda, çocukların pozitif hukuk tarafından koruma altına alınmış hiç bir hakkı olmamış, bazı dönemlerde mal gibi alınıp satılmıştır. Ailesine ekonomik menfaatler sağlamak için çok ağır şartlarda çalıştırılmış, aile çok fakirse sadece karın tokluğuna da çalışmışlardır. Ancak, insan hakları alanında yaşanan ilerlemelere paralel olarak, toplumda çocuk hakları da doğru gelişmeye başlamıştır.

15'nci Yüzyılın sonlarında, İspanyol filozof Vives, ilk defa çocuk haklarının esaslarını ortaya atmış ise de, bunlar hukukî esaslardan ziyade, eğitim prensipleri mahiyetinde idi. 18. Yüzyılın sonlarında İsviçreli eğitimci Pastalozzi, fakir çocukların sefaleti ve eğitimsizlikleri sorununa değinmiştir.

Çocuk ve çocuk haklarının korunması muhtelif yönleriyle zaman zaman ortaya atılmıştır¹¹⁷. İlk kez, 1556 yılında basılmış olan Le Grand Proprietaire de Toutes Choses-Her Şeylerin Büyük Sahibi adlı yirmi ciltlik ansiklopedide, çocukluk yaşları tanımlanmıştır¹¹⁸. Uluslararası çocukların korunması fikrini ilk olarak, 1894 yılında Jules le Jeune ortaya atmıştır. 1911 Haziranında Paris Çocukları Koruma Cemiyeti ikinci başkanı Eduard Juliet'nin teklifiyle çocukların korunması fikrine ilgi gösteren çeşitli Avrupa Devletlerinin delegeleri Paris'te özel bir toplantı yapmışlardır.

2.2.1.2. Brüksel Kongresine Kadar

Çocukların korunması alanında uluslararası bir merkez kurulması yolunda ilk resmi girişim, 1912'de İsviçre'de görülmüştür. İsviçre Milli Meclisi çocukların korunması hakkında çalışmalar yaparken; aynı yıllarda Belçika Devleti de, bu

¹¹⁷ Ali Naim İnan, age., s. 81.

¹¹⁸ Suat Ballar, **Çocuk Hakları**, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul 1998, s. 4.

konuda çalışmalarda bulunmuştur. Belçika Adalet Bakanı hangi kont Kont imzasıyla yapılan davete uyan birçok devletin ve çocukları koruma kuruluşu delegelerinin iştirakiyle, Temmuz 1913'te Brüksel'de Milletlerarası Çocukların Korunması Bürosu'nu kurmak amacıyla, ilk kongre toplanmıştır. Bu kongrede özellikle çocuk mahkemelerinin yetkisi, evlilik dışı birleşmelerden doğan çocukların vesayeti, çocuk ölümleri, alkolün çocuklar üzerindeki zararlı etkileri gibi, çocuk sorunları üzerinde uzun tartışmalar yapılmış ve merkezi Brüksel'de olmak üzere Milletlerarası Çocukların Korunması Bürosu'nun kurulması da kabul edilmiştir¹¹⁹.

2.2.1.3. Brüksel Kongresi

İsviçre Milli Meclisi'nin çocukların korunması hakkında uluslararası bir merkezî büronun kurulması hakkındaki kararı aldığı yıllarda, Belçika'da da aynı mahiyette teşebbüse geçilmiş ve bu sahadaki öncülüğü Belçika Devleti almıştır. Zamanın Belçika Adalet Bakanı Kont H. Carton de Wiart imzasını taşıyan davet ile birçok devletin ve çocuk koruma kuruluşlarının delegelerinin iştirakiyle, 1913'te Brüksel'de, Uluslararası Çocukların Korunması Bürosunu kurmak üzere ilk kongre toplanmıştır¹²⁰.

Kongreye iştirak eden devletlerle diplomatik yollardan irtibat kurup tasarıların genişleterek gerçekleştirilmesi için Belçika Hükümetine yetki verilmiştir. Çeşitli devletlerden kararları gerçekleştirici mahiyette statü tasarılar gelmiştir; fakat I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi bu alandaki çalışmalarını durdurmuştur¹²¹.

1917 yılında, Rus Ekim Devrimi'nin ardından, Proletkult Örgütü'nün Moskova şubesi bir Çocuk Hakları Bildirgesi hazırlamıştır. Leh eğitimci Janusz Korczak, 1919 yılında yayımlanan "How to Love a Child-Bir Çocuğu Nasıl Sevmeli" adlı kitabında çocuk haklarından söz etmiştir¹²².

¹¹⁹ İbrahim Canan, **Allah'ın Çocuklara Bahsettiği Haklar**, Timaş Yayınları, İstanbul 2002, s. 26.

¹²⁰ Nilüfer Balta, agt., s. 28.

¹²¹ Suat Ballar, age., s. 37

¹²² Zafer Gören, "Çocukların Temel Haklarının Anayasal Garantisi", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 11, Sayı: 22, Güz 2012/2, s. 45-105.

2.2.2. İkinci Dünya Savaşına Kadarki Devre

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından evrensel barışın sağlanmasına katkıda bulunmak amacıyla ülkeler bir araya gelip bugünkü Birleşmiş Milletler'in temeli olan "milletler Cemiyeti"ni kurduklarında öncelikle barışçı ve mutlu bir toplumun inşası gereğine dikkati çekerek milletlerin uymalarını istedikleri yaşam standartlarını tespit etmeye çalıştılar. Bu arada toplumun temel taşları olan çocukların her türlü ihmal ve istismardan öncelikle korunma haklarını vurgulamak amacıyla ve onların her hâl ve koşulda yetişkinlerden daha özel olarak ele alınmaları gerekliliğinden hareketle ilk uluslararası Çocuk Hakları Bildirgesi'ni hazırladılar. Bu Bildirge 26 Eylül 1924'de, Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nda kabul edildi. Çocukların yaşatılmaları, gelişmeleri ve korunmalarının uluslararası bağlamda ilk kez temel ilke olarak ele alındığı bu 5 maddelik bildirgeyi imzalayan devlet büyüklerinin arasında genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal de yer alıyordu. Uluslararası iyi niyetin göstergesi olan bu çalışmalar ne yazık ki 1939'da patlak veren İkinci Dünya Savaşı ile önce Milletler Cemiyeti'nin geçerliliğini yitirmesi, buna bağlı olarak da Çocuk Hakları Bildirgesi'nin yalnızca bir kâğıt parçasından öteye gidememesine neden oldu¹²³.

2.2.2.1. İkinci Brüksel Kongresi

1919'da Versailles Barış Antlaşması imzalandıktan sonra, çocukların korunmasıyla alakalı problemleri uluslararası bir kongrede tekrar tartışmak için, yine Belçika Hükümeti çağrıda bulunmuştur. Bu çağrıdan sonra, otuzüç devletin resmi ve birçok özel çocukları koruma kuruluşlarının delegelerinin iştirakiyle, 1921 yılında Brüksel'de ikinci kongre toplanmıştır.

İkinci Brüksel Kongresi'nde, özellikle birinci kongreden elde edilen deneyimlerden de yararlanarak, merkezi Brüksel'de olan Uluslararası Çocukları Koruma Birliği'nin kurulması fikri tartışılmıştır. İngiliz, Avustralya ve Güney Afrika Birliği devletlerinin böyle bir birliği kurmanın Milletler Cemiyeti'nin görevleri arasında olduğu karşı tezine ve Hollanda ile Danimarka temsilcilerinin çekimser

¹²³ Gülgün Müftü, "Çocukların Hakları", *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 151, Temmuz-Ağustos-Eylül 2001, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/muftu.htm, (Erişim Tarihi: 23 Temmuz 2013).

kalmalarına rağmen, çoğunluk kararıyla Uluslararası Çocukları Koruma Birliği kurulmuştur ve bu birliğe on devlet üye olmuştur¹²⁴. Kongrenin toplanış amacı çocukların korunması alanında uluslararası birlik oluşturmaktır. Bu kongre “Uluslararası Çocukları Koruma Birliği”nin kurulması ile sonuçlanmıştır¹²⁵.

2.2.2.2. Milletler Cemiyeti Faaliyetleri

Uluslararası Çocukları Koruma Birliği'nin kuruluşundan bir yıl sonra, Milletler Cemiyeti Misakı'nın 24/I maddesinin “*Müşterek antlaşmalarla önceden tesis edilmiş olan bütün uluslararası bürolar, tarafların rızaları kaydı ile cemiyetin otoritesi altına konacaktır*” hükmüne dayanarak, Birliğin Milletler Cemiyeti'ne devri teklif edilmiştir. Uluslararası Çocukları Koruma Birliği'nin statüsündeki, birlikteki devletlerin resmi temsilcilerinin ve özel kuruluş temsilcilerinin eşit haklara sahip olması kuralı; Milletler Cemiyeti'ni bu Birliği teşkilat arasına almak konusunda tereddüde sevk etmiştir. Bu nedenle, Milletler Cemiyeti, Birliğin idare meclisi kuruluşunun ve özellikle burada devletlerin resmi temsilcilerinin çoğunluğu teşkil edecek şekilde değiştirilmesi tavsiye ve teklifinde bulunmuştur. Tartışmalar sonunda, Uluslararası Çocukları Koruma Birliği hakkında, kesin bir karara varılamamıştır. Milletler Cemiyeti Meclisi; Belçika Hükümetinin, Uluslararası Çalışma Teşkilâtı'nın-Internationale Arbeits Organisation-IAO da aynı mahiyette olduğunu belirtmesine rağmen, Uluslararası Çocukları Koruma Birliği'ni Milletler Cemiyeti Teşkilâtı arasına almayı kabul etmemiştir.

İngiltere'nin ve Milli Kızılhaç Komitesi'nin, Milli Kızılhaç Derneklerinin ve Cenevre Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği'nin; harpten zarar görmüş çocukların büyük zorluklar içinde bulduklarını, acil yardımlarla bu çocukların ıstıraplarının dindirilmesinin Milletler Cemiyeti'nin görevlerinden olduğunu devamlı olarak telkin etmelerinin etkisiyle, Milletler Cemiyeti Meclis tarafından 24 Mart 1924 tarihinde, sekreterliğin sosyal alandaki teknik çalışmalarına ilâve edilmek suretiyle, çocukların ve gençliğin korunması sorunlarını incelemek üzere özel bir komisyon kurularak, Uluslararası Çocukları Koruma Birliği'nin görevlerinin Milletler Cemiyeti'nin

¹²⁴ Suat Ballar, age., s. 37

¹²⁵ 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, **Yetişkin Bildirileri Kitabı-2**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 31.

faaliyetlerinden olduğu kabul edilmiştir. Milletler Cemiyeti Genel Kurulu beşinci toplantısında Milletler Cemiyeti Meclisi'nin bu kararını onaylamıştır. Milletler Cemiyeti Genel Kurulu; Milletler Cemiyeti Meclisi'nden "*Kadın ve Çocuk Ticaretinin Men'i İstisari Komisyonu*"nun değiştirilmesini ve yeni gelişmeleri de dikkate alarak, yeni bir ad altında kurulmasını, sağlıkla ilgili sorunlarla Milletler Cemiyeti Sağlık Teşkilatı ve gençlerin çalışma şartlarını Uluslararası Çalışma Teşkilatı kurallara bağlandığından, bu kuruluşlarla sıkı işbirliği yapılmasını talep etmiştir. Bu işbirliğini sağlamak amacıyla, Çocukları Koruma Komitesi ikinci toplantısında Sağlık ve Uluslararası Çalışma Teşkilatları'nın birer temsilcisinin iştirakiyle bir irtibat komisyonu kurmuştur¹²⁶.

Bu Komisyon'un çalışmalarında, Cenevre Beyannamesi denilen esaslar kabul edilmiştir. Çocuk haklarını savunma konusunda ilk etkili girişim olarak görülen, 1923 yılında Eglantyne Jebb tarafından taslağı hazırlanan ve 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi¹²⁷; BM. tarafından, kuruluşunda kabul edilmiş ve 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi olarak güncellenmiştir. Bu konu aşağıda ayrıca ele alınacaktır.

10 Aralık 1924'te yapılan bir reorganizasyonla, Kadın ve Çocuk Ticaretinin Men'i İstisari Komisyonu'na çocukların korunması sorunlarıyla ilgilenmek görevi devredilmiştir ve adı "*Kız Çocuklarının Ticaretinin Men'i ve Çocukların Korunması İstisari Komisyonu*" olarak değiştirilmiştir. Bu devrede, Komisyon tarafından Cenevre Beyannamesi'nin esasları hazırlanmış ve Milletler Cemiyeti Sekreterliği'ne Milletler Cemiyeti Kütüphanesiyle birlikte devletlerin çocuklara ilişkin kanun, tüzük, yönetmelik ve benzer dokümanlarını toplama görevi verilmiştir.

Milletler Cemiyeti Meclisi; 9 Haziran 1925'te adını Çocukları ve Gençleri Koruma İstisari Komisyonu olarak değiştirdiği Komisyonu, Kadın ve Çocuk Ticaretinin Men'i ve Çocukları Koruma Komitesi olarak iki bölüme ayırmıştır. Bu

¹²⁶ Nilüfer Balta, agt., s. 29.

¹²⁷ Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, uluslararası alanda çocukların korunmasına yönelik yapılan ilk sözleşmedir. Bu bildirme Türkiye tarafından da onaylanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi anılan beyannamenin temelini oluşturmakta olup, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A (III) sayılı kararı ile benimsenmiş ve ilan edilmiştir. Bu bildirme, Resmi Gazete'de ise 27 Mayıs 1949 tarihinde 7217 sayılı karar uyarınca yayınlanmıştır.

komiteler başlangıçta 12 daha sonra 15 hükümet temsilcisi ve birçok üyeden meydana gelmekteydi.

1919'da Washington'da toplanan Uluslararası İş Konferansı, çocukların çalıştırılma meselelerini belli prensiplere bağlamıştı, sonraki yıllarda küçüklerin çalıştırılması sahasına taşan bu mesele, çocuk suçluluğunu önleme tedbirleri olarak telâkki edilmeye başlanmıştır ve Milletler Cemiyeti 1935'te 16. genel kongresinde *“herhangi bir şekilde yoldan çıkmış küçükler için sırf terbiyevi mahiyette, her memleketin kendi teşkilatına göre tedbirler almasını” bütün dünya milletlerine tavsiye etmeye*” karar vermiştir¹²⁸.

1935 yılında, Berlin'de toplanan Uluslararası Ceza Kongresi'nde ilk olarak; suç işlemiş çocuk ve gençlerin yanı sıra, manevi tehlikede bulunan çocuk ve gençlerle ilgili tedbir kararını alma yetkisinin de çocuk mahkemelerine verilmesinin doğru olup olmayacağı tartışılmıştır. Kongre sonucunda ise, korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili tedbir kararını uygulama görevinin çocuk mahkemelerine tanınması yolunda temenni kararı alınmıştır.

Milletler Cemiyeti Meclisi'nin 24 Ocak 1936'da yeni bir komisyon kurulması hakkında yönetmelik yapmakla görevlendirdiği Kadın ve Çocuk Ticaretinin Men'i İstisari Komisyonu'nun hazırladığı tasarı ve diğer sorunlar, 15 Nisan 1936 Paris toplantısında tartışılmıştır. Bu toplantıda, her iki komitedeki hükümet faaliyetlerinin ahenkleştirilmesi ve birleştirilmesi ve yeni komisyonun Sosyal Sorunlar İstisari Komisyonu adını taşıması teklif edilmiştir. Milletler Cemiyeti Genel Kurulu, 26 Eylül 1936 tarihinde bu tekliflere uygun yönetmeliği kabul etmiş ve yeni komisyon üyeleri Milletler Cemiyeti Meclisi tarafından üç yıl için seçilmiştir. Bu devrede Milletler Cemiyeti tarafından; özellikle ilk yaşlarından itibaren çocukların sağlık ve hayatlarının korunması, evlenme yaşları, ahlâken tehlike arz eden çocukların korunması, çocuk mahkemelerinin kuruluş ve faaliyetlerinin tetkiki, ahlâken tehlikede olan ve suç işlemeye yönelmiş çocuklara yapılacak muameleler, çocuk

¹²⁸ Suat Ballar, age., s. 37

işçiliği ve sinemanın çocukların düşünce ve ahlakı üzerindeki etkileri gibi sorunlar ele alınmıştır¹²⁹.

Sosyal Sorunlar İstişari Komisyonu ilk toplantısını, 15 Nisan-12 Mayıs 1937'de yapmıştır. Bu Komisyon'a Sağlık ve Uluslararası Çalışma Teşkilatı'ndan birer temsilci davet edilmiş ve belirli sahalarda söz sahibi olan birçok uzman da, Komisyon'un toplantılarına iştirak etmiştir. Komisyon, 1937-1939 yılları arasında, bakımsız ailelerin, evlilik dışı çocukların ve onların analarının durumları ile ilgili çalışmalar yapmıştır¹³⁰.

2.2.2.3. Balkan Kongreleri

Sofya Üniversitesi Profesörlerinden Dr. Wateffin ülkesindeki çocukların ihtiyaçlarını tespit için talep ettiği ve Kızılhaç adına, Cenevre Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği'nden görevli olarak gönderilen Frederique Freund; Bulgaristan'da bulunduğu dört yıl içinde ve Cenevre'ye döndükten sonra Türkiye'ye, Yunanistan'a, Romanya'ya, Yugoslavya'ya da birçok ziyarette bulunmuştur. Her ziyaretinde, bu ülkelere Balkan ülkelerinin çocuk ve çocuk haklarına ilişkin müşterek fakat değişik metotlarla ele alınan sorunlarını ortadan kaldırma çarelerinin aranması, bunun ise ancak yüz yüze gelinecek bir kongrede en iyi şekilde gerçekleştirilebileceği telkin ve tavsiyesinde bulunmuştur.

Bu telkinler üzerine, 5-9 Nisan 1936'da, Atina'da, Balkan ülkelerinin çocukları koruma kuruluşlarının işbirliği ile Türkiye'nin de katıldığı Birinci Balkan Kongresi toplanmıştır. İkinci Balkan Kongresi ise; 29 Eylül 1938'de İngiltere (Chamberlain), Fransa (Daladier), İtalya (Mussolini), Almanya (Hitler) arasında Münih'te yapılan toplantının etkisi altında, Belgrad'da 1-7 Ekim 1938'de yapılmıştır.

Türkiye'nin de iştirak ettiği her iki Balkan Kongresi'nde, Normal ve Sağlam Çocukların Korunması ile Çocukların Tıbbi Korunması ve İş Yaşı bölümlerine

¹²⁹ Nilüfer Balta, **Çocuk Mahkemeleri Kanununa Göre Korunmaya Muhtaç Çocuğun Hukuki Statüsü**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 1998, s. 29.

¹³⁰ Ayla Oktay, "*Çocuk Hakları Bildirgesinden, Çocuk Hakları Sözleşmesine*", **Çağdaş Toplum Değerleri**, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları, İstanbul 2002, s. 74.

ayrılan çalışmalar yapılmıştır. Bu kongreler, Balkan ülkeleri ile sınırlı olmasına karşın, bu alanda gerçekleştirilen evrensel çalışmalara öncülük etmiştir¹³¹.

2.2.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası

İkinci Dünya Savaşı henüz sona ermeden hazırlıklarına başlamış olan, Milletler Cemiyeti yerine geçmek üzere Birleşmiş Milletler Teşkilatını-United Nations Organisation-UNO kuran antlaşma; konferansa iştirak eden devletlerin temsilcilerinin oybirliğiyle 26 Haziran 1945'te kabul edilmiş ve gerekli sayıda tasdiknamenin teatisinden sonra, 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiştir.

BM.'de çalışmaların başlaması için gerekli hazırlıkları yapmak üzere, konferansa iştirakçi tüm devletlerin temsilcilerinden oluşan bir hazırlık komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon, Milletler Cemiyetinin görevlerinin ve mallarının Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nca hangi ölçüde devralınacağı meselesini çözmekle de görevlendirilmiştir. Hazırlık Komisyonunun, Milletler Cemiyeti'nin siyasi olmayan, teknik görevlerinin ve mallarının Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na devrini tavsiye etmesi üzerine, Genel Kurulda bu esaslar 12 Şubat 1946'da karara bağlanmıştır. Milletler Cemiyeti Genel Kurulu 8-18 Nisan 1946 tarihinde yaptığı toplantıda, Milletler Cemiyeti'nin feshi kararını aldığından, Milletler Cemiyeti'nin siyasi olmayan teknik görevleri ve bu bağlamda çocukların korunması ile ilgili görevleri fiilen ve hukuken Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın görevleri arasına girmiştir.

Bu bağlamda, BM. tarafından, 10 Aralık 1948 yılında ilan edilen İnsan Hakları Bildirisi'nin bir kısım maddeleri çocuk haklarına tahsis edilmiştir. Örneğin, 25. maddede çocuğun hususî bir himaye ve yardımdan istifade hakkı ile evlilik içi veya dışından bütün çocukların aynı içtimaî himayeden istifade hakları, 26. maddede de meccani ve mecburi temel eğitim hakları teyit edilmiştir. BM. Örgütü, 1954 yılında oy birliği ile Ekim ayının ilk pazartesi gününü Dünya Çocuk Günü olarak kabul etmiştir.

¹³¹ Emine Akyüz, (2001), s. 17.

20 Kasım 1959 tarihli BMÇHB, 20 Kasım 1989 tarihinde kapsamı daha geniş olan BMÇHS ile değiştirilmiştir. Bu Sözleşme, BM. üyesi ülkelerin ikisi hariç tamamı, yani 193 ülke tarafından kabul edilmiştir. 1989 yılında kabul edilen BMÇHS, geçen süre içerisinde çocuk hakları konusunda önemli bir ilerlemeyi belgelemektedir. Çocuk haklarının uluslararası bir anlaşma ile tescili anlamına gelen bu sözleşme ile çocuklar, toplumsal gelişmeler açısından özel ilgi gerektiren bireyler olarak değerlendirilmiştir. Bu konu aşağıda ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

20 Kasım, günümüzde Evrensel Çocuk Günü-Universal Children's Day veya Çocuk Hakları Günü olarak kabul edilmiştir. Bunun dışında, çeşitli ülkelerde farklı günlerde çocuk günü kutlanmaktadır.

29-30 Eylül 1990 tarihinde, Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde toplanan Çocuklar İçin Dünya Zirvesi'nde, Çocukların Yaşatılmaları, Korunmaları ve Geliştirmelerine İlişkin Dünya Bildirgesi ile Birleşmiş Milletler Örgütü Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi temel alan bir küresel hareket başlatılmış ve Çocukların Yaşatılmaları, Korunmaları ve Geliştirmelerine İlişkin Dünya Bildirgesi bu Bildirge'nin uygulanması için bir eylem plânı benimsenmiştir¹³².

Çocuklar İçin Dünya Zirvesi, New York'ta 71 devlet ve/veya hükümet başkanının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Anılan çocuk zirvesinde, çocukların refahının en üst düzeyde siyasî eylem gerektirdiği konusunda fikir birliği sağlanmıştır. Taraf ülkelerin 2000 yılına kadar Çocukların Yaşatılması, Geliştirilmesi ve Korunmasına dair hedefler tespit edilmiş, programlar geliştirilmiş, ülkelere çalışma plânları talep edilmiştir¹³³. Benimsenen Dünya Bildirgesi'nde yer verilen faaliyet plânında; çocuk haklarına öncelik verilmesi, çocukların gelişimi ve korunması, sömürülen ve istismar edilen güç koşullar altındaki çocukların korunması konularında dünya çapında önlemler alınması gerektiğine dikkat çekilmiş; güç koşullar altındaki çocuklar, *“sokak çocukları, kimsesiz çocuklar, doğal ve insan*

¹³² Aynur Cılga, *“Çocuk Hakları ve Eğitimi”*, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 151, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2001,

http://dhgm.meb.gov.tr/yayinlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/acilga.htm, (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2013).

¹³³ Gülgün Müftü, *“Çocukların Hakları”*, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 151, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Ankara 2001,

http://dhgm.meb.gov.tr/yayinlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/muftu.htm, (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2013).

kaynaklı afetlerin kurbanı olan çocuklar, göçe zorlanan çocuklar ve ırkçılık kurbanı çocuklar ile özürlü çocuklar, yasa dışı yollarla çalıştırılan çocuklar, uyuşturucu ticaretinde kullanılan çocuklar, sömürülen ve istismar edilen çocuklar” olarak tanımlanmıştır. Çocuk zirvesine katılan hükümet ve devlet başkanları Zirve Bildirgesi’nde öngörülen hedeflere erişilebilmesi için gerekli çalışmaları ülkelerinde başlatmıştır. Örneğin, 125 ülkedeki çocukların %80’i kızamık ve tetanosa karşı aşılanmıştır. 1999 yılında, 5 yaş altındaki dünya çocuklarının üçte ikisinden fazlası - 470 milyon- çocuk felcine karşı aşılanmıştır. Yaklaşık 12 milyon çocuğun, artık iyot eksikliğine bağlı zihinsel özürlü olma riski ortadan kalkmıştır. Temel eğitime devam eden çocuk sayısı hiçbir devirde bu kadar fazla olmamıştır. Sion’da-İsviçre, 1995 yılında, Uluslararası Çocuk Hakları konulu bir seminer düzenlenmiştir. Bu seminerde, bir hukuk sistemi içinde çocuk haklarının var olması için temel koşullar ele alınmış, aile-devlet ilişkisi konusuna da yer verilmiştir¹³⁴.

2.2.3.1. Resmi Kuruluşlar

Uluslararası alanda çocukların korunmasına ilişkin bir örgütün kurulması düşüncesini yukarıda da ifade edildiği üzere ilk olarak 1894 yılında Jules de Jeune ortaya atmıştır. Ancak bu alandaki en önemli gelişme, 1920’de Cenevre’de "Uluslararası Yardım Birliği"nin kurulmasıdır. 1. Dünya Savaşı'nın sonunda çocukların korunması konusunda, 1920 yılında Cenevre’de "Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği" adı altında özel bir örgüt kurulmuş ve bu örgüt 1923 yılında "Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi"ni yayınlamıştır. Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen ve yayınlanan, "dünyadaki tüm çocuklara asgari bir özen gösterilmelidir" ilkesini temel alan bu bildirme önsöz ve beş maddeden oluşmuştur. Bu yöndeki çalışmalar günümüze kadar ulaşmıştır. Bu çalışmaların nasıl olduğunu kısa kısa açıklamaya çalışalım.

1. Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu-United Nations International Children’s Emergency Fund-UNICEF

Birleşmiş Milletler Ekonomi ve Sosyal Meclisi’nin, Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 55. maddesine dayanarak yaptığı tavsiyeye uyan Birleşmiş Milletler

¹³⁴ Fatma Başar, *Doğmamış Çocuğun Sosyal Hakları*, I. İstanbul Kurultayı Bildiriler Kitabı, İstanbul 1999, s. 37.

Genel Kurulu 1946 yılının sonunda, savaştan zarar gören çocuklara, özellikle aynı yardım yapmak üzere Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu'nu tesis etmiştir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu; Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi-United Nations Relief and Rehabilitation Administration-UNRRA tarafından temin edilen vasıtalarla, hükümetlerin, kamuya yararlı ve özel kuruluşların ve diğer birçok kuruluşun isteğe bağlı olarak ödedikleri aidatlardan meydana getirilmiştir.

UNICEF, emrinde olan kaynakların elverdiği ölçüde amaçlarını gerçekleştirmek için;

- *UNRRA'yı destekleyen devletlerin çocuklarına yardım yapmak,*
- *Genellikle çocukların ve bilhassa savaştan zarar gören memleketlerin çocuklarının sağlık durumları için yapılan talepleri karşılamak,*
- *Savaştan zarar görmüş devletlerin çocuklarına daha iyi öğretim imkânlarını hazırlayıcı dayanışmada bulunmak prensipleriyle hareket etmiştir.*

Bu bağlamda, tüm özel kuruluşlar UNICEF ile çalışmaya ve ona yardım etmeye davet edilmiştir. İlgili devletler muvafakat vermedikçe, UNICEF o devlette bir faaliyet göstermemektedir. Fon'dan yapılan yardımlar hükümetlere verilmekte ve yardımı alan hükümetler; ırk, uyruklu, dini inanç ve dünya görüşü gibi kişilere ait özellikleri dikkate almaksızın bu yardımı gerçek ihtiyaç sahiplerine dağıtacaklarını ve bunun adilane düzenleneceğini garanti etmekle yükümlü tutulacakları gibi, bu yardımların uygulamaları hakkında UNICEF.'e haber göndermek mecburiyetindedirler¹³⁵.

İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden sonra, savaştan zarar gören devletlerin çocuklarının durumlarının hissedilir biçimde iyileşmesi ve bu çocuklara milli kuruluş ve kendi vatandaşlarının yakın alâkasının artması gibi bazı sebepler dolayısıyla, UNICEF'in 10 Aralık 1950 amacını gerçekleştirecek prensiplerde

¹³⁵ Rona Serozan, age., s. 59.

değişiklik yapılarak, sadece savaştan zarar gören devletlerin çocuklarından ziyade, tüm zaruret halinde olan ve özellikle az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin çocuklarına yardım öngörülmüştür. 6 Ekim 1953 tarihinde de kuruluşun adı, bugün kullanılabilirdiği gibi Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu-United Nations Children's Fund olarak değiştirilmiştir. Ancak, kuruluşun rumuzu eskiden olduğu gibi, UNICEF olarak devam etmektedir.

2. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı-United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation-UNESCO

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın m. 1/3 maddesindeki, “*ekonomik, sosyal, fikri mahiyetteki milletlerarası davaları çözerek milletlerarası işbirliğini gerçekleştirmek*” hükmü ve onu teyit eden 55-b ila 62. maddeler hükümlerini gerçekleştirmek amacıyla, İngiliz ve Fransız hükümetlerinin daveti üzerine 1-16 Kasım 1945'te Londra'da toplanan konferans UNESCO'nun kurulmasıyla sona ermiştir¹³⁶.

Londra toplantısına iştirak eden devlet temsilcileri, sulh ve düzenin korunmasının insanların eğitimi ile olacağını, İkinci Dünya Savaşı'ndaki nasyonal sosyalist ve faşist terbiye ve eğitim metotlarının genç nesiller üzerindeki yıkıcı tesirlerinin tecrübelerinden hareket ederek gerçek bir dünya barışına ulaşmak için her şeyden önce gençliğe “*inhisarcı ve bencil mahiyet taşımayan bir terbiye yolu*” göstermenin şart olduğunu ortaya koyan bu hareket; yolunu UNESCO'yu kuran Antlaşmanın 1. maddesinde “*Teşkilatın gayesi Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın, ırk, cins, dil ve din farkı gözetmeksizin bütün milletlere tanıdığı adalete, kanuna, insan haklarına ve ana hürriyetlerine dünyaca saygı gösterilmesi için milletlerarası işbirliği eğitim, bilim ve kültür yolu ile sıklaştırılarak barış ve güvenliğin muhafazasına yardım etmektir*” şeklinde ifade edilmiştir¹³⁷.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)'nın 18. Genel

¹³⁶ Rona Serozan, age., s. 59.

¹³⁷ Rona Serozan, age., s. 59.

Konferans'nda alınan 1974 tarihinde "Uluslararası Anlayış Ve İş Birliği Ve Barış İle İnsan Hakları Ve Temel Özgürlüklere İlişkin Eğitim Tavsiye Kararı'nın 1/a Maddesinde, eğitim sözcüğünün bilyelerin ve sosyal grupların, ulusal ve uluslararası toplumlar içinde ve bu toplumların yararına olacak biçimde, bilinçli olarak kişisel kapasiteleri, tutumları, davranışları ve bilgileriyle birlikte gelişmeyi öğrendikleri sürecin bütününe ifade ettiği ve bu sürecin herhangi bir etkinlikle sınırlandırılmayacağı belirtilmiştir. Böylece, eğitimin belirli ve sınırlı bir süreci kapsamayıp, değişik aşamaların içeren bir olgu olduğu kabul edilmekte, dolayısıyla çocuklara bunun yansıtılması gerektiği vurgulanmaktadır¹³⁸.

3. Dünya Sağlık Teşkilatı - World Health Organisation-WHO

Uluslararası sağlık teşkilatı kurma fikri oldukça eski olmakla birlikte, etkili ve geniş bir teşkilatın meydana gelmesi, ancak Birleşmiş Milletler Teşkilat'ının kurulmasından sonra gerçekleştirilebilmiştir. Birleşmiş Milletler Teşkilatı, Ekonomik ve Sosyal Meclisi'nin davetiyle 19 Haziran-22 Temmuz 1946 tarihlerinde New York'ta 51 üye devlet, 13 üye olmayan devlet ve bazı uluslararası teşekküllerin temsilcilerinin iştirakiyle toplanan konferans, Dünya Sağlık Teşkilatı'nın anayasasını kabul etmiştir¹³⁹.

Çocuk sağlığının korunmasının, geliştirilmesinin teşkilatın esaslarından biri olduğunu savunan WHO, bunu Anayasası'nın 2. maddesinin 1. bendinde: "*Ana ile çocuğun sağlığı ve refahı lehindeki hareketleri ilerletmek ve ana ile çocuğun tam bir değişme halinde bulunan bir muhitte imtizaç halinde yaşamaya olan kabiliyetlerini arttırmak*" şeklinde ifade edilmiştir. Bu sebeple WHO'nun faaliyetleri sadece salgın veya diğer çocuk hastalıkları etrafında olmamış daha ziyade yeni sıhhi ve sosyal şartları tesis etmek gibi geniş anlamda sağlık bilgilerini arttırmak ve geliştirmek" şeklinde belirtmiştir.

Bütün milletlerin çocuklarının sıhhatinin korunmasının gelecekteki devamlı barış için esaslı bir bağ olduğu ve devletlerin sağlığın korunması, düzeltilmesi ve

¹³⁸ Mustafa Tefvik Odman, *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Mutlu Çocuklar Derneği, 18-19 Mayıs 2012, Ankara.

¹³⁹ Rona Serozan, age., s. 63.

hastalıklarla mücadele için alınan tedbirlerin farklı olması, bütün dünya için bir tehlike olarak kabul edildiği için WHO'nun faaliyetlerini ırk, uyrukluk, dini inanç ve dünya görüşleri, ekonomik ve sosyal durumları dikkate almaksızın bütün dünya çocukları üzerinde toplaması gerekmektedir. İşte bu amaçla WHO; bir ülkede kazanılmış olan bilgilerden ve uygulanan tekniklerden diğer ülkelerin de faydalanmasını sağlamak için muhtaç ülkelere uzman müşavirler göndermek, temin ettiği burslarla o ülkenin elemanlarına diğer ülkelerde yeni teknik gelişmeleri öğrenme imkânı sağlamak ve tıp, eczacılık ve salgınların korunması alanlarında uygulama metotlarını birleştirmek, salgın hastalıklar hakkında bilgiler toplayıp yaymak gibi faaliyetlerde bulunmaktadır¹⁴⁰.

4. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı - Food and Agriculture Organisation-FAO

UNRRA, savaş zamanında ve savaş sonrası diğer görevleri yanında savaştan zarar görmüş olan ülkelere, gıda ve tarım maddeleri bakımından yardımlarda bulunmuşsa da, münhasıran gıda ve tarım maddeleri ile uğraşacak uluslararası bir kuruluşa olan ihtiyaç daima hissedilmekteydi. Bu hususta gerekli hazırlık çalışmaları yapıldıktan sonra, 15 Ekim 1945'te Quebec'te FAO'nun kurulması kabul edilmiştir.

FAO'nun en esaslı gayesi; teşkilata üye olan devletlerin beslenme ve hayat seviyelerinin arttırılmasıdır. Dünyanın bir kısmında beslenme yüksek bir seviyedeyken diğer bir kısmında çok düşük bir seviyede bulunmaktadır. İlk planda eksik besin alan milletlerin süt çocukları, çocuklar, gençler, hastalar, gebe ve emzikli kadınlar gibi fiziki durumları itibariyle özel ve seçilmiş besin almak zorunda olan kimselerle gerekli gıda maddelerini alamayacak durumda olan işsizlerin ve az gelirliler çok çocuklu ailelerin tehlikeye maruz olduğunu dikkate alan FAO, ilk yardımların bunlara yapılmasını öngörmekte ve üye devletlere bu hususları gerçekleştirmek için teknik yardımlar yapılmaktadır.

¹⁴⁰ Rona Serozan, age., s. 63.

2.2.3.2. Özel Kuruluşlar

Çocuk ve çocuk hakları ile ilgili faaliyetlerde bulunan çok sayıda uluslararası özel kuruluş bulunmaktadır. Bunlar arasında Uluslararası Sosyal Çalışma Konferansı, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Birliği, Uluslararası Ruh Sağlığı, Dünya Gençlik Asamblesi ve özellikle birçok milli kuruluşun ve bu arada Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun üye olduğu Uluslararası Çocukları Koruma Birliği'nin ön plana çıktığı söylenebilir. Bununla birlikte bazı özel kuruluşlar ve hükümet kuruluşlarının faaliyetlerinin diğer ülkelere de uzandığı görülmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü, 1919'da imzalanan Versay Anlaşmasında öngörülen Milletler Cemiyeti ile ortaya çıkmıştır. Amaç, Birinci Dünya Savaşından sonra giderek büyüyen sorunlara yönelik sosyal reform niteliğinde çözümler bulmak ve reformların uluslararası düzeyde uygulanmasını sağlamaktır. İkinci Dünya Savaşından sonra, Filadelfiya Bildirgesi ile birlikte, ILO'nun temel amaç ve ilkeleri dinamik bir yeniden oluşum ve genişleme sürecine girmiştir. Bildirge, savaş sonrası ulusal bağımsızlıkla birlikte büyümeyi öngörmüş, gelişmiş dünya ile büyük ölçekte teknik işbirliğinin başlangıcının müjdecisi olmuştur. ILO 1946'da, henüz yeni oluşturulan Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın ilk uzmanlık kuruluşu olmuştur.

Uluslararası Çalışma Örgütü, Sözleşmeler ve Tavsiye Kararları yoluyla, çalışma hayatına ilişkin temel haklar, örgütlenme özgürlüğü, toplu pazarlık, zorla çalıştırmanın engellenmesi, fırsat ve muamele eşitliği gibi çalışmaya ilişkin tüm konuları düzenleyici, uluslararası çalışma standartları oluşturur. Mesleki eğitim ve rehabilitasyon, istihdam politikası, iş hukuku, endüstriyel ilişkiler, çalışma şartları, yönetimin geliştirilmesi, kooperatifler, sosyal güvenlik, çalışma istatistikleri, iş sağlığı ve güvenliği konularında teknik yardım sağlar. Bağımsız iş ve işveren örgütlerinin kurulmasını destekler ve bunlara eğitim ve danışmanlık hizmeti verir. Birleşmiş Milletler sistemi içinde Uluslararası Çalışma Örgütü'nün, yönetim kurullarına işçi, işverenin hükümetlerle eşit olarak katıldığı, kendine has olan üçlü bir yapısı vardır¹⁴¹.

¹⁴¹ ILO Türkiye Ofisi, "İlkeler ve Amaçlar",
http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/ilo_amac.htm, (Erişim Tarihi: 23 Temmuz 2013).

Uluslararası Kızılhaç Örgütü (kuruluşu 1864, Cenevre), başlangıçta savaş kurbanlarına yardım amacını gütmekte iken, sonraları insanlığın felaketlerden korunması ve yaraların sarılması görevini üstlenmiştir. Aynı biçimde ve aynı amaçla çalışan uluslararası Kızılay Örgütü ile 1986'da birlik oluşturmuşlardır¹⁴².

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupa'da çocukların korunması büyük önem kazanmış ve 1920 yılında Cenevre'de "Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği" adlı özel bir örgüt kurulmuştur. Söz konusu örgüt, 1923 yılında "Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi"ni yayınlamıştır.

2.2.3.3. Ulusal Alanda Çocuk Hakları Tarihçesi ve Çocuk Haklarının Korunması Faaliyetleri

Başlangıçtan günümüze değin, aileyi yaşamın ve toplumun temel birimi kabul eden Türklerde, çocuk haklarının kökeni Batılı oluşumlardan çok öncesine dayanmaktadır. Türklerin 10'uncu Yüzyılda Müslüman olmalarından önce, tarih sahnesine çıkmış olan en önemli devletler; Hun, Göktürk ve Uygur devletleridir. Türklerin 10. Yüzyılda Müslümanlığı kabul etmeleri ile her alanda olduğu gibi, çocuğun korunması ve eğitimi alanında da İslâm hukuku etkisini göstermeye başlamıştır.

Felsefe ve çeşitli bilimlerdeki derin görüşleri nedeniyle, kendisine Aristo'dan sonra "ikinci öğretmen" denilen Farabi, tıp alanında olduğu gibi eğitime ilişkin görüşleriyle de, Batı'yı etkileyen İbnî Sina ve bir sıbyan-çocuk mektebi öğretmeni olan Amasyalı Hüseyinoğlu Ali; çocukların korunması ve eğitimi konusunda günümüz eğitim düşünürlerinin görüşlerine benzer, düşünceler ileri sürmüşlerdir¹⁴³. Örneğin, İbnî Sina; her çocuğun eğitilmesini istemiş, çocuğun okul içinde kendi yaşıt ve arkadaşlarıyla eğitilmesinin önemini belirtmiş, öğretmenin çocuğun yetenek ve kabiliyetlerini fark etmesi gerektiğini ileri sürmüş, çocuğun zevk ve ilgilerinin genel eğitim ve meslek eğitiminde göz önünde tutulmasını vurgulamış, oyunun çocuğun gelişimi üzerindeki etkisini belirtmiş ve böylece çocuğun hem ailede korunması ve yetiştirilmesi hem de eğitim hakkı konusunda modern eğitimcilerin, Rousseau,

¹⁴² Orhan Yeniaras, **Türkiye Kızılay Tarihine Giriş**, Kızılay Bayrampaşa Şubesi, İstanbul 2000, s. 27.

¹⁴³ Emine Akyüz, (2000), s. 11

Dewey, Alain ve Durkeim'in ileri sürdüğü ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin de temel ilkelerinden olan görüşleri, yüzyıllar öncesinden ortaya koymuştur¹⁴⁴.

Osmanlı Devleti Tanzimat Dönemi'nde çocuk hakları kavramı, bazı aydınlarca dile getirilmiş olup, “*çocuklarımızın terbiye ve eğitimi daha kendi çocuklarımızın haklarını öğrenmemekle mi başaracağız?*” şeklindeki bir sitem çocuk haklarının uluslararası söyleminden yüzyıl önce ifade edilmiştir. Tanzimat Dönemi'nde çocuğun toplumlar için ifade ettiği önemi çocuk eğitimiyle birleştiren kavramsal çalışmalar da yer almaktadır. Bunların en ilginç ve özgün olanı ise, Münif Paşa'ya ait olanıdır¹⁴⁵. Mecmua-i Fünûri'de yayımlanan çocuk analizi içerikli bir makalesinde; çocuğun topluma hazırlanması hususunun, toplumda tam bir bilinçsizlik ve kayıtsızlık sorunu olduğunu, nedenleri ve sonuçlarıyla irdelemektedir¹⁴⁶. Bu açıdan Osmanlı ile Avrupa'nın bir karşılaştırmasını yapan Münif Paşa Avrupa'nın çocuğun eğitimini ne denli ciddiye aldığını ve önemseydiğini şu cümlelerle gözler önüne sermektedir: Çocuk eğitimi, Avrupalı anne ve babalar için çok önemlidir. Çünkü onlar dünyaya getirdikleri çocuklarının her şeyden önce öğrenim harcamaları ile ilgilenmektedirler. Bu çerçevede çocuk, bir süre anne-babalarının bulunduğu yerde okula devam eder. Burada başlangıç bilimlerini-mukaddemât-ı ilmiyeyi tahsil ettikten, öğrendikten sonra, büyük üniversiteleri bulunan uzak kentlere gönderilirler. Bu masrafları, anne-babalar memnuniyetle karşılamaktadırlar. Üniversite öğrenimini müteakip memleketin en uzak köşesine seve seve hizmete giderler. Çocuklar, özellikleri gereği ilim ve ma'rifetin önemini kavrayamadıklarından oyun ve eğlenceye dalarlar. Bu durumda, anne ve baba zaman zaman tatlılıkla, zaman zaman da tatlı sert, onları ilim ve edebe yöneltirler. Devletler de işte böyle, anne-babanın çocuklarına muameleleri gibi, ülke çocuklarını tatlılıkla ilim ve irfana yöneltmenin çarelerini ararlar. Hatta bazı Avrupa devletleri, yedi yaşına varmış gerek kız, gerekse erkek çocuklarını mektebe koymayan pederleri- anne babaları tercim-cezalandırmak suretiyle, ilim ve ma'rifetin yaygınlaşmasına özen gösterirler¹⁴⁷.

¹⁴⁴ Emine Akyüz, (2000), 50

¹⁴⁵ Münif Paşa, dönemin Maarif Nazırlığına (Eğitim Bakanlığına) kadar yükselen bir aydın ve düşünce adamıdır.

¹⁴⁶ İsmail Doğan, “*Çocuk Eğitiminin Önemi (Ehemmiyet-i Terbiye-i Sibyan)*”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 151, Temmuz, Ağustos, Eylül 2001, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/pasa_dogan.htm, (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2013).

¹⁴⁷ İsmail Doğan, agm.

Yukarıda yer verilen ifadelerle, Avrupa’da çocuk eğitime yatırımın, Osmanlı’da ise, çocukların küçük yaşlarda evlendirilmelerinin öncelikli olduğuna; çocukların küçük yaşlarda evlendirilmesinde her türlü masrafi göze alan anne-babaların, sıra onların eğitimine geldiğinde, masrafları göze alamadıklarına işaret edilmektedir. Münif Paşa bu makalesinde, önemli bir hususa değinmektedir: Çocukların dövülmesi olayı. Çocuk eğitiminde önemli bir yanlış da, çocuğun dayak ile eğitilmesidir. Haklarında her türlü iyi muamele gereken çocuklara böyle bir terbiye reva görülmemelidir. Bunun yerine, aşamalı olarak çocuklara şu yöntemler uygulanmalıdır: Öğrencileri, çocukları uygun lisan ile uyarmalı, oturdukları yeri değiştirmeli, bir süre mektepte alıkoymalı, kabahatine göre dersi yirmi otuz kere yazmaya mecbur kılınmalıdır. Esasen dayak çocuk bedenine zarardan çok, onun ruhunu tahrip etmektedir. Bu yöntemin kabul olunmaz yanı da budur. Çünkü genellikle bu tahammül edilemez hareket kendilerine reva görülen çocuklar, zamanla yapılan hakarete alışarak gururlarını da kaybederler.

Türklerde çocuğu ve haklarını korumaya yönelik kurumların kurulması, 19. Yüzyılda başlamıştır. Sosyal yardım ve bunun içinde çocuğun korunması uzun süre dini kurumlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti’nde bu sosyal kurumlar, vakıflar bünyesinde oluşturulmuştur. Özellikle, Osmanlı padişahlarının kurmuş oldukları yetimhaneler, hayırseverlerin kurduğu vakıflar ve evlât edinme, besleme ile ahiretlik gibi, geleneksel kurumlar o dönemde kimsesiz ve muhtaç çocukların korunmasına yönelik olarak yapılan önemli hizmetlerdir.

Vakıflardan ayrı olarak, çocuğu bedeni, ruhi, akli ve fikri tehlikelere karşı korumak amacıyla devlet tarafından oluşturulan ilk kurum; muhtaç çocuklarla ilgili ilk önemli düzenleme, Mithat Paşa’nın Tuna valisi iken, kimsesiz çocukları barındırmak amacıyla kurdurduğu “*çocuk ıslahhaneleri*”dir. Çıkarılan Çocuk Islahhaneleri Nizamnamesi’nin bütün yurttan uygulanması için, Dahiliye Nezareti 1868 yılında, bütün valiliklere tamim etmiştir. Niş’te açılan ilk ıslahhaneden sonra Rusçuk’ta, Halep’te, Selanik ve İstanbul’da yenileri açılmıştır. Çocuk Islahhaneleri Nizamnamesine göre; bu ıslahhaneye alınacak çocuklar: yerli, yabancı, İslâm, Hristiyan farkı gözetmeksizin ve müsavata riayet edilmek şartıyla 12-13 yaşından

yukarı olmayan anasız, babasız, öksüz, yetim olanlar veya ana-babası işten kesilmiş fakir ve zaruret halinde bulunan çocuklar; terbiye ve ıslah edilmek üzere bir ıslahhaneye kabulü istenen analı, babalı, hısımlı akrabalı 13 yaşından aşağı olan çocuklar; 13 yaşından aşağı olup, irtikâp, töhmet ve cinayetle kanunen bir sene ve daha fazla hapsi lazım gelip hükümetin resmi emriyle alınması istenen çocuklardır. Başlangıçta kimsesiz çocuklara meslek edindirmek amacıyla kurulan ıslahhanelerde; sonraları korunmaya muhtaç çocuk ile uyumsuz ve suç işleyen çocuklar da korunmaya başlanmıştır. Kimsesiz, uyumsuz ve suç işleyen çocukların hepsinin, ayırım yapılmaksızın aynı kurumlarda bakımı ve eğitimlerinin sağlanmasının kabul edilmesi ve aynı kurumlarda bakılması oldukça çağdaş bir uygulamadır.

Islahhaneleri daha sonra 1873'te, kimsesiz çocukların okutulmasını amaçlayan Darüşşafaka ve 1896'da terk edilmiş ya da sokaklarda dilenen çocukları barındırmak amacıyla kurulan Darülaceze kurumları izlemiştir. Darülacezeler; sokaklarda dilenen çocuklarla sakat erkek ve kadınların dilenmekten kurtarılmaları ve güçlerinin yettiği kadar çalıştırılabilmeleri amacıyla kurulmuştur. Bu müessese, ilk defa 1890 yılında Halil Rıfat Paşa'nın Dâhiliye Nazırlığı zamanında düşünülmüş ve dönemin padişahı II. Abdülhamid'in emri ve büyük mali yardımıyla 7 Kasım 1892 tarihinde İstanbul'un Okmeydanı Semtinin Kağıthane sırtlarında temelleri atılmıştır. Birçok tesisleri ile hizmete başlaması 2 Şubat 1896'da mümkün olmuştur. 100-160 çocuğu himaye edecek kapasitede olan bu kurum çocuklara sanat da öğretmek suretiyle onları hayata hazırlamaktaydı. Bu bağlamda, 1894 yılında çıkarılan "Dilencililiğin Mealine Dair Tüzük" de o dönem için büyük önem taşımaktadır¹⁴⁸.

Korunmaya muhtaç çocukların devlet tarafından korunmasını ve eğitimini amaçlayan ilk ve en önemli adım, Meşrutiyet Dönemi'nde kurulan Darüleytam-Yetim Yurdu'dur. Dönemin Maarif Nezareti tarafından açılan Darüleytamlar, özellikle Trablus ve Balkan Savaşları sırasında sayıları artan yetimleri korumak ve onların eğitimlerini sağlamak amacıyla kurulmuşlardır. Bu kurumların mali yükünü kaldırmak üzere, evlad-ı şüheda vergisi ihdas edilmiştir. Bu kurumların mali

¹⁴⁸ Sevdâ Uluğtekin, age., s. 45.

kaynaklarını ve buralarda verilen öğretimin niteliğini düzenlemek amacıyla, 2 Nisan 1917 tarihinde “Darüleytamlar Müdüriyeti Umumiyesi Teşkili ve Müteferiatı Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile Darüleytamlarda çocuklar için tarım ve sanat öğretiminin yapılması, öğrencilerin çalışma ve emeğinden faydalanmak için şirketlerle ortaklık kurulması gibi önemli hususlar düzenlenmiştir.

1920 yılında, Anadolu’da kurulan Ulusal Hükümet, Darüleytamları Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlamıştır. Bu Bakanlık, işi bir koruma meselesi değil, eğitim meselesi saymış ve kurumları Milli Eğitim Bakanlığı’na bırakmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, evlad-ı şüheda vergisi olarak tütünden elde edilen geliri genel bütçeye eklemiş ve kurumları şehir ve köy yatılı okulları haline sokmuştur. Bilahare özel idareye devredilen bu kurumlar devam ettirilememiştir. Darüleytamlar 10 Haziran 1926 tarihinde 931 sayılı Kanun¹⁴⁹ ile kapatılmıştır. Darüleytamlar savaş sonrasında yoksul ve kimsesiz durumda kalan çocuklar sorununu ülke koşulları çerçevesinde önemli ölçüde çözmelerinin yanı sıra Türkiye’de devletin çocuk sorununa yönelik politikalarını da büyük ölçüde etkilemiş ve bu politikaların vazgeçilmez özünü oluşturmuştur. Darüleytam anlayışı çerçevesinde, korunmaya muhtaç çocuklar kapsamına sadece yoksul ve sorunsuz çocuklar alınmıştır. Sınırlı sayıda çocuğu korunmaya muhtaç kabul ederek kurum bakımından yararlandırması; çocuk sorununa bütünsel açıdan bakmayı engellemiş, bunun yanı sıra çocuk mahkemelerinin ve ihtiyaç duyulan diğer hizmetlerin oluşturulamamasındaki önemli nedenlerden birisi haline gelmiştir¹⁵⁰.

Çocukları korumaya yönelik bu gelişmeleri Çocuk Esirgeme Kurumu’nun kurulması takip etmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nda ölen, sürgün edilen, esarete kalan kişilerin ardından kimsesiz çocukların sayısının artması ve bunlardan önemli bir kısmının sefalet içinde sokağa dökülmüş olması üzerine; Osmanlı Devleti’nin Washington Büyükelçisi Ahmed Muhtar Bey ile Besim Ömer Paşa harekete geçmiştir. Böylece İstanbul’un işgali sırasında, 1916 yılında Beyazıt’ta “Süt Damlası” kurulmuştur. Bu ilk adım; daha sonra Ankara’da, Himaye-i Eftal

¹⁴⁹ Öksüz Yurtları Teşkilatı Hakkındaki 2 Nisan 1333(1917) tarihli Kanunun İlgâ ve Mezkur Yurtlar Hesabatının Tasfiyesine Dair Kanun, R.G. 03.07.1926, Sayı: 410.

¹⁵⁰ Tekin Akıllıoğlu, age, s. 7

Cemiyeti'nin kurulmasında örnek teşkil etmiştir. Bu cemiyet daha sonra Çocuk Esirgeme Kurumu adını almıştır.

1929 yılının Türkiye'deki çocuklar için çok özel bir önemi vardır. Dünyanın çocuklara ithaf edilen ilk bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ilk kez bu tarihte kutlanmaya başlanmıştır. Ancak 1929 yılının Türk çocukları için tarihi bir anlamı daha vardır: 1929'un Nisan ayında dokuz maddelik bir talep listesi hazırlayan 4 bin çocuk ilk kez Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne başvurarak haklarını istemiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde çocukların korunması amacıyla yapılan ilk yasal düzenleme, 1926 yılında kabul edilen 743 Sayılı Türk Medeni Kanunu'dur. Çocuğun korunmasına yönelik düzenlemelere örnek olarak, 272, 273, 274 ve 277 maddeleri verilebilir.

Yine, 1926'da çıkarılan 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda da çocuğun korunması ve istismarının önlenmesine yönelik düzenlemelere yer verilmiştir. Suç işleyen çocuğun korunmasını düzenleyen hükümler 53, 54 ve 55. Maddelerde, çocuğun mağdur olması nedeniyle korunmasını düzenleyen hükümler ise 180, 182, 414, 436, 457, 473 ve diğer maddelerde yer almıştır. Ancak, Türk Ceza Kanunu'nun Türk Hukuk düzenine, korunmaya muhtaç çocuklar ile suçlu çocukların ayrı olarak ele alınması şeklinde bir düzenleme getirmesi sonucunda, çocukla ilgili politikalarda bütünsellik ilkesinden uzaklaşmış ve korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili sosyal refah sistemi ile suçlu çocuklarla ilgili adalet sistemi birbirinden kopuk olarak gelişme göstermiştir¹⁵¹.

Medeni Kanun ve Türk Ceza Kanunu ile çocuğun maddi ve manevi bakımdan korunmasına yönelik olarak hukuki düzenlemenin başlamasının ardından, 24.04.1930 tarihinde 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile birlikte ilk defa, ailelerinden kopan ve korunmaya muhtaç duruma gelen çocukların, idare hukuku kapsamına alınması uygulaması başlamıştır. Bu Kanuna göre; yedi yaşın altındaki çocuklardan metruk, öksüz veya babası, anası hayatta olan

¹⁵¹ Sevdâ Uluğtekin, age., s. 48.

çocuklara hizmet veren kurumlar, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın denetimine tabi tutulmuştur (m. 158). Ayrıca, 161. Madde ile de, metruk durumda bulunan çocukların altı yaşını dolduruncaya kadar, mahalli belediyeler ve belediye olmayan yerlerde, köy ihtiyar heyetleri tarafından korunmak zorunda olduğu da hükme bağlanmıştır

03.04.1930 tarihinde kabul edilen 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 15/b,19 maddesine¹⁵² göre ise, belediyeler, bırakılmış ve bulunmuş çocukları koruyup gözetmek ile yükümlü tutulmuşlardır.

14.07.1934 tarihinde kabul edilen 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu¹⁵³ ile bu Kanuna göre çıkarılan ve aynı adı taşıyan tüzüğe¹⁵⁴ göre; polis, yardıma muhtaç çocuklara yardım etmek ve kaçan, kaybolan çocukları sosyal yardım kurumlarına ya da mahalli belediyelere teslim etmekle yükümlü tutulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda, sosyal alanda yapılan gelişmeler Türkiye'de de görülmeye başlanmış ve korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili bir takım önemli tedbirler alınmaya başlanmıştır. Öncelikle, çocukların korunmasını amaçlayan hükümlerin mevzuatta dağınık olarak yer alması ve devletin yardım ve gözetimi olmadan bu sorunun çözülemeyeceğinin anlaşılması üzerine, 23.05.1949 tarihinde 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu¹⁵⁵ çıkarılmıştır. Türkiye'de, çocuğun ve haklarının korunmasıyla ilgili olarak çıkarılan ilk özel kanun olan bu Kanun; uygulanmasında bazı aksaklıklar yaşanması nedeniyle, 24.05.1957 tarihinde 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu¹⁵⁶ ile yürürlükten kaldırılmıştır. 6972 sayılı Kanun; sadece kimsesiz çocukları kapsamına almıştır ve bunun sonucu olarak da, suçlu çocuk-korunmaya muhtaç çocuk ayrımını ortadan kaldırmadığı gibi, suçlu veya suçsuz tüm çocukların refahı amacına da hizmet edememiştir. Ayrıca, 0-6 yaş grubundaki çocukların korunması görevini, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na, 7-18 yaş grubundaki çocukların korunmasını ise, Milli

¹⁵² R.G. 14.04.1930, Sayı1471.

¹⁵³ R. G. 14.07.1934, Sayı 2751.

¹⁵⁴ Bakanlar Kurulu Kararı 07.04.1938, Sayı 2/8501; R. G. 25.04.1938, Sayı 3890.

¹⁵⁵ R.G. 27.05.1949, Sayı 7214.

¹⁵⁶ R.G. 24.05.1957, Sayı 9615.

Eğitim Bakanlığı'na bırakarak çocuğun bir bütün olarak ele alınmasını zorlaştırmıştır. Aynı dönemde, haklarında korunma kararı verilen çocukların yetiştirilmesi yetkisi de, Koruma Birlikleri'nin kurmuş oldukları kurumlar ile Çocuk Esirgeme Kurumu arasında bölünmüştür¹⁵⁷.

24.05.1983 tarihinde kabul edilen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile 6972 sayılı Kanunu yürürlükten kalkmıştır. 2828 sayılı Kanunla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri ve Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu birleştirilmek suretiyle; yerine kamu tüzel kişiliğine sahip olan Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu-SHÇEK. kurulmuştur. Bunun sonucunda ise yerel yönetimler ve gönüllü kuruluşlar arasında paylaşılan korunmaya muhtaç çocuğa hizmet verme yetki ve görevi, devletçi bir yaklaşımla sadece SHÇEK.'e bırakılmıştır ve korunmaya muhtaç çocuğun tespiti, incelenmesi, bakım ve gözetimi konularında SHÇEK.'e geniş yetkiler verilmiştir¹⁵⁸.

07.11.1979 tarihinde kabul edilen Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun-ÇMK. 01.06.1982 tarihinde yürürlüğe girmiş, yasada öngörülen çocuk mahkemeleri 1988 yılında kurulmuştur. ÇMK, suç işleyen ve korunmaya muhtaç olan çocukları ıslah ve eğitim amacıyla çıkarılmış olan bir kanundur. Kanunun kabulü ile çocuk yargılamasına özel bir statü kazandırılmıştır.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirlerin, suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerinin usul ve esasları ile çocuk mahkemelerinin kuruluş görev ve yetkileri düzenlenmiş olup 2253 sayılı ÇMK.'da düzenlenen hususları da kapsayacak şekilde daha kapsamlı hale gelmiştir¹⁵⁹.

¹⁵⁷ Sevda Uluğtekin, age., s. 51.

¹⁵⁸ Sevgi Usta, "Çocuk Hakları", **Görüş Dergisi**, TÜSİAD Yayını, İstanbul, Şubat-Mart 2004, s. 58.

¹⁵⁹ Mustafa Artuç ve Cemil Gedikli, **Yeni İçtihatlarla TCK-ÇMK-CGİK ve Çocuk Koruma Kanunu ile Getirilen Yenilikler**, Kartal Yayınevi, Ankara 2006, s. 601.

12.10.1983 tarihinde kabul edilen 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu-ÖMÇK.¹⁶⁰, sadece özürlü çocuklara ilişkin olarak hazırlanmıştır. Bu Kanun ile özürlü çocukların eğitilmeleri, iş ve meslek sahibi olabilmeleri, ayrıca çevre ve topluma uyum sağlayabilmelerine yönelik esaslar düzenlenmiştir. 1986 yılında ise, 3308 Sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu çıkarılmıştır¹⁶¹.

Aile içi şiddeti önlemek amacıyla 14.01.1998 tarihinde kabul edilen 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun¹⁶², ailesi tarafından istismara uğrayan çocukların korunması amacını gerçekleştirmeye yönelik önemli bir adımdır.

Türkiye’de çocukların anayasal güvenceye kavuşturulması ise 1961 Anayasası ile gerçekleşmiştir. Bu anayasa ile hukuk mevzuatına giren sosyal haklar ve sosyal devlet ilkesinden hareketle, devlet ve diğer kamu kuruluşları çocuğun korunması için gereken tedbirleri almakla görevlendirilmiştir (m. 35/2).

1982 Anayasası ile de cumhuriyetin temel niteliği olmaya devam eden sosyal hukuk devleti ilkesi gereğince, çocukların korunması hususundaki düzenlemelere devam edilmiştir. Ancak sosyal hukuk devletinin dayanaklarından biri olan sosyal güvenlik görevi devletin malî gücüyle sınırlandırılmıştır. Buna göre devlet malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde ve ekonomik istikrarın korunmasını da gözetmek suretiyle anayasanın sosyo-ekonomik alanda kendisine verdiği görevleri yerine getirecektir (m. 65).

Türk Hukuk düzeni incelendiğinde, çocuğun öneminin ve gereksinimlerinin dikkate alındığı görülmektedir. Ancak bunların uygulamaya geçirilmesinden kaynaklanan bazı sorunlar söz konusudur.

Uygulamada etkin ve verimli örgütlenme biçiminin olmaması, görev-yetki ve sorumlulukların açıkça tanımlanmaması, uygulamanın alanının uzmanı olan nitelikli personelle desteklenmemesi, ayrılan malî olanaklarının yetersizliği, ulusal bir eylem plânının olmaması, hedef ve stratejilerin anlaşılır biçimde belirlenmemesi,

¹⁶⁰ R.G. 15.10.1983, Sayı 18192.

¹⁶¹ R.G. 19.6.1986 Sayı: 19139.

¹⁶² R.G. 16.01.1998, Sayı: 39.

hizmetlerde sorumluluğu olan kurum ve kuruluşların etkili bir koordinasyon ile ekip çalışması içine girmemeleri, istatistikî verilerin yetersizliği vb. olumsuzlukların giderilmesi; hizmetlerin sürekliliği, etkinliği ve yeterliliğinin sağlanması ile mümkün olacaktır¹⁶³.

2.3. Çocuk Haklarına İlişkin Uluslararası Belgeler

20. yüzyılın ilk yarısında 2. Dünya Savaşı sonrasında imparatorlukların dağıldığı, toplumsal devrimlerin yaşandığı süreçte önemli ölçüde kabul gören evrensel değerler ortaya çıkmıştır. Bu evrensel değerlerin başlıcaları, her türlü eşitsizliğe karşı olma, uluslar arası barışı savunma ve hep birlikte kalkınmadır. Bu değerlerin korunması bilincinin yaygınlaştırılması amacıyla uluslar arası örgütlenmeye gidilmiştir.

2.3.1. Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi

Uluslararası Kadınlar Meclisi'nin çabaları sonucu 26 Eylül 1924'de Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi, uluslararası alanda çocukların korunmasına yönelik yapılan ilk düzenlemedir ve bu Bildiri Türkiye Cumhuriyeti adına Atatürk tarafından imzalanmıştır.

Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi, beş maddeden oluşmaktadır. Cenevre Bildirisi'nde; çocukların doğal biçimde gelişmesine olanak sağlanması, aç çocukların beslenmesi, hasta çocukların tedavi edilmesi, terk edilmiş çocukların korunması, felâket anında yardımın öncelikle çocuğa yapılması, çocukların her türlü istismara karşı korunması ve kardeşlik duyguları içinde eğitilmeleri gerektiği belirtilmiştir¹⁶⁴.

Bu Bildiri, sonraki yıllarda genişletilmiş ve 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na kabul edilen Çocuk Hakları Beyannamesi'nin temelini oluşturmuştur.

¹⁶³ Mustafa Artuç ve Cemil Gedikli, age., s. 228.

¹⁶⁴ Rona Serozan, age., s. 23.

2.3.2. 20 Kasım 1959 Tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi

1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi, 1959 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi olarak güncellenmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1959 yılında daha iyi bir yaşam, mutlu bir çocukluk dönemi için Çocuk Hakları Beyannamesi'ni yayımlamıştır¹⁶⁵.

2.3.3. 20 Kasım 1989 Tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi, 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi olarak güncellenmiştir. Bu Beyanname'den daha geniş kapsamlı olan 20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 2 Eylül 1990'da yürürlüğe girmiştir.

Sözleşme'nin izleme organı Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'dir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Sözleşme uyarınca taraf devletlerce sunulması gereken ilk ve periyodik raporlarla ilgili kılavuz hazırlamıştır. Söz konusu kılavuzda, taraf devletlerin Sözleşme ilke ve hükümlerinin öğrenilmesini sağlamak amacıyla alınan ve öngörülen önlemleri belirtmeleri istenmiştir¹⁶⁶. Sözleşme'nin ulusal, yerel, azınlık veya yerli dillere çevrilme ölçüsü, sözleşmeyi genel kamuoyuna ilan etmek için alınan önlemler, rapor döneminde yapılan parlamento veya hükümet toplantıları, atölye çalışmaları, seminer, sözleşmeyi açıklayan radyo ve televizyon programlarının ve basılı yayınların sayısı, sözleşmenin okul müfredatlarına yansıtılma ve ana baba eğitimi, programlarında dikkate alınma ölçüsü, sözleşme hakkında kamu görevlilerine eğitim verilmesinin yanında öğretmenler, yargıçlar,

¹⁶⁵ Veysel Kunt, **Suç ve Çocuk**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003, s. 11.

¹⁶⁶ Hülya Aras-Filiz Birinci ve Fatma Özdemir Uluç: *"İkinci Uluslararası Eğitimde Çocuk Hakları Konferansı"*, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 151, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Ankara 2001, http://dhgm.meb.gov.tr/yayinlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/aras_birinci_uluc.htm, (Erişim Tarihi: 03 Mayıs 2013).

psikologlar, sosyal hizmet uzmanları gibi çocuklarla ve çocuklar için çalışan meslek gruplarının eğitilmesi amacıyla alınan önlemler, sözleşmenin tanıtılması kampanyalarına hükümet dışı kuruluşların katılımının sağlanması konusunda bilgiler taraf devletlerden talep edilmiştir. Bu Sözleşmenin Türkiye'deki uygulamalarının izlenmesi ve koordinasyonundan SHÇEK Genel Müdürlüğü sorumludur.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, önsöz ve üç kısımdan oluşmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin önsözünde, Birleşmiş Milletler'in temel ilkeleri ile insan hakları sözleşmeleri ve bildirgelerinin bazı maddelerine gönderme yapılmış, savunmasız konumları nedeniyle, çocukların özel bir özene ve korunmaya gereksinim duydukları belirtilmiştir. Önsözde; toplumun temel birimi olan ailenin koruma ve yardım görmesi gerekliliği belirtilerek, çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış ortamını üreten aile ortamında; barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesi gerekliliğine değinilerek; gerek dünyaya gelmeden önce gerekse sonrasında yasal açıdan ve diğer açılardan korunması gerektiği ifade edilmiştir. Çocukları koruma sorumluluğunun ilk önce aileye ait olduğu, devletin de aileye bu konuda yardım edeceği vurgulanmıştır. Çocuk haklarının güvenceye alınmasında uluslararası iş birliğinin belirleyici rolü, yine aynı bölümde değinilen hususlar arasındadır¹⁶⁷.

Sözleşme'de, çocuğun ayırmıcılıktan korunması, yüksek yararının gözetilmesi, haklarının uygulanması için tüm olanakların kullanılması, ana-babanın yönlendiriciliği ve çocuğun yeteneklerinin gelişmesine saygı gösterme, yaşam ve gelişmesinin güvence altına alınması, isim alma ve vatandaşlık edinme hakkına sahip olması, çocuğun kimliğinin korunması, anne-baba ile birlikte yaşama hakkı, ailenin yeniden birleşmesi, çocukların yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılmasının önlenmesi, çocuğun görüşlerini özgürce ifade edebilmesi, düşünce-vicdan ve din özgürlüğüne saygı gösterilmesi, dernek kurma ve katılma hakkı, bilgi ve belgelere ulaşma hakkı ve zararlı yayınlardan korunması, çocuğun yetiştirilmesinde ailenin sorumluluğu ve devletin desteğinin sağlanması, çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesi, ailesiz çocukların korunması, evlât edinmede çocuğun yararının

¹⁶⁷ İsmail Doğan, age., s. 172

gözetilmesi, mülteci çocuklara özel koruma ve yardım sağlanması, özürli çocukların onurlu bir yaşam sürmesi için bakım ve eğitim olanaklarına kavuşturulması, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinden en üst düzeyde yararlanma, çocuğun yeterli bir yaşam standardına ulaşmasının sağlanması, çocuğun eğitim hakkı ve hedeflerinin geliştirilmesi, azınlıklara ve yerli halklara mensup çocukların kendi kültürlerinden yararlanması ve dinlerinin gereğini yerine getirmesi, dinlenme-boş zaman değerlendirme ve kültürel etkinliklere katılımlarının sağlanması, çocuk işçilerin çalışma koşullarının ve yaş sınırının saptanması, çocukların uyuşturucu ve psikotrop maddelerden korunması, cinsel istismar, fuhuş ve sömürüden korunması, işkence ve özgürlükten yoksun bırakmanın önlenmesi, silâhlı çatışmalardan korunma ve yeniden sağlığa kavuşturucu bakımın sağlanması, yargılamaya ilişkin haklarının korunması, çocuk hakları ile ilgili geçerli ulusal ve uluslararası yasalarda yer alan standartlardan daha üstün standarda sahip olanların geçerli olması ilkeleri üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Dünya çocuklarının esenliği için benimsenen vizyon, hakları güvence altına alınan ve korunan tüm çocukların sağlıklı ve kaliteli bir yaşam sürmesi, toplumsal hayata nitelikli ve mutlu bireyler olarak katılmalarının sağlanması olmuştur. Çocuk Hakları Sözleşmesi, bu bağlamda ülkelerce yapılacak çalışmalarını yönlendirmek üzere çeşitli ilkeler ortaya koymaktadır¹⁶⁸.

2.3.4. Diğer Sözleşmeler

Çocuk haklarıyla ilgili gelişmeler, 20 Kasım 1989'da New York'ta Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin çok sayıda devletçe benimsenip kabul edilmesiyle doruk noktasına ulaşmıştır.

Lahey-Den Haag Antlaşmalarının ele aldığı en önemli konulardan biri, çocuklara bakım nafakası bağlanmasında hangi ulusal yasanın uygulanacağı ve bu konudaki yargısal kararların tanınmasına ilişkindir. Bu konuda, 1956-1958 antlaşmalarının ardından, altı anlaşma daha yapılmıştır: Küçüklerin Korunmaları (1961), Evlat Edinme (1965-1993), Bakım Nafakası (1973), Çocuk Kaçırma (1980-

¹⁶⁸ Handan Yokuş Sevük, age., s. 102

1998). Türkiye Cumhuriyeti bu anlaşmaların tamamını imzalayıp onaylamıştır ve yürürlüğe sokmuştur¹⁶⁹.

Ayrıca, çocukların velâyetine ilişkin kararların tanınması ve tenfizi ile çocukların velilerine iadeleri konusunda Avrupa Konseyi bünyesinde de 1980 ve 1997 yıllarında iki antlaşma yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, bu anlaşmaları onama yasasıyla iç hukukuna aktarmıştır. Çocuklarla ilgili bu uluslararası antlaşmaların büyük bir bölümü, ülkede bulunan yabancı çocuklara hangi ulusal yasanın uygulanacağı ve daha da önemlisi yabancı ülkede verilmiş bir yargısal kararın çocuğun ülkesinde de tanınıp uygulanmasının nasıl sağlanacağı konularına yöneliktir ve bu tür anlaşmalar çocuğun en çabuk ve en etkin biçimde korunmasını ve onun haklarının en etkin biçimde tanınmasını amaçlamaktadır.

Küçükler Hakkında Vesayet Sözleşmesi, 12.06.1902 tarihinde La Haye'de kabul edilmiş; Çocukların Velâyetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velâyetinin Yeniden Tesisi Hakkında Avrupa Sözleşmesi 1998 yılında Strasbourg'da kabul edilmiştir¹⁷⁰.

Çocukların nesebine ilişkin olan Evlilik Dışı Çocukların Tanınmalarını Kabule Yetkili Makamların Yetkilerinin Genişletilmesi Hakkında Sözleşme, 4 Eylül 1961'de Roma'da kabul edilmiş¹⁷¹; Evlilik Dışı Çocukların Ana Bakımından Nesebinin Tesisi Hakkında Sözleşme, 12 Eylül 1962'de Brüksel'de kabul edilmiş¹⁷²; Evlenmeyle Nesebin Düzeltilmesi Hakkında Sözleşme, 10 Eylül 1970'te Roma'da kabul edilmiş¹⁷³; Evlilik Dışı Çocukların Hukuksal Durumu Hakkında Sözleşme¹⁷⁴, 15 Ekim 1975'te Strasbourg'da kabul edilmiş; Evlilik Dışında Doğan Çocukların Tanınmasına Dair Sözleşme, Münih'te 5 Eylül 1980'de kabul edilmiştir¹⁷⁵.

Evlât Edinmeye İlişkin Kararların Tanınması, Uygulanacak Hukuk ve Kararların Tanınması Hakkında Sözleşme, 15 Kasım 1965'te La Haye'de kabul edilmiş; Çocukların Evlat Edinmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, 24 Nisan 1967'de

¹⁶⁹ Rona Serozan, age., s. 23.

¹⁷⁰ Türkiye Cumhuriyeti tarafından da onaylanmıştır; R.G. 02.11.1999.

¹⁷¹ Türkiye Cumhuriyeti tarafından da onaylanmıştır; R.G. 11.05.1964, Sayı 11700.

¹⁷² Türkiye Cumhuriyeti tarafından da onaylanmıştır; R.G. 11.10.1965, Sayı 12123.

¹⁷³ Türkiye Cumhuriyeti tarafından da onaylanmıştır; R.G. 22.09.1975, Sayı 15364.

¹⁷⁴ Türkiye Cumhuriyeti tarafından onaylanmamıştır.

¹⁷⁵ Türkiye Cumhuriyeti tarafından da onaylanmıştır; R.G. 07.07.1980, Sayı 19510.

Strasbourg’da kabul edilmiştir¹⁷⁶. Çocukların Nafaka Hakkına İlişkin Olan Çocuklara Karşı Nafaka Mükellefiyetine Uygulanacak Hukuk Hakkında Sözleşme, 24.10.1956 tarihinde La Haye’de kabul edilmiş¹⁷⁷; Çocuklara Karşı Nafaka Yükümlülüğü Konusundaki Kararların Tanınmasına ve Tenfizine İlişkin Sözleşme; 15.04.1958 tarihinde La Haye’de kabul edilmiş¹⁷⁸; Nafaka Mükellefiyetine (Bakım Yükümüne) Uygulanacak Hukuk Hakkında Sözleşme, 02.10.1973 tarihinde La Haye’de kabul edilmiştir¹⁷⁹.

Çocuklara Karşı Bakım ve Gözetim Yükümüne İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Bu Yükümün Düzenlenmesi Konusunda Avrupa Sözleşmesi, 20.05.1980 tarihinde Lüksemburg’da kabul edilmiştir¹⁸⁰.

Küçüklerin Ülkelerine Geri Gönderilmelerine Dair Avrupa Sözleşmesi, 28 Mayıs 1970 tarihinde La Haye’de kabul edilmiş¹⁸¹; Milletlerarası Unsurlu Çocuk Kaçırma Olaylarının Özel Hukuka İlişkin Veçheleri Hakkında Sözleşme, 25.10.1980 tarihinde La Haye’de kabul edilmiş¹⁸²; Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuksal Veçhelerine Dair Avrupa Sözleşmesi, 1998 yılında Strasbourg’da kabul edilmiştir¹⁸³.

Kadın ve Çocuk Ticaretinin Kaldırılmasına Dair Sözleşme ve Bağlantılı Protokol, 12.11.1947 tarihinde New York’ta kabul edilmiştir. Avrupa Konseyinin Çocuk Haklarının Uygulanmasıyla İlgili Avrupa Sözleşmesi (1996/Sayı 160); özellikle yargıda çocukların görüş bildirme ve tarafsız bir kayyım aracılığıyla temsil edilme haklarını geliştirmeye yöneliktir. Türkiye Cumhuriyeti de bu anlaşmayı onaylamıştır. Küçüklerin Korunması Konusunda Resmi Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme, 5 Ekim 1961’de Lahey’de kabul edilmiştir¹⁸⁴.

¹⁷⁶ Bu iki sözleşme de Türkiye Cumhuriyeti tarafından onaylanmamıştır.

¹⁷⁷ Türkiye Cumhuriyeti tarafından da onaylanmıştır; R.G. 24.12.1971, Sayı 14052.

¹⁷⁸ Türkiye Cumhuriyeti tarafından da onaylanmıştır; R.G. 11.01.1973, Sayı: 14418.

¹⁷⁹ Türkiye Cumhuriyeti tarafından da onaylanmıştır; R.G. 06.02.1983, Sayı: 17951.

¹⁸⁰ Türkiye Cumhuriyeti tarafından onaylanmamıştır.

¹⁸¹ Türkiye Cumhuriyeti tarafından da onaylanmıştır; R.G. 30.07.1976, Sayı: 15662.

¹⁸² Türkiye Cumhuriyeti tarafından onaylanmamıştır.

¹⁸³ Türkiye Cumhuriyeti tarafından da onaylanmıştır; R.G. 11.11.1999, Sayı: 23915.

¹⁸⁴ Türkiye Cumhuriyeti tarafından da onaylanmıştır; R.G. 21.02.1983, Sayı: 17966.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK HUKUKUNDA ÇOCUĞUN EĞİTİM HAKKINA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Eğitim hakkının çok boyutlu niteliği; diğer deyişle, diğer haklarla olan yakın ilişkisi, hakkın normatif içeriğini etkilediği gibi, tek bir disipline bağlı olarak değerlendirme yapma güçlüğü de beraberinde getirmektedir. Dezavantajlı sayılabilecek kişi ve grupların eğitim hakkı söz konusu olduğunda, bu güçlük katlamalı biçimde artmaktadır. Engelli, mülteci, kadın, çocuk gibi, toplumda görece güçsüz ve istismara açık kesimlerin eğitim hakkı, diğer insan haklarıyla daha yakın ve girift bir ilişki içindedir. Sözü edilen gruplara dâhil kişilerin, insan haklarından yararlanma düzeyi ile eğitim haklarını kullanma arasında güçlü bir ilişki vardır¹⁸⁵.

Başta devletler olmak üzere, tüm kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri ve uluslararası örgütler müşterek ve koordineli çalışmalar yaparak, Çocuk Hakları'na Dair Sözleşme'nin 2. maddesinin ruhuna uygun olarak, mülteci çocuklar gibi, en güç ve dezavantajlı durumdakiler de dahil olmak üzere, tüm çocuk kesimlerine ulaşmak için çaba göstermelidirler. Güç koşullarda olan ve dezavantajlı çocuk kesimleri arasında, göçmen, sığınmacı ve mülteci durumundakiler gibi bakım veya gözetim altında tutulanlar, yerli veya azınlık gruplara mensup olanlar, engelliler, yoksulluk içinde yaşayanlar, sokak çocukları ve, kültür, dil ve sağlık eğitim gibi alanlarda özel gereksinimleri olan çocuklar yer almaktadır. bu nedenle, ilgili kurumlar işlevlerine göre, değişik statü ve durumundaki çocuklarla doğrudan temas sağlamalı, çocukların ilgili süreçlere katılmaları ve kendilerine danışılması mümkün hale getirilmelidir. bu bağlamda, örneğin Uluslararası İnsan Hakları Kuruluşları danışman statüsünde, çocuk konseyleri oluşturularak çocukların kendilerini ilgilendiren süreçlere katılımları sağlanabilir¹⁸⁶.

Eğitim hakkı; insanı öne çıkaran, insana değer veren, insanın kişiliğine, yeteneklerine ve onuruna saygıyı içselleştiren bireysel, toplumsal ve kültürel bir

¹⁸⁵ Muzaffer Sencer, **Belgelerle İnsan Hakları**, Beta Yayıncılık, İstanbul 1988, s. 43.

¹⁸⁶ Mustafa Tevfik Odman, *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Mutlu Çocuklar Derneği, 18-19 Mayıs 2012, Ankara.

haktır¹⁸⁷. Eğitim hakkı, evrensel düzeyde temel insan hakkı olarak kabul edilmiş ve benimsenmiş olup; ülkeler kendi koşullarına uygun biçimde eğitim hakkını anayasalarında ve yasalarında düzenlemişlerdir.

Çocuğun korunması ve çocuk haklarını gerçekleştirme yükümlülükleri, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası başta olmak üzere, tüm mevzuatta yer almaktadır. Çocuğun yararının öncelikli ve üstün kamu yararı sayılması ilkesi, bir iç hukuk normu hâline gelmiştir.

3.1. Eğitim Hakkı

İnsanlar arasında en çaresiz ve en incinebilir durumda olan çocukların hakları konusunda, uygulamada, öteden beri korunma ve beslenme hakları ön plânda tutulmaktadır. Şüphesiz bu haklar çocuğun yaşaması ve gelişmesi için ön koşullardır; ancak tüm potansiyellerini gerçekleştirecek biçimde gelişebilmesi için çocuğun en temel haklarından biri olan eğitim hakkı da ön plânda tutulmalıdır.

Eğitim hakkı; cinsiyet, renk, dil, din, soy, köken vb. özelliklerin yanı sıra, özellikle yaş yönünden de bir ayırım gözetmeksizin tüm insanlara tanınmış olan bir haktır. Eğitim, yalnız çocuklar ya da öğrenciler için değil, okul sistemi dışında, yetişkinler için de tüm yaşam boyunca sahip olunması ve yararlanılması gereken bir haktır. Bununla birlikte çocuk ve gençlerin eğitime yapılacak yatırım; yaşam kalitesini yükseltmede, toplumsal refahı geliştirmede, bilimsel ve teknolojik alanda ilerlemede, ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanmasında büyük önem taşıdığı için; öğretim sistem ve yöntemleri, öncelikle çocuklar için düşünülmüştür ve bu haktan yararlanacaklar öncelikle çocuklardır¹⁸⁸.

Çocuk eğitimi günlük yaşamda önemli yere sahiptir. Çocuğun eğitim-öğretiminin sağlanması ise, bireylerin ve insan hakları üzerinde koruyucu egemenliğe sahip kamu otoritesinin başta gelen ödevleri arasında yer almaktadır.

¹⁸⁷ Mehmet Turhan, *Anayasal Devlet*, Naturel Kitap Yayın Dağıtım, Ankara 2005, s. 201.

¹⁸⁸ Mahir Topaloğlu, "Çocuk Koruma Kanununda Tedbirler Sorunu", *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt: 81, Sayı: 4, Yıl: 2007, s. 1650.

3.1.1. Eğitim Hakkının İlkeleri

Türk milli eğitiminin amaçları ile temel ilkelerini 14 Haziran 1973'te kabul edilen 1739 Sayılı "Milli Eğitim Temel Kanunu" belirlemektedir. Söz konusu yasanın kimi maddeleri 16 Haziran 1983 tarih ve 2842 Sayılı yasa ile değiştirilmiştir. Yasanın, Türk eğitim sistemini iki bölüm içinde düzenlediği görülür. Birinci ana bölüme "Örgün Eğitim, ikinci ana bölüme de "Yaygın Eğitim" denmiştir. Eğitim sistemine bağlı tüm örgün ve yaygın eğitim kurumlarının programları ve etkinlikleri yasada ortaya konan amaçlar ve ilkeler çerçevesinde düzenlenmektedir.

Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri ise, Milli Eğitim Temel Yasası'nda 14 madde içinde ele alınmıştır. Bunlar, Türk eğitim sisteminin üstlenmiş olduğu genel ve özel amaçların gerçekleştirilebilmesi için uygulamada göz önüne alınması gereken ilkeler olup ve yasadaki sıra başlıklara göre, kısaca şöyle dile getirilebilir:

- Genellik ve eşitlik: Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümre veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Bu ilke herkese, yeteneği ve ilgisine göre, eşit eğitim olanağını tanımaktadır.

- Ferdin ve toplumun ihtiyaçları: Milli eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir. Yukarıdaki ilkeyi vatandaşın istek ve yeteneği ile toplumun gereksinimlerinin dengelenmesi gerektiğini ortaya koyan bir ilke olarak görmek gerekir.

- Yönelme: Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler. Milli eğitim sistemi, her bakımdan, bu yönelmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir. Yönelmede ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve nesnel (objektif) ölçme ve değerlendirme yöntemlerinden yararlanır. Bu ilkenin uygulanabilmesi için sistem ortaöğretim, yükseköğretim ve yaygın eğitimde okul, fakülte, bölüm, dal, program ve kurs çeşitliliğine gidilmiştir.

- Eğitim hakkı: Temel eğitim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır. Temel eğitim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, yeti ve yetenekleri ölçüsünde yararlanırlar. Bu ilke ilköğretimin bütün vatandaşlar için zorunlu ve Devlet okullarında parasız oluşuyla pekiştirilmiş bulunmaktadır.

- Fırsat ve imkân eşitliği: Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır. Parasal olanaklardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim basamağına dek öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardım yapılır. Özel eğitime ve korunmaya gereksinimi olan çocukları yetiştirmek için özel önlemler alınır.

- Süreklilik: Fertlerin, genel ve mesleki eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır. Gençlerin eğitimi yanında, yaşama ve iş alanlarına olumlu bir biçimde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli önlemleri almak da bir eğitim görevidir.

3.1.1.1. Genellik ve Eşitlik

Ulusal ve uluslararası düzenlemeler uyarınca, her çocuğun eğitim hakkı vardır. TC. Anayasası'nın 42/1 maddesinde yer alan, "*Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz*" hükmü, vatandaş-yabancı ayrımı yapılmaksızın herkesin eğitim hakkının olduğu anlamına gelen, genellik ilkesini ortaya koymaktadır. Herkesin eğitim hakkından yararlanması, bu fıkra mutlak bir hak olarak düzenlendiği, bu bağlamda eğitim hakkının ortadan kaldırılmasının yasal bir başka hakkın varlığı halinde bile, mümkün olmadığı savunulmaktadır¹⁸⁹. Ancak, Anayasada temel hak ve özgürlüklerin, sadece kanunla düzenleneceği öngörülmüştür. Bu durumda, eğitim hakkının mutlaklığının, bazı özel nedenlerle, sınırlamalara tabi tutulabileceği düşünülmektedir. .

Bu bağlamda, 17/1 maddede, "*Herkes maddî ve manevî varlığını geliştirme hakkına sahiptir.*"; 10/1 maddede, "*herkes kanun önünde eşittir.*" ve 42/6 maddede,

¹⁸⁹ Nuri Yaşar, age., s. 94.

“Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.” hükümleri ile de genellik ilkesi tamamlanmaktadır.

Milli Eğitim Temel Kanunu’nun Genellik ve Eşitlik başlıklı 4. maddesinde de *“eğitim kurumlarının dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açık olduğu; eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmayacağı”* hükme bağlanmıştır. Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 7. maddesinde ise, *“İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır. İlköğretim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar.”* düzenlemesine yer verilmiştir¹⁹⁰. *“Eğitim her Türk vatandaşının hakkıdır”* hükmü, eğitimin sadece Türk vatandaşlarının hakkı olduğu kanaati uyandırmakla birlikte, 42. madde bağlamında, yabancıların da bu haktan yararlandırılmaları esastır.

Genellik ilkesi, herkesin eşit eğitim göreceğini ifade etmemekte olup, olması gereken, herkese gereksinimine göre, yeterli bir eğitim hakkı tanınmasını ifade etmektedir.

3.1.1.2. Özel Eğitime İhtiyacı Olanlar

Beden, zihin, dil, duygu, sosyal özellikleri ve olağan olmayan farklılıkları nedeniyle, normal eğitim hizmetlerinden yararlanamayan veya kısmen yararlanan, bu nedenle de potansiyellerinin ortaya çıkabilmesi amacıyla, özel eğitime gereksinimi olan çocuklar özel eğitime ihtiyacı olan çocuklardır¹⁹¹.

TC. Anayasası’nın 42/7 maddesinde yer alan *“özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılma”* ifadesi; eğitim hakkının kişiyi öncelikle, *“kendine”* yararlı kılmayı amaçlaması gerektiği düşüncesiyle, eleştirilmekte ve özel eğitimin normal eğitimle birleştirilip, eğitilenlerin topluma uyumlarının sağlanması gerektiği ileri sürülmektedir¹⁹².

42. Maddenin gerekçesinde *“... sakatlar için, sağır, körler, dilsizler vb. şahıslar için okullar, merkezler kurmak 42. maddenin amacına ulaşması için gerekli*

¹⁹⁰ Nuri Yaşar, age., s.116.

¹⁹¹ Emine Akyüz, (2000), s. 420.

¹⁹² Atilla Özer, Gerekçeli ve 1961 Anayasası ile Mukayeseli 1982 Anayasası, Bilim Yayınları, Ankara 1984, s. 192.

görülmektedir” ifadesi ile özel eğitimin kapsamı belirlenmiştir. Altunya; zihinsel, ruhsal, toplumsal özürllüleri, kimsesiz çocukları, üstün beyin gücüne sahip olan çocukları kapsam dışı bıraktığı için gerekçeyi yetersiz bulmakta ve özel eğitimin; beden, zihin, duygu, sağlık ve toplumsal yönlerden farklı eğitim önlemleriyle eğitilebilen kimselere yöneltilmiş eğitim olduğuna dikkat çekmektedir¹⁹³.

12.10.1983 tarih ve 2916 sayılı ÖMÇK ile özel gereksinimli çocuklara eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, eğitimlerinin, iş ve meslek edinmelerinin, çevre ve topluma uyum sağlamalarının düzenlenmesi amaçlanmıştır. Kanunda, özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar; *“beden, zihin, ruh, duygu, sosyal ve sağlık özellikleri ve durumlarındaki olağandışı ayrılıkları sebebiyle normal eğitim hizmetlerinden yararlanamayan 4-18 yaş grubundaki çocuklar”* şeklinde tanımlanmıştır.

30.05.1997 tarihli ve 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında KHK. ile 2916 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Özel Eğitim Hakkında KHK. ile özel eğitim gerektiren bireylerin genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerine yönelik esaslar düzenlenmiştir. Özel Eğitim Hakkında KHK. 4. Maddesinde birtakım ilkeler öngörülmüştür¹⁹⁴:

- *Özel eğitime ihtiyaç duyan kimseler ilgi, istek ve yeterlilikleri doğrultusunda ve ölçüsünde özel eğitim hizmetlerinden yararlanırlar.*
- *Özel eğitime erken başlamak esastır.*
- *Özel eğitim hizmetleri yürütülürken, özel eğitime ihtiyacı olanların sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğunca ayırmamak gerekir.*
- *Özel eğitime ihtiyacı olanların eğitim performansları doğrultusunda öğretim süreçlerinde gerekli uyarlamalar yapılarak diğer bireylerle birlikte eğitilmelerine ve kaynaşmalarına öncelik verilir.*

¹⁹³ Niyazi Altunya, **Anayasa Hukukumuzda Eğitim ve Öğrenim Hakkı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1990, s. 68.

¹⁹⁴ Emine Akyüz, (2000), s. 425.

- *Özel eğitime ihtiyacı olanlar için bireyselleştirilmiş eğitim programları geliştirilmesi ve uygulanması gerekir.*
- *Özel eğitim sürecinin her aşamasına ailelerin katılımlarının sağlanması gerekir.*
- *Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde, iyileştirme programlarının oluşturulmasında, fiziksel ve sosyal çevre koşullarının düzenlenmesinde, istihdama ilişkin yasal düzenlemeler yapılmasında özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin örgütlerinin de görüşlerine önem verilmesi gerekir.*
- *Özel eğitim hizmetleri, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin toplumla etkileşim ve uyum sağlama sürecini de kapsamalıdır.*

Özel Eğitim Hakkında KHK. 6. maddesine göre, özel eğitime ihtiyacı olan çocuğun, eğitiminde öncelikle eğitsel performans düzeyinin belirlenmesi, gelişim özellikleri değerlendirilerek, durumuna en uygun eğitim programına yerleştirilmesi gerekmektedir. 7. Maddeye göre ise, özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar için okul öncesi eğitim zorunludur. 8. Maddeye göre de, zorunlu ilköğretim çağına gelmiş olan çocuklar, özellikleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak ilköğretim okullarına yerleştirilirler; zorunlu ilköğretim programlarının amaçlarını gerçekleştirebilecek durumda olmayan çocuklar için, gelişim alanlarındaki performans düzeyleri dikkate alınarak hazırlanmış programların uygulanacağı eğitim kurumları açılabilir

Özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar; özürlüler, korunmaya muhtaç çocuklar, suçlu veya suça yönelen çocuklar, sürekli hastalığı olanlar, üstün beyin gücüne sahip olanlar şeklinde gruplandırılmaktadır¹⁹⁵.

3.1.1.2.1. Özürlü Çocuğun Eğitim Hakkı

Bedensel özürlülük; görme, işitme gibi duyu organlarındaki kayıp; kol, bacak gibi organların kaybı yahut kalp, solunum yollarında sürekli rahatsızlıklar şeklinde

¹⁹⁵ Emine Akyüz, (2000), s. 420.

ortaya çıkabilir. Bu özürlülüklerin bazısı, ayrı eğitim kurumları kurmayı gerektirebilir, bazısı için ise, ek önlemler alınması yeterli olabilir.

Zihinsel özürllüelerin bazıları eğitilemediğinden, bunlara sadece klinik bakım sağlanabilmekte; bazılarına sadece birtakım yaşamsal beceriler öğretilbilmekte; bazılarına ise kendilerine yarayacak bilgilerin yanı sıra, bazı meslekî beceriler de öğretilbilmekte ve bu durumda olan zihinsel özürllüelerin de, normal eğitim kurumlarında eğitilmelerine olanak sağlanmaktadır.

Duygusal ve toplumsal özürlü olan çocuklar; kimsesiz, ailesinde ve çevresinde yeterli ilgi görmeyen, ruhsal sıkıntılı veya suça itilmiş çocuklar olup, bunlar normal eğitimciler yanında uzman kişiler tarafından eğitilmelidirler.

Özürlülere eğitim hakkının sağlanması konusunda uluslararası ve ulusal düzenlemelerde çeşitli hükümler bulunmaktadır. BM İnsan Hakları Bildirgesi'nin 25. maddesinde özürllüelerin sağlık, eğitim ve güvenliklerinin sağlanması güvence altına alınmış; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine Ek 9 Aralık 1975 tarihli 3447 sayılı Engelli Kişilerin Hakları Bildirisi'nde, özürllü kişilerin toplumda yer almaları, üretken bireyler olarak topluma katılmaları ve toplumun özürllü kişilere karşı yükümlülükleri düzenlenmiştir. Bu çerçevede ulusal hukuk yönüden, BMÇHS. 23. maddesinde, özürllü çocuğun hakları ve bu hususta devletin yükümlülükleri öngörülmüştür.

TC. Anayasası'nın 42. Maddesinde özel eğitime gereksinimi bulunanların eğitimi konusunda gerekli tedbirlerin alınması; 50. maddesinde bedeni ve ruhî yetersizliği olanların çalışma hayatında özel olarak korunması, 61. maddesinde engellilerin korunması ve toplum yaşamına uyumlarını sağlayıcı tedbirlerin alınması yükümlülükleri devlete verilmiştir¹⁹⁶.

MK. 264/II. Maddesinde, ana-babanın bedensel, fikirsel ve ruhsal engelleri bulunan çocuğa uygun bir eğitim vermekle yükümlü olduğu; bu görevi yerine getirmezlerse, hâkim tarafından 272. maddesi ve devamı maddelerinde, öngörülen

¹⁹⁶ Gönül Akçamete, "Türkiye'de Özel Eğitim", **İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı, Özel Eğitim 12**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1998, s. 197.

gerekli önlemlerin alınacağı hükme bağlanmıştır. Ana babanın bu görevi yerine getirebilmesi için; çocuk gelişimi, sağlık, beslenme, eğitim ve disiplin teknikleri gibi konularda eğitim ve rehberlik hizmetleri verilmesinin yanı sıra aile bireylerinin gelişimini destekleyici diğer yardımlar da yapılmalıdır.

24 Mayıs 1983 tarih ve 2828 sayılı SHÇEK. 25/III. Maddesinde, “*kör, sağır, konuşma özürü, ortopedik ve diğer bedensel sakatlık ile zihinsel ve ruhsal yönden özürü ve benzeri durumda olup da özel eğitime ihtiyaç gösteren korunmaya muhtaç çocukların eğitim ve öğretimleri Milli Eğitim Bakanlığınca tesis edilen okullarda yerine getirilir*” hükmü öngörülmüştür.

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü’nün Rehberlik Araştırma Merkezleri ve Özel Eğitim Giderlerinin Karşlanması konulu 2007/85 sayılı Genelgesi, 1 Ocak 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu bu Genelge, özel eğitim kurumlarında (resmi/özel) kaynaştırma eğitimi alan gruplar ile çoklu birden fazla öze sahip olanlar dışındaki özürülerin; özel statüdeki özel eğitim ve rehabilitasyon kurumlarından alacakları destek eğitiminin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından finanse edilmeyeceği, özürü öğrencilerin grup ya da bireysel eğitimleri için gerekli tedbirlerin, eğitim gördükleri resmi ya da özel statüdeki özel eğitim kurumları bünyesinde alınacağına ilişkindir. Genelge’nin 5. paragrafında; birden fazla öze sahip olup, eğitim gördükleri resmi okulda, diğer özür/özürleri ile ilgili eğitim alamayan özürü bireylerin, bu özür/özürleri için uygun olan özel statüdeki özel eğitim kurumlarından alacakları destek eğitiminin, en fazla altı seanslık kısmının giderinin Bakanlık tarafından karşılanacağına yer verilmiştir.

3.1.1.2.2. Korunmaya Muhtaç Çocuğun Eğitim Hakkı

Geçmişte kimsesiz veya yoksul çocuklar olarak adlandırılan çocuklara yönelik kavramlaştırmaya paralel olarak, yoksul veya kimsesiz olmayan çocukların da korunma ihtiyacına bürünebilmesi sebebiyle, korunmaya muhtaç çocuk kavramı doğmuştur. Koşar¹⁹⁷, her yönden sağlıklı yetişmesi için gerekli koşulların

¹⁹⁷ Nesrin Koşar, *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara 1992, s. 43.

sağlanamadığı çocuğu, en geniş anlamıyla korunmaya muhtaç çocuk olarak ele almaktadır.

Yörükoğlu¹⁹⁸, kimsesiz çocuklar olarak betimlediği korunmaya muhtaç çocukları, çeşitli nedenlerle öz anası-babası ile birlikte yaşamak gibi en doğal hakkından yoksun kalan, herkesin acıdığı, ama kimsenin tam sahip çıkmadığı çocuklar olarak tanımlamaktadır.

Yolcuoğlu, korunmaya muhtaç çocukları; temel bakımı, yetiştirilmesi, esirgenmesi ve gözetilmesinde yetersizlikler bulunan, bu yetersizlikler nedeniyle, sosyal, fiziksel, ruhsal ve ahlâkî yönden sağlıklı bir yetişkin olması risk altına giren çocuklar olarak ifade etmektedir¹⁹⁹.

TC. Anayasası'nın 61/4 Maddesi uyarınca, Devlet korunmaya muhtaç çocuğun topluma kazandırılması için her türlü tedbiri almak zorundadır. SHÇEK. göre ise, *“ana ve/veya babasız, ana ve/veya babası belli olmayan, ana ve/veya babası tarafından terk edilen, ana ve babası tarafından ihmal edilip fuhuş, dilencilik, alkollü içkiler veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikeye ve kötü alışkanlıklara sürüklenen çocuk”* korunmaya muhtaçtır.

Korunmaya muhtaç çocuğun bedensel korunmasının ve bakımının sağlanmasının yanı sıra, öncelikle kendilerine yararlı hale gelmeleri ve toplumsal uyumsuzluklarının giderilmesi için daha yakından ilgi ve özel eğitim görmeleri gerekmektedir.

3.1.1.2.3. Üstün Beyin Gücüne Sahip Çocuğun Eğitim Hakkı

Ulusal ve uluslararası belgelerde üstün beyin gücü kavramına ve üstün beyin gücü olanların eğitime ilişkin açık bir düzenlemeye yer verilmemiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesinde, *“yüksek öğrenim yeteneğe göre tam ve eşit olarak verilir”* hükmü yer almaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 29/1-a

¹⁹⁸ Atalay Yörükoğlu, **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Özgür Yayınları, İstanbul 2000, s. 191.

¹⁹⁹ İsmet Yolcuoğlu, *“Sosyal Çalışma ve Çocuğun İyilik Hali”*, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 1, Nisan 2009, s. 89.

maddesinde ise, “*çocuk kişiliğinin, kültürünün, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin tüm güçleriyle geliştirilmesi*” öngörülmüştür.

TC. Anayasası’nın 42/VII. Maddesinde, “*Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin öğrenimlerini sürdürmeleri amacı ile burslar veya başka yollarla gerekli yardımları yapar.*” hükmü yer almakta, maddenin gerekçesinde de; “*öğrenimlerin başarı ve kabiliyetler ölçüğünde devam edeceği*” ifade edilmektedir²⁰⁰.

1948 yılında İdil Biret ve Suna Kan’ın yurt dışında müzik eğitimine gönderilmeleri ile ilgili bir kanun çıkarılmış ve bu kanun²⁰¹ ile üstün beyin gücü eğitimi konusu, Türk pozitif hukukunda yer almaya başlamıştır. 1956 yılında çıkarılan bir kanun²⁰² ile bu yöntem sadece, güzel sanatlar alanı için genelleştirilmiştir. 1960’tan sonra Fen Liselerinin açılması, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu’nun (TÜBİTAK)’ın kurulması, gibi önlemler üstün beyin gücü eğitimine yönelik faaliyetlerdir.

3.2. Çalışan Çocuğun Eğitim Hakkı

Sağlıklı bir toplum; bedensel, ruhsal, sosyal yönden sağlıklı bireylerden oluşur. Bireylerin tüm yönleriyle sağlıklı olabilmesi ise, çocukların çok yönlü gelişimine ve eğitimine önem vermek ve kaynak ayırmakla mümkündür. Çocuğun içinde bulunduğu çevre ve çocuğa sağlanan eğitimin niteliği onun gelecekteki başarılarını ve dolayısıyla da yaşam kalitesini büyük ölçüde belirlemektedir. Bu konuda sürdürülen araştırmalar, ilk çocukluk yıllarındaki uyarıcı ortam ve yaşantı yetersizliklerinin daha sonraki yıllarda öğrenme ve gelişim düzeyini sınırlandırdığını; zengin uyarıcı çevrenin ise, okul öğrenmelerinin temelini oluşturan ana dilini kullanma yeterliliğini, sayısal, uzaysal yeteneklerini, başarı güdüsünü, iyi çalışma alışkanlıklarını, sonuç olarak öğrenme düzeyini artırdığını ortaya koymuştur²⁰³.

²⁰⁰ Atilla Özer, age., s. 193.

²⁰¹ 7.7.1948 Tarihli 5245 Sayılı İdil Biret ve Suna Kan’ın Yabancı Memleketlere Müzik Tahsiline Gönderilmesine Dair Kanun.

²⁰² 15.2.1956 Tarihli 6660 Sayılı Güzel Sanatlarda Fevkalade İstidat Gösteren Çocukların Devlet Tarafından Yetiştirilmesi Hakkında Kanun.

²⁰³ Mustafa Artuç ve Cemil Gedikli, age., s. 392.

T.C. Anayasası'nın 50. maddesinde yer verilen *“Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar”* hükmü, çocukları çalışma yaşamında koruyacak önlemlere dair düzenlemedir.

Türkiye’de İş Kanunu 67. Maddesinde, çalışma yaşı on beş olarak belirlenmiştir. On beş yaşından küçük çocukların, çalıştırılmaları yasaklanmıştır. Aynı Kanun’da, *“çocukların sağlık ve gelişmelerine okul veya meslekî eğitim ve mesleğe yönelten programlarına devamlarına yahut öğrenimden yararlanma kabiliyetlerine zarar vermeyecek nitelikteki hafif işlerde on üç yaşını doldurmuş çocukların çalıştırılmaları mümkündür”* hükmüne yer verilmiştir.

Ancak, yasa koyucu her ne kadar çocuğu korumaya dönük birtakım ilkeler benimsemişse de, çalışma yaşını onüç kadar düşürmüş, çocukların yeterli eğitimi almaksızın, iş gücü olarak kullanımını meşrulaştırmıştır. Bu düzenlemeyle, çocuğun gelişim ve eğitimindeki aile ve devletin yükümlülüğü azaltılmış, henüz gelişmekte olan çocuğun kendisine ağır bir sorumluluk yüklenmiştir. Umumi Hıfzısıhha Kanunu’nda, İş Kanunu’na tabi olmayan işlerde çalışma yaşının on iki olarak belirlenmesi, Türkiye’de çocukların çalışma yaşını, on ikiye kadar indirmiştir.

BMÇHS’nin 1. maddesindeki *“Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre erken yaşta reşit olmak durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır”* hükmüyle 0-18 yaş arası çocuk olarak kabul etmiştir. Sözleşmeyi, taraf ülke olarak Türkiye de imzalamış ve yaşa bağlı olan çocuk tanımını yasal olarak onaylamıştır. Ancak, yukarıda yer verilen hukuk düzenlemeleri, çalışma yaşının bazı durumlarda on ikiye kadar düşürüldüğünü belgelemektedir. Bu bağlamda, yasalarca çocukları korumaya dönük birtakım koşullar belirlense de, Türkiye’de çocukların çalışma yaşının on ikiye kadar düşürülmesi, onların ucuz iş gücü olarak kullanılmasına ve eğitim imkânından yoksun bırakılmalarına neden olmuştur. Zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması ise, çocukların henüz gelişimlerini tamamlamadan ve yeterli eğitimi almadan, erken olarak iş gücüne katılmalarının önlenmesi açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Ailede, öğrenmeyi etkileyen sosyal ve kültürel koşulların olumsuz etkilerinin, zorunlu

eğitimin uzatılmasıyla okulda giderilmeye çalışılması, aynı zamanda eğitimde fırsat eşitliğinin de sağlanmasına yöneliktir. Eğitim çağının uzamasıyla, çocukların gelecekte daha iyi koşullar altında istihdam edilmeleri; sanayi ve diğer sektörlerin de daha nitelikli insan gücü istihdam etmesiyle nitelikli üretim yapmaları, sonuçta ülkenin gelişmesi de sağlanacaktır.

3.3. Sokak Çocuklarının Eğitim Hakkı

Sokak çocukları için yapılan çeşitli sokak çocuğu tanımları içinden, Avrupa Konseyi Sokak Çocukları Çalışma Grubu; *“Sokak Çocukları 18 yaşın altında bulunan ve kısa/uzun süredir sokak ortamında yaşayan; oradan oraya başıboş mayın gibi dolaşan; kendi arkadaş grupları arasında ve sokakta ilişkilerini sürdüren; ana-baba, öğretmen, sosyal hizmet uzmanı gibi kendilerinden sorumlu yetişkinlerle çok az ilişkisi olan veya hiç ilişkisi olmayan çocuklardır”* tanımını benimsemektedir²⁰⁴.

Bu konudaki araştırmalar, sokaktaki çocuk ve gençlerin yoksulluk, yoksunluk ve şiddetin yoğun olduğu aile kökenli olduklarını ortaya koymuştur. Yoksulluk, göç, savaş, felaketler, madde bağımlılığı, kişilik bozuklukları, yabancılaşma; ailelerin yaşam koşullarını olumsuz etkileyen ve çocukları sokağa iten nedenlerin, başlıcaları olarak kabul edilmektedir.

Yoksul ailelere mensup çocuklar, çeşitli olanaklardan yoksundur. Ayrıca, bu çocuklar okula gitmek yerine, erken yaşta çalışmaya başlamaktadır. Sokakta çalışan çocuklar, okula devam edememekte, sigaraya-uyuşturucuya alışma, kolay yoldan para kazanma, suça yönelme, dışlanma, aşağılanma, şiddet gibi tehlikelere maruz kalmakta, sokakta yaşayan bir konuma gelebilmektedir.

Sokak çocuklarının eğitimi sorunu, çocuk ve ergen sorunları içinde önemli bir yere sahiptir. Bu çocukların çoğu, sevgiden ve eğitimden yoksun büyümektedir. Sosyal devlet niteliği olan devlet, genellik ve eşitlik ilkesi gereği, sokak çocuklarının eğitiminin sağlanması için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.

²⁰⁴ Seveda Uluğtekin Sokak Çocukları, **Eğiticilerin Eğitimi Programı**, Bizim Büro Basımevi, Ankara 1996, s. 5.

3.4. Yabancı Ülkelerdeki Vatandaşların Eğitim Hakkı

“Yerleşme ve seyahat hürriyeti” ve “çalışma hakkı”nın bir sonucu olarak ortaya çıkan yurt dışına göç olgusu; bu vatandaşların eğitim hakkına ilişkin düzenleme yapmayı gerektirmiştir. 1982 Anayasası’nın 62. Maddesi “Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşte yardımcı olunması için gerekli tedbirleri alır” hükmünü öngörmektedir.

Avrupa Sosyal Şartları’nın²⁰⁵ 19. Maddesinde “yabancı işçilerin ve ailelerinin korunma ve yardım hakları” güvenceye alınmıştır; 10. Maddesinde ise “herkese mesleksi yetiştirme yeteneğine bağlı yüksek teknik eğitim çalışanlar için yetiştirme olanakları...” sağlanacağı hükme bağlanmıştır.

Çok değişik yerlere göç etmiş olan Türk vatandaşları, bazı ülkelerde çok az sayıda buldukları için okul açılmaması söz konusu olmaktadır. Türk vatandaşları milli kimliklerini kaybetme endişesiyle, çocuklarını o ülke okullarına göndermemektedirler. Yabancı okullara giden Türk çocukların bazıları, o ülke çocuklarıyla karma eğitim görmekte ve dil yeterliliği bulunmadığından başarısız olmakta ve daha ileri eğitim kademelerine ulaşamamaktadırlar. Dolayısıyla, eğitim hakkından da yeterince yararlanamamaktadır. Türkiye’nin de yabancı ülkelerdeki eğitim ve öğretimi, Türk kültürüne ve törelerine göre yürütmesi, genç kuşakta bir kültür bunalımına, hatta yetişkinlerle ve yerel kültürle çatışma durumuna neden olmaktadır. Bunu gidermek için, bazı dönemlerde din ve ahlâk eğitiminde yoğunlaşmaya gidildiği görülmektedir. Anayasanın 62. Maddesinde “... anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşleri...” ifadesi, yabancı ülkedeki Türk vatandaşlarının, Türk kimliklerinin devam ettirilmesi amacını taşımaktadır. Ancak, bu durumda, sadece Türkçe ile ne o ülkeye uyum sağlamaları ne de o ülkede tanınan eğitim hakkından yeterince yararlanmaları mümkün olabilir; dolayısıyla çocukların en az iki dilli olmaları zorunluluk haline gelmektedir. Bu çocuklara kaldıkları

²⁰⁵ 16.6.1989 Tarihli 3581 Sayılı Avrupa Sosyal Şartlarının Onaylanmasının Uygun Bulunmasına Dair Kanun, R.G. 4.7.1989, Sayı: 20215.

yabancı ülkelerdeki belirli okullarda göçmenlik statüsünden yararlanılarak kontenjan imkânı sağlanabilir veya Türkiye'deki okullarda yatılılık kontenjanı ayırmak da bir imkân olarak tanınabilir.

3.5. Mülteci Çocuğun Eğitim Hakkı

Mülteci çocukların çoğunluğu temel eğitim alamaz. Temel eğitimin eksikliği tüm haklarını ihlâl eder ve ömür boyu sürececek bir eksiklik olur. Sığındıkları ülkede eğitime devam edebilen mülteci çocukların büyük bir çoğunluğu okullarda, ekonomik, ayrımcılık, dil, arkadaş edinememe gibi sorunlar yaşamaktadır. Bu durum mülteci çocukların sağlıklı bir eğitim sürecinden geçmelerini ve yeni kültüre adaptasyonlarını engellemektedir.

Tüm ülkelerin sığınmacılık ve mültecili konumunun başlangıcından itibaren, çocuklara uluslararası düzenlemelerde yer verilen ve tanınan veya tavsiye edilen hak ve kurallar çerçevesinde uygun eğitim fırsat ve koşullarını sağlamaları gerekmektedir. Bu bağlamda, eğitim açısından göz önünde tutulması gereken hususlar; cinsiyet, yaş, dil, kültür gibi konular ile erişim, kalite ve ders programlarının uygulanmasındaki standartların belirlenmesidir. Özellikle buldukları ülkelerde, mülteci statüsü kazanmak için başvuran çocukları, toplumdaki diğer çocuklara göre, eğitim imkânlarından daha sınırlı yararlandıkları gözlemlenmektedir. Hatta, bazı ülkelerde mülteci çocukların eğitimine olanak sağlayan yasal düzenlemeler de bulunmamaktadır. Bu nedenle, tüm ülkelerin bu konuda yasal düzenleme yapmaları gerekmektedir²⁰⁶.

Topraklarından ayrılmış olmak, çocuğun eğitim hakkını ya da devletin bunu sağlama sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Mültecilerin Hukukî Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi 22. Maddesinde sığınma ülkesinin mültecilere eğitim sağlama sorumluluğu yeniden açıklanmıştır.

1951 Sözleşmesi 22. Maddesiyle, taraf devletlere ilköğretim konusunda vatandaşlara tanınan aynı işlemi yapmayı ne taraf olan devletlere bir yükümlülük

²⁰⁶ M. Tefik Odman, age, s. 140-141.

olarak yüklediğinden, sığınmacı ve mülteci çocuklara, tüm uluslararası düzenlemeler çerçevesinde ilköğretimi zorunlu ve fırsat eşitliğine dayalı olarak vermek zorundadırlar²⁰⁷.

Türkiye’de mülteci veya sığınmacı çocukların eğitimleri Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun²⁰⁸ 59/d maddesinde “Çocukların eğitim ve öğretimden yararlandırılmaları hususunda, Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli tedbirler alınır.” ifadesiyle teminat altına alınmıştır.

3.6. Türkiye’deki Azınlıkların Eğitim Hakkı

TC: Anayasası’nın 42. Maddesinde “*milletler arası antlaşma hükümleri saklıdır*” hükmü öngörülmektedir. “*Kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz*” kuralının yanı sıra, milletlerarası antlaşma kuralının öngörülmesinin sebebi; Türkiye’de dil, kültür, din gibi hususlarda farklı özelliklerde kimselerin bulunabileceğinin kabul edilmesi olarak ifade edilmektedir. Bu hüküm; 23 Ağustos 1923 tarih ve 340 Sayılı kanunla yürürlüğe giren Lozan Barış Antlaşması’ndan²⁰⁹ doğan karşılıklı azınlık hukuku ve “*usulüne göre yürürlüğe konulmuş*” eğitimle ilgili uluslararası antlaşmalar şeklinde ifade edebileceğimiz, iki alanda uygulama bulmaktadır.

Lozan Antlaşması’nın 37. Maddesinde; antlaşma kurallarının temel kanunlar olarak tanınması, üstün tutulması ve hiçbir kanun, yönetmelik ve resmi işlemin bu hükümlere aykırı olmaması öngörülmektedir; 38. Maddede, “*Türkiye hükümeti, doğum, milliyet, dil, ırk veya din ayırmaksızın Türkiye halkının hepsine hayat ve hususiyetlerinde tam ve üstün koruma sağlamayı taahhüt eder*” hükmü öngörülmektedir; 40. Madde “*Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşları, hukuken ve fiilen diğer Türk vatandaşlarına uygulanan aynı muamele ve güvenceden yararlanacaklar ve özellikle masrafları kendilerine ait olmak üzere her türlü okul ve diğer eğitim ve yetiştirme kurumu kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak hususlarında eşit haklara sahip*

²⁰⁷ M. Tefvik Odman, age., s. 144.

²⁰⁸ R.G. 11/04/2013, Sayı: 28615, 4/4/2013 tarih ve 6458 Sayılı Kanun.

²⁰⁹ R.G. 10/09/1923, 22 Sayı.

olacaklardır” şeklindedir; 41. Maddede, “*Genel öğretim konusunda, Türkiye hükümeti, gayrimüslim vatandaşların önemli bir oran içinde yaşadıkları şehir ve ilçelerde çocuklarının ilkokullarda kendi dilleriyle öğrenim görmelerini sağlamak için uygun kolaylıkları gösterecektir.*” Bu hüküm, Türkiye Hükümeti’nin söz konusu okullarda, Türk dilinin öğretilmesini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır ve din veya hayır amacıyla genel gelirlerden ayrılacak meblâğlardan yararlanma ve ödenek konması hususunda, bu azınlıklar adil bir biçimde pay alacaklardır.” hükmü öngörülmektedir.

Bu düzenlemelerden anlaşılan; ayrıcalık dil, din, kültür farkı ile ilgilidir, devlet hizmetinden yararlanma açısından, azınlık eğitim kurumlarının genel eğitim kurumlarından farkı yoktur; devletin gözetim ve denetimi vardır, ama bu gözetim ve denetimde Lozan Antlaşması hükümleri de geçerli olmalıdır; azınlıklar hem genel kurallara hem de kendi dil, din ve kültür yapılarına uygun özel öğretim kurumları açabilirler²¹⁰.

3.7. Türkiye’deki Yabancıların Eğitim Hakkı

Lozan Barış Antlaşması’na ekli mektuplar, 1982 Anayasası 48/1 Maddesinde öngörülen özel girişim özgürlüğü ve m. 42/9. Maddesindeki milletlerarası antlaşma hükümlerinin saklı olması kuralı; Türkiye’de yabancıların öğretim özgürlüğünün dayanaklarını oluşturmaktadır.

Lozan Antlaşması’na ekli mektuplar, 30 Ekim 1914 tarihindeki sayı ve kapasitelerini aşmamak kaydıyla, İngiliz, Fransız ve İtalyanlar tarafından kurulmuş olan okulların varlığını tanımaktaydı. Zamanla, başka ülkelere de bu özgürlük tanınmış ve bu okulların sayısı artmıştır.

Özel Öğretim Kurumları Kanununun 25. Maddesine göre, yabancıların açtığı ve Türk vatandaşlarının öğrenim gördüğü öğretim kurumları ve Türklerin ya da yabancıların açtığı yabancı uyruklu öğrencilerin öğrenim gördüğü milletlerarası,

²¹⁰ Süleyman Terzioğlu, age., s. 182

yükseköğretim hariç öğretim kurumları; yabancıların Türkiye’de öğretim özgürlüğünün neticesidir.

Özel Öğretim Kurumları Kanununun 25. Maddesine göre, her iki durumda da, Türkiye’nin denetim hakkı bulunmaktadır. 24. Maddeye göre, Türkler için açılan yabancı okulların müdür başyardımcıları ile Türkçe ve Tarih öğretmenleri Türk olacak ve bu derslerin öğretimi Türkçe yapılacaktır. Ayrıca, yine 25. Maddeye göre, yabancı Türk okullarının eğitim programları mütekabil ülke programları dikkate alınarak ilgili okul yönetimlerince hazırlanıp Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı’nca onaylanacaktır.

Ülkemizde eğitim ve öğretim, 1982 Anayasası’nın Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi başlığını taşıyan 42. Maddesinin 3. fıkrası uyarınca devletin denetimi ve gözetimi altında yapılmaktadır. Bunun yanı sıra aynı maddenin 6. fıkrası uyarınca özel ve ilk dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, yasayla düzenlenmektedir. Bu hükümlerle özel öğretim kurumlarının varlığı anayasal olarak kabul edilmiş bulunmaktadır²¹¹. 1982 Anayasasından önce yürürlükte bulunan 1961 Anayasasında ise söz konusu hükümler Bilim ve Sanat Hürriyeti başlığını taşıyan 21. Maddenin 2. ve 3. fıkrasında yer almaktaydı.

Belirtilen anayasal düzenlemelere istinaden özel öğretim kurumlarıyla ilgili esasların belirlenmesi amacıyla 1961 Anayasası döneminde 08.06.1965 tarih ve 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu düzenlenmiştir. Söz konusu yasa çeşitli değişikliklere uğramış son olarak ise, 14.02.2007 tarih ve 26434 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.

5580 sayılı yasada, özel öğretim kurumu açabilecek kişiler, açılma şartları, kurum açma izni verilmesi, kurumun nakli, devri, personeli, mali destekler, bu kurumların eğitim-öğretim faaliyetleri, yönetimi, denetimi ve gözetimine ilişkin hususlar düzenlenmiştir (md.1/f.1).

²¹¹ Nuri Yaşar, age., s. 209.

Anayasa'nın 42. Maddesinin I. fıkrasında yer alan, kimsenin eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılmayacağı hükmü doğrultusunda yabancıların da ülkemizde eğitim ve öğretim hakkının bulunduğu ve bu hakkın milletlerarası hukuka uygun ve kanunla sınırlanabileceği belirtilebilir. Ayrıca kural olarak yabancılara, Türk öğretim kurumlarından yararlanmaları konusunda farklı muamele yapılamayacağı, istisnaen bazı yasaklama ya da sınırlamaların getirebileceği ifade edilebilir²¹². Bu bağlamda değerlendirildiğinde 5580 sayılı yasada özel okullardan yararlanabilecek kişiler hakkında bir hüküm bulunmasa da, 13. maddesinin son fıkrasında, yabancı uyruklu öğrencilerin sayısı bakımından o okulda okuyan Türkiye Cumhuriyeti uyruklu öğrenci sayısının yüzde otuzunu aşamayacağı yönünde bir sınırlama getirilmiştir. Özbek'e göre, yabancılar, yalnızca yabancıların gidebileceği milletlerarası okul açma hakkını haiz olduklarından bu sınırlamanın fiilen bir anlamı kalmamıştır. Ayrıca 5580 sayılı yasanın 5/c/1 hükmü uyarınca azınlık okullarında sadece Türk vatandaşları okuyabileceğinden, yabancıların azınlık okullarından yararlanmaları mümkün değildir.

3.7.1. Milletlerarası Özel Öğretim Kurumları, Yabancı Okullar ve Azınlık Okulları

5580 sayılı yasa 5. Maddesinde milletlerarası özel öğretim kurumları, yabancı okullar ve azınlık okullarını düzenlemiştir. Bu okulların tanımlarına ise, 2. maddede yer verilmiştir. Aşağıda başlıklar halinde bu kurumlar incelenecektir.

3.7.1.1. Milletlerarası Özel Öğretim Kurumları

5580 sayılı yasanın 2. maddesinde milletlerarası özel öğretim kurumları, yalnız yabancı uyruklu öğrencilerin devam edebilecekleri özel öğretim kurumları olarak tanımlanmıştır. Başka bir ifadeyle, bu kurumlar Türkiye'de açılan ve sadece yabancılara açık olan dolayısıyla Türk vatandaşlarının yararlanmadığı öğretim kurumlarıdır²¹³. Bununla birlikte söz konusu okullar ancak bir orta öğretim kurumu

²¹² Nimet Özbek, **Türkiye'deki Yabancıların Öğrenim ve Öğretim Özgürlüğü**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 2000, s. 39.

²¹³ Rona Aybay, **Yabancılar Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2007, s. 233.

olabilir. Çünkü 5580 sayılı yasanın 5/a/1 hükmü uyarınca yalnız yabancıların devam edebileceği yüksek öğrenim kurumu niteliğinde kurum açılmaz.

Gerek 625 sayılı yasanın gerekse 5580 sayılı yasanın milletlerarası özel öğretim kurumlarıyla ilgili hükümlerinin, Lozan Anlaşması'nın müzakerelerinde Türk heyetinin üzerinde ısrarla durduğu yeni okul açılmaması hakkındaki esası ortadan kaldırması bağlamında çok önemli bir yenilik olduğu Çelikel ve Gelgel tarafından vurgulanmaktadır²¹⁴. Benzer şekilde, Çiçekli²¹⁵ de Lozan Anlaşmasından bu yana Türk yabancılar hukukunda geçerli olan yabancıların Türkiye'de okul açma yasağını yürürlükten kaldırıldığını ve yasanın öngördüğü koşullarda yabancıların Türkiye'de öğretim kurumu açabilmesinin mümkün hale geldiğini ifade etmektedir.

5580 sayılı yasanın 5/a/1 hükmüne göre yabancı uyruklu gerçek ya da tüzel kişiler milletlerarası özel öğretim kurumu açabilecekleri gibi, Türk vatandaşlarıyla ortaklık yoluyla 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu çerçevesinde de milletlerarası özel öğretim kurumu açabilirler (5580 sayılı yasa, md.5/a/1). Ancak her iki durumda da Bakanlar Kurulu'nun izni gerekmektedir. Böylelikle yabancı sermayenin ülkemize geliş yollarından biri de milletlerarası öğretim kurumları olmuştur.411 Yabancıların yanı sıra Türk vatandaşı gerçek ve tüzel kişiler veya özel hukuk hükümlerine göre yönetilen tüzel kişiler de kendi adlarına milletlerarası özel öğretim kurumu açabilirler (md. 5/a/1). Ancak bu kurumlarda da Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, güvenliğine ve menfaatlerine aykırı, Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerleri aleyhinde eğitim-öğretim yapılamaz (md. 5/a/2). Milletlerarası özel öğretim kurumlarının programları, eğitim-öğretim faaliyetleri ve diğer hususlarla ilgili işlemleri, kurum yönetiminin hazırlayacağı ve Milli Eğitim Bakanlığının onaylayacağı esaslara göre yürütür ve bu hususlarda ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetim hakkı bulunmaktadır (md. 5/a/3 ve 4).

3.7.1.2. Yabancı Okullar

5580 sayılı yasanın 2. maddesine göre yabancılar tarafından açılmış özel okullar, yabancı okullar olarak adlandırılmaktadır. Her ne kadar, 5580 sayılı Özel

²¹⁴ Aysel Çelikel ve Günseli Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, Beta Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 219.

²¹⁵ Bülent Çiçekli, **Yabancılar Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007, s. 141.

Öğretim Kurumları Kanunu çerçevesinde teşkilatlınsalar da özel amaçlarını milli eğitimin genel amaçlarına göre belirlemek ve ona hizmet edecek şekilde gerçekleştirmek zorundadır²¹⁶.

Bu okullar yasanın 5/b hükmü uyarınca, Bakanlar Kurulunun izni ile yeni arazi edinebilir ve kapasitelerini en fazla beş misline kadar arttırabilir (md.5/b/1). Ayrıca üzerinde kuruldukları arazileri genişletmemek kaydıyla Milli Eğitim Bakanlığının izniyle mevcut arazi üzerindeki bina, öğrenci ve donanım kapasitesini en çok bir mislini geçmemek üzere arttırabilir veya yenileyebilir (md. 5/b/2). İhtiyaç halinde mevcut binalarında valilik izniyle tadilat yapabilirler (md. 5/b/3). Ancak bunların dışında yabancı okullar, binalarını genişletemez, şube açamaz, mevcut binaların yerine geçmek üzere yeni bir bina inşa edemezler. Ayrıca bu amaçla mülk edinemez veya kiralayamaz (md. 5/b/4).

5580 sayılı yasa, 5/b/5 hükmü ile yabancı okulların belirli şartlar altında tasarruf ve taahhüt işlemi yapmalarına imkan tanımıştır²¹⁷. Buna göre, edinilen taşınmaz mal, kurucularının veya yetkililerinin önerisi ve Bakanlar Kurulu'nun izni ile TMK hükümlerine göre kurulan eğitim amaçlı vakıflara devredilebilecektir. Söz konusu hükümle, 625 sayılı yasa md. 6'da bulunan, *"yabancılar tarafından açılmış özel öğretim kurumlarının taşınmaz malları, kurucularının veya yetkililerinin önerisi ile yalnız Milli Eğitim Bakanlığına devredilebilir. Bu kurumlar kapatılsalar dahi üçüncü şahıslar tarafından mülk edinilemezler."* şeklindeki, yabancı öğretim kurumlarının taşınmaz malları üzerindeki tasarruf yetkilerini sınırlandıran hüküm kaldırılmıştır²¹⁸.

3.7.1.3.Azınlık Okulları

5580 sayılı yasanın 2. maddesine göre azınlık okulları kavramı, Rum, Ermeni ve Musevî azınlıklar tarafından kurulmuş, Lozan Antlaşması ile güvence altına

²¹⁶ Hidayet Vahapoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları (Yönetimleri Açısından)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1990, s. 160.

²¹⁷ Aysel Çelikel ve Günseli Gelgel, age., s. 219.

²¹⁸ Bülent Çiçekli, age., s. 142.

alınmış ve kendi azınlığına mensup Türkiye Cumhuriyeti uyruklu öğrencilerin devam ettiği okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim özel okullarını kapsamaktadır.

Türkiye'de azınlık okullarının kurulması Lozan Antlaşmasınının 40. Maddesi uyarınca olmuştur. Buna göre, *"gayrimüslim ekalliyetlere mensup Türk tab'ası masrafları kendilerine ait olmak üzere her türlü hayri, dini ve sosyal müesseseleri, talim ve terbiyesi tesis, idare ve murakabe etmek buralarda kendi dillerini serbestçe istimal etmek hakkına sahip olacaklardır."*²¹⁹

Türkiye'de azınlık okulu olarak anılan bu okullarda 5580 sayılı yasanın 5/c/1 hükmü uyarınca sadece Türk vatandaşları okuyabilecektir. Başka bir ifadeyle azınlık okulları yabancıların yararlanmasına kapalı kurumlardır²²⁰.

5580 sayılı yasanın 5/c/1 hükmünde 23/8/1923 tarihli ve 340 sayılı Kanuna bağlı Antlaşmanının 40 ve 41 inci maddeleriyle ilgisi bulunan okulların özellik göstermesi gereken hususları yönetmelikle tespit edileceği belirtilmiştir. 08.03.2008 tarihli ve 26810 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 53. Maddesinde düzenleme getirilmiştir. Buna göre, azınlık okullarında, seviyesine göre resmî okullarda okutulan dersler ve öğretim programları ile haftalık ders dağıtım çizelgelerinin uygulanması esastır. Bu okullarda, ilgili ülkelerdeki mütakabil mevzuat ve uygulamalar da dikkate alınarak derslerden hangilerinin öğretiminin Türkçeden başka bir dille yapılabileceği Bakanlıkça kararlaştırılacaktır. Bu derslerin çeşitlerinde ve programlarında yine aynı yolla değişiklik yapılabilecektir. Türkçeden başka bir dilin öğretimi için, izin verilen derslere ayrılacak haftalık ders saatine mukabil Türkçe okutulacak derslerin saati ve sayısı Bakanlıkça tespit edilecektir.

3.8. İlköğretimin Zorunluluğu İlkesi

İlköğretimin zorunluluğu ilkesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesininin 26/1. Maddesinde hükme bağlanmıştır. *"İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır"* (m. 42/V) hükmünü getiren TC.

²¹⁹ Aysel Çelikel ve Günseli Gelgel, age., s. 221.

²²⁰ Rona Aybay, age., s. 232.

Anayasası'nın 42/5. Maddesinde, ilköğretim süre, yaş, içerik açısından tanımlanmamıştır. Madde gerekçesinde de “Devlet, ilköğretim mecburiyetinin hangi yaştan hangi yaşa kadar devam edeceğini tespit edebilir”, şeklinde ifade edildiği üzere, kanun koyucuya bu hususta esneklik tanındığını belirtilmiş; Anayasadaki ilköğretim kavramı yorumlanırken, İnsan hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26/1. Maddesi ile BMÇHS.'nin 28/1-a, b. Maddesi de göz önünde bulundurularak bu kavramın en azından altı ila on dört yaş arası dönemi kapsadığının kabul edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür.

Zorunlu ilköğretimin süresi ve dolayısıyla kaç yaşına kadar devam edeceği, ülkelere göre değişmektedir. Türkiye'de 1997 yılında yapılan düzenleme²²¹ ile ilköğretimin 15 yaşına kadar devam edeceği hükme bağlanmıştır²²². Türkiye'de 1997'ye kadar ilköğretim kurumları; beş yıllık ilkokul ile üç yıllık ortaokul olmak üzere iki kademeli bir sistemden meydana gelmekteydi. Anılan düzenleme; ilköğretim kurumlarının sekiz yıllık okullardan oluştuğunu ve bu okullarda kesintisiz eğitim verileceğini hükme bağlamıştır. Böylece zorunlu ilköğretim, beş yıldan sekiz yıla çıkarılmış ve kademeli sistem terkedilmiştir.

TC. Anayasası'nın 42/5. Maddesinin gerekçesinde yer alan “*ilköğretim mecburiyeti, küçüklerin okula devamlarının sağlanmasını, bu amaçla küçüklerin kanunî temsilcilerinin zorlanabilmesini de ifade eder*” şeklindeki açıklama, zorunluluk ilkesinin nasıl uygulanacağı konusuna açıklık kazandırmaktadır²²³.

İlköğretim ve Eğitim Kanununun 9. Maddesinde de ilköğretimin sekiz yıl ve kesintisiz olduğu hükme bağlanmıştır. 56. Maddeye göre, İlköğrenim yaşına gelmiş olan çocukların, veli ya da vasilerinin bu çocukları bir ilköğretim kurumuna kayıt yaptırmamaları durumunda para cezası ve hapis cezası ile cezalandırılmaları söz konusu olabilecektir. Ayrıca, 48. maddeye göre de, zorunlu öğrenim çağında olup da,

²²¹ İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.03.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanun'da Değişiklik Yapılması ve Bazı Kağıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında 4306 Sayılı Kanun, 18.08.1997 tarih ve 23084 Sayılı R. G.

²²² Nuri Yaşar, age., s. 87.

²²³ Nuri Yaşar, age., s. 88.

okula yazdırılmayan çocukların, okul müdürleri tarafından kendiliklerinden okula kaydedilmeleri öngörülmektedir.

Çocuğunu okula göndermeyen veli veya vasiye çocuğunun okula devam etmemesi halinde 7. gün, 14. gün, 21. günlerde ek 6.1'te örneği verilen devamsızlık mektubu gönderilerek veliye tebligat edilir. Bu tebligatı alan veli veya vasi üç gün içinde çocuğunu okula göndermek veya mazereti varsa mazeretini bildirmek zorundadır. Veli veya vasi 21 gün sonra çocuğunu okula göndermezse okul idaresi; köylerde muhtarlığa, ilçelerde ise kaymakamlığa bildirir. kaymakamlık köylerde jandarma aracılığıyla ilçe merkezlerinde polis aracılığıyla veli veya vasiye tebligat yapar. veli veya vasinin tebligatı almasının ardından çocuğun okula devam etmediği her gün için 15 TL idari para cezası uygulanır. Ek 6.2, 6.2, 6.4, 6.5'te bu uygulama ile ilgili örnekler Ek 6.6'ta ise bu konuyla ilgili Yargıtay kararı örneği verilmiştir.

42. maddenin gerekçesinden de anlaşılacağı üzere, ilköğretimin zorunlu olmasının temel hedeflerinden biri; çocuğun manevî ve ekonomik şahsiyetini elverişli şartlarda geliştirmesine yardımcı olmaktır. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar; devletten belli bir hizmetin sağlanmasını talep etme hakkına, aynı zamanda bu hizmetin hangi yolla sağlanacağı hususunda kişisel özgürlüğe ilişkindir²²⁴. İlköğretim hakkının zorunlu olması hususunda, kişinin kişiliğini tam ve özgürce geliştirebileceği toplumsal düzene gereksinim duyuyorsa, bu toplumsal düzenin koyduğu kurallara uyma yükümlülüğü olduğu yönünde değerlendirme yapmak mümkündür. Bu bağlamda, kişi-devlet, hak-otorite dengesi, kişilik gelişimi açısından temel ölçüt olacak ve toplum adına iktidar yetkisini kullananlar; ilköğretimin içeriğini düzenlerken, sadece kendi ideolojileri doğrultusunda değil, anayasal ve evrensel çağdaşlaşma ölçütlerini de dikkate alarak düzenleme yapacaktır.

Anayasa; Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılması öngörülen eğitim ve öğretimin zorunlu olması esasını benimsemiş; ancak süresi ile kesintili veya kesintisiz yapılmasına ilişkin seçimi yasa koyucuya bırakmıştır. Yasa koyucu da, bu yetki doğrultusunda seçimini sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim olarak yapmıştır.

²²⁴ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 73-74.

Devlet, eğitim hakkının en üst düzeyde hayata geçirilebilmesi için mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde gerekli önlemleri almak, öncelikleri saptamak ve yasal düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür. Bu bağlamda yasa koyucu, temel eğitime verdiği öneme göre, sekiz yıl veya daha uzun bir ilköğretim süresi saptayabilir.

Anayasa Mahkemesi de zorunlu ilköğretimin sekiz yıla çıkarılmasını öngören 4306 Sayılı Kanunun iptali için açılan davada bu doğrultuda değerlendirme yapmıştır²²⁵.

3.8.1. Parasız İlköğretim

Eğitimin parasız olmaması, devletin bu eğitimi verecek ortamı oluşturmaması, yeterli sayıda okul, derslik, öğretmen gibi olanakların sağlanmaması durumunda; eğitimin zorunlu olması bir anlam ifade etmeyecektir²²⁶.

“İlköğretimin devlet okullarında parasız olması” ilkesi, ilk bakışta okula ücret vermemeyi akla getirmektedir. Bu ilke aslında, okula giden çocuğun beslenme, sağlık hizmetleri gibi, zorunlu gereksinimleri için ailenin hiçbir masraf etmemesini ve herkes için zorunlu olan bu eğitim aşamasında, devletin çocuğa davranış standardı kazandırma ödevi doğrultusunda, ortak değer duygularının, adalet düşüncesinin, eşitlik anlayışının aşılmasını ifade etmektedir.

İlköğretimde eğitimin parasız olması ilkesi, özel okullar için değil devlet okulları için geçerlidir. Anayasada, sadece ilköğretimin parasız olacağı hükme bağlanmıştır; ancak herhangi bir yasal düzenleme olmamasına rağmen, ortaöğretim de bugün için devlet okullarında parasızdır²²⁷.

3.9. Eğitim Hakkı Açısından Ayrım Gözetmeme ve Eşit Muamele İlkesi

TC. Anayasası'nın 10. Maddesinde düzenlenen kanun önünde eşitlik ve ayrım gözetmeme ilkesi, eğitim hakkı konusunda da eşitliği ve ayrım yasağını

²²⁵ Anayasa Mahkemesinin 16.09.1998 Tarihli ve 1997/62 E. 1998/52 K. Sayılı Kararı.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100319-17.htm>

²²⁶ Emine Akyüz, (2000), s. 405.

²²⁷ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 86.

gerektirmektedir. Anayasanın 42/1. Maddesinde öngörülen, kimsenin eğitim hakkından yoksun bırakılamayacağı hükmü eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkesine de işaret etmektedir. Milli Eğitim Temel Kanunu 8. Maddesinde, “Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır. Maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır. Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır” hükmüne yer verilmiştir. Eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkesinin, ayrıca İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nun 1 ve 2. Maddelerinde de yer aldığı görülmektedir.

Eğitimin dil, din, ırk, cinsiyet, yabancı, sığınmacı vb. açılardan belli grupları dışlamak suretiyle toplumun bir kısmının ayrı muameleye tabi tutularak verilmesi kabul edilemez. Bu ilke, ile negatif ayrımcılık engellenmekle beraber, farklılıkların olumlu anlamda göz önüne alınması mümkün kılınmaktadır.

Ayırım gözetmeme ve kanun önünde eşitlik ilkesinin fiilen gerçekleştirilmesi için devletin bazı ödevleri üstlenmesi gerekmektedir. Bu ödevlerin başında, çeşitli dezavantajlı grupları korumak ve eğitimde fırsat eşitliğini sağlayacak tedbirleri almak gelmektedir. Milli Eğitim Temel Kanunu’nda Fırsat ve İmkân Eşitliği başlıklı 8. Maddede çeşitli dezavantajlı gruplar koruma altına alınmaya çalışılmıştır; bunların başında kız çocukları gelmektedir, diğer bir grup özürliülerdir; son olarak ise maddî imkânlardan yoksun öğrenciler burs, kredi, parasız yatılılık gibi yollarla desteklenmelidir. Anayasa’nın 65. Maddesinde, sosyal hakların devletin malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirileceği hükme bağlanarak, eğitimde fırsat eşitliğinin sınırları çizilmiştir²²⁸.

3.9.1. Kız Çocukların Eğitim Hakkı

TC. Anayasası’nın 42/5, Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 8, 22 ve İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nun 1, 2 ve 4. Maddeleri ile İlköğretimin zorunluluğuna ilişkin Anayasal ve yasal düzenlemelerde, bunun kız ve erkek tüm vatandaşlar için zorunlu

²²⁸ Nuri Yaşar, age., s. 118-119.

olduğu ayrıca vurgulanmak suretiyle, cinsiyet ayrımcılığının engellenmesi hedeflenmektedir²²⁹.

Milli Eğitim Temel Kanunu 15. Maddesinde, “okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkân ve zorunluluklara göre bazı okullar yalnızca kız veya yalnızca erkek öğrencilere ayrılabilir” hükmüne yer verilmiştir. Eğitimde, kız erkek eşitliği aynı düzeyde eğitim alma hakkı anlamına gelmektedir. Ancak, aynı eğitimi almak, ya da aynı okulda birlikte eğitim yapmak kastedilmemiştir. Kız ve erkekler için yeteneklerine ve/veya fizikî güçlerine uygun okullar açılması bu eşitliğin ihlali olarak değerlendirilemez²³⁰.

3.9.2. Maddi İmkânlardan Yoksun Başarılı Öğrencilerin Desteklenmesi

TC. Anayasası’nın 42/7. Maddesinde “Devlet maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar” hükmü öngörülmektedir. Bu hükümden, maddî imkânlardan yoksun, ama başarısız öğrencilere yardım yapılmayacağı, ileri öğrenim olanaklarından yoksun bırakılacağı kastedilmemiştir. Anayasa’nın 42/1 Maddesinde, “Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz”, 12/1. Maddesinde, “Herkes, kişiliğine bağlı hak ve hürriyetlere sahiptir.”, 17/1 Maddesinde, “Herkes maddî ve manevî varlığını geliştirme hakkına sahiptir” hükümleri yer almaktadır. Bu bağlamda “sosyal hukuk devleti” olan Türkiye Cumhuriyeti’nin bazı çocukları başarısız olarak nitelendirip olanaklardan yoksun bırakması, Anayasanın özüne ve ruhuna aykırıdır. Anayasadaki başarılı öğrenci kavramı; devletin malî imkânlarının yetersizliği söz konusu olduğunda, var olan kısıtlı kaynağın dağıtımında, daha başarılı ve yoksul olan çocuklara verilecek önceliği dile getirmektedir.

3.9.3. Ana Dil-Eğitim Dili ve Yabancı Dille Eğitim Hakkı

Ayırım gözetmeme ve eşit muamele çerçevesinde dil sorunu da gündeme gelmektedir. 1982 Anayasası’nın dil ile ilgili hükümleri; “Türkiye Devleti ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.” (m. 3/1), “Herkes dil, ırk, cinsiyet,

²²⁹ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 88.

²³⁰ Nuri Yaşar, age., s. 131.

siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir” (m. 10/1), “Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz” (m. 20/3), “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim, yabancı okulların tabii olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletler arası antlaşma hükümleri saklıdır” (m. 42/9) şeklindedir.

Milli Eğitim Kanununun 10/2. Maddesinde, Türk milli eğitiminin temel ilkeleri arasında “milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir” hükmü öngörülmüştür; 20. Maddesinde ise çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamak, okul öncesi eğitimin amaç ve görevleri arasında sayılmıştır.

1982 tarihli Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi Kanununu 2/a maddesinde, “*Türkçeden başka ana dil öğretimi yasağı*” hükmüne bağlandıktan sonra, 2/b maddesinde de “*İlköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında, Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılaplarını konu olarak alan Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Coğrafya, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri ve Türk Kültürüyle ilgili diğer dersler yabancı dille okutulamaz ve öğretilemez. Öğrencilere, eğitim ve öğretimleri süresince bu derslerle ilgili araştırma görevleri ve ödevler, Türkçeden başka bir dille yaptırılamaz*” hükmüne yer verilmiştir²³¹.

Ana dili; insanın çocukken anasından, evindekilerden ve soyca bağlı olduğu topluluktan öğrendiği dil olması itibarıyla, çocuk tarafından okula gitmeden önce öğrenilmiş olduğundan; “*Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez*” hükmü ile aslında, eğitim dilinin Türkçe olması öngörülmüştür. Bu hüküm ile

²³¹ Fevzi Uluğ - Hüseyin Başdoğan,- Hüseyin Topukçu, “*Ortaöğretim Sistemindeki Yapı ve İşleyişi*”, **Türkiye'nin Eğitim Politikası**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 1990, s. 27.

devletin bütünlüğünü zedeleyici etkisinin olacağı kanaatiyle, etnik azınlıkların ana dillerinde eğitim yapmalarının önüne geçilmesi amaçlanmıştır²³².

Eğitim dilinin Türkçe olması ilkesinin istisnası milletler arası antlaşma hükümleridir. Burada kastedilen antlaşmalar Lozan Barış Antlaşması ve Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığı arasındaki Dostluk Antlaşması'dır. Bu antlaşmalara göre Türkiye'deki azınlıklar olan Rum, Ermeni, Musevi ve Bulgar kökenli gayrimüslim Türk vatandaşlarının ana dillerinde eğitim yapma ve okul açma hakları vardır; bunların dışında herhangi bir etnik ya da dinsel gruba ana dil konusunda tanınmış bir hak bulunmamaktadır²³³.

Türkiye Cumhuriyeti, eğitim hakkına ilişkin düzenlemeler de içeren AİHS Ek 1 Nolu Protokolü; Çocuk Hakları Sözleşmesi; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme gibi, antlaşmalara taraf olurken Anayasada öngörülen, eğitimde ana dilin Türkçe olması ilkesinden taviz vermemektedir. Ayrıca Tevhid-i Tedrisat hükümlerinin saklı tutulması, diğer bir çekince konusu olmaktadır. Ancak, bu hususta Lozan Barış Antlaşması'ndaki istisnalar dikkate alınmaktadır.

Eğitimde ana dil olarak Türkçeden başka bir dil kullanma yasağının, ayırım gözetmeme ve eşit muamele ilkesine aykırı olduğu ileri sürülmektedir. Bu bağlamda yasak; *“dil kişilik geliştirmenin en temel öğesidir, evren insan zihninde ana diline göre şekillenir ve insan, varlıkları, durumları ancak ana dilin anlama ve anlatma yolundan giderek açık seçik düşünüp anlatabilir; ana dilinde eğitim görmeyen insanlar ötekilerle kanun önünde eşit olamazlar”* gerekçeleriyle eleştirilmektedir.

Ana dil olarak Türkçeden başka bir dilde eğitim yapma yasağının, ayırım gözetmeme ve eşit muamele ilkesine aykırı olmadığı kanaatindeyiz. Devletlerin ebeveynlerin dil konusundaki tercihlerini göz önüne alma yükümlülüğü bulunmamaktadır. Dolayısıyla, ana dil olarak Türkçe'den başka bir dilde eğitim

²³² Nuri Yaşar, age., s. 99.

²³³ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 89.

yapma yasağı AİHS'ye aykırılık oluşturmamaktadır; ayrıca özel yaşamda kimsenin, ana dilinde okuma ve yazmasını engelleyici bir yasak söz konusu değildir²³⁴.

Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanuna dayanan, Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel olarak kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik²³⁵ ile Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi amacıyla, Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na göre faaliyet gösterecek olan özel kursların açılış, işleyiş ve denetimleri düzenlenmiştir.

Yabancı dil; yeni bilgi alanlarına ve evrensel kültüre açılma imkânı sağlamakta ve bu bakımdan yabancı dil eğitimi, eğitim hakkının gelişmesiyle yakından ilgili bulunmaktadır. Ana dilde yetkinlik kazanmış çocukların öğrenimlerinin tümünü ya da bir kısmını başka bir toplumun diliyle, yabancı dille görmesinin ise eğitim hakkını sağlamada yeterli olmayacağı hatta bunun çocuğun içinde yaşadığı kültürden kopmasına neden olacağına dikkat çekilmektedir²³⁶.

3.9.4. WEB Tabanlı Öğretim

Geleneksel eğitim kurumları, bugün artan nüfusun eğitilebilmesi için yetersiz kalmaktadır. Bu da, alternatif eğitim sistemi olarak WEB- internet üzerinden öğrenme olanaklarını gündeme getirmiştir.

Eğitim ve öğretim hakkı, başıboş bırakılmayacak kadar önemli bir hizmet olduğu için, sosyal devletin başta gelen ödevleri arasında yer almaktadır. Devlet bu imkânı sağlıklı bir şekilde yerine getirmek durumundadır²³⁷. Eğitimde eşitlik hakkının tüm vatandaşlara sunulması, eğitimin parasız yapılması, eğitim faaliyetlerinin plânlanması, eğitim kurumlarının ülke geneline yayılması ve meslekî/teknik eğitime gereğince ağırlık verilmesi devletin önemli görevlerindedir. Sosyal

²³⁴ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 90-91.

²³⁵ 05.12.2003 tarih ve 25307 sayılı R.G.

²³⁶ Cengiz Akçay, "Ortaöğretim Politikası ve Uygulamaları", **Türkiye'nin Eğitim Politikası**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 1990-5, İstanbul 1990, s. 39.

²³⁷ Fevzi Demir, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Barış Yayınları, İzmir 1998, s. 203.

devletin; eğitim olanaklarının coğrafi ve toplumsal boyutlar üzerindeki dağılımını, fırsat eşitliği ilkesini gerçekleştirecek titizlikte sağlaması gerekmektedir²³⁸.

Bu ilkeler esas alınarak, WEB tabanlı öğretimin hedefleri dikkate alınacak olursa, eğitim hakkının yaygın uygulama alanından söz etmek mümkündür. Çünkü, WEB tabanlı öğretim, örgün eğitim sistemine göre daha esnek, açık ve çeşitlilik gösteren programları gerçekleştirecek düzenlemelerin yapılmasını öngörmektedir. Ayrıca, eğitim hizmetinin öğrencilerin yakın çevresine kadar götürülmesine, öğrencilerin eğitimle ilgili ulaşım, barınma ve beslenme gibi yaşam giderlerinin düşmesine; dolayısıyla da eğitim hakkının daha etkili geniş kitlelere ulaşmasına yardımcı olmaktadır. WEB tabanlı öğretim sistemleri; gelişen WEB teknolojileri ve bilgisayar konferans sistemleri sayesinde zaman, mekân ve uzaklıktan bağımsız bir şekilde öğrencilerin birlikte çalışmalarına imkân sunmaktadır²³⁹.

3.9.5. Her Yerde Eğitim

Milli Eğitim Temel Kanunu 17. Maddesinde, “*Milli Eğitimin amaçları yalnız resmi ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, iş yerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır. Resmi, özel ve gönüllü her kuruluşun eğitimle ilgili faaliyetleri, Milli Eğitim uygunluğu bakımından Milli Eğitim Bakanlığının denetimine tabidir*” hükmüne yer verilmiştir. Bugün gelişen teknolojinin sunduğu imkânlar yardımıyla, evde kısa sürede ve kapsamlı bilgiye ulaşılmaktadır. Açık Lise (Lise) ve Açık Öğretim (Üniversite) her yerde eğitim ilkesinin uygulama örnekleridir²⁴⁰.

3.9.6. Yönelme

İnsan gücünü plânlamayı hedefleyen yönelme, bireylerin ilgi, yeti ve yeteneklerinin değerlendirilmesi sonucunda bir eğitim programına yönlendirilmesini ifade etmektedir. Bireyin geleceği, toplumun iş gücü ihtiyaçları ve çağın gerektirdiği

²³⁸ Muhsin Hesapçıoğlu, “*Postmodern/Küresel Toplumda Eğitim, Okul ve İnsan Hakları*”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi**, Sedar Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 92

²³⁹ Kıymet Selvi, “*Uzaktan Öğretim ve Eğitim Hakkı*”, **Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu**, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2002, s. 2.

²⁴⁰ Nuri Yaşar, age., s. 132.

zorunluluklar, yöneltilecek bireyin tanınmasını, aynı zamanda bireyin de kendini tanınmasını, toplumda ise yönelecek alanların açıkça belirlenmesini öngörmektedir.

Bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarına uygun eğitimin uygulanması, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 6. Maddesinin, "*Fertler, eğitimleri süresince, ilgi istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilecek yetiştirilirler*"²⁴¹ hükmü ile değişik 16/18/1997 tarih ve 4306/3 sayılı kanun ile "Milli eğitim sistemi, her bakımdan, bu yöntemiyle gerçekleştirilecek biçimde düzenlenir. Bu amaçla, orta öğretim kurumlarına, eğitim programlarının hedeflerine uygun düşecek şekilde hazırlık sınıfları konulabilir. Yönelmede ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif ölçme ve değerlendirme metotlarından yararlanılır" hükmü ile düzenlenmiştir. 6. Maddenin ikinci fıkrasındaki değişikliğin, gerekçesinde de açıklandığı gibi, fertlerin eğitimleri süresince ilgi, eğilim ve yetenekleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilecek yetiştirileceklerine ilişkin birinci fıkra hükmüne işlerlik kazandırılmasına yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

4306 Sayılı Kanun'un²⁴² iptali için Anayasa Mahkemesinde açılan davada; Kanunun kademeli, kesintili ve yönlendirmeli ilköğretim kurumlarını kademesiz, yönlendirmesiz ve kesintisiz sekiz yıla çıkardığı sıkça vurgulanmıştır²⁴³. 4306 Sayılı Kanun'un "*sekiz yıllık zorunlu eğitimi kesintisiz hale getirmesi ile çocukların altıncı sınıftan itibaren ilgi, eğilim ve yetenek, başarı ve tercihleri doğrultusunda değişik eğitim ve öğretim dallarına yönelmeleri ve yönlendirilmeleri imkânının ortadan kaldırıldığı*" gerekçeleriyle iptali istenmiştir. Düzenlemeden önce, beş yıllık ilkokulu bitirenlerin, yaygın eğitim sayılan berberlik, mobilyacılık, konfeksiyonculuk gibi, esnaflık ve ticaret alanlarına kısa yoldan yönelme ve ebeveynlerinin yönlendirme hak ve imkânlarının ortadan kaldırıldığı; çocukların değişik eğitim öğretim dallarına yönelmelerini zorunlu kılan eğilim ve yeteneklerinin üç yıl boyunca dondurulduğu, istek ve yaş grubu kabiliyetlerinin köreltildiği; eğilimleri ve isteklerine aykırı genel

²⁴¹ Değişik: 16/8/1997 - 4306/3 md.

²⁴² İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık Ve Meslek Eğitimi Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun İle 24.3.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kâğıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun

²⁴³ Bkz. Anayasa Mahkemesinin 16.09.1998 Tarihli ve 1997/62 E. 1998/52 K. Sayılı Kararı.

ve tek tip öğretime zorlanmalarının aynı zamanda fırsat eşitliğine de aykırılık teşkil ettiği ileri sürülmüştür.

Anılan Kanunun gerekçesinde; çocukların ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetişerek hayata ve üst öğrenime hazırlanmasının beş yıllık zorunlu ilköğretimle mümkün olmadığı; çocukların ülkenin gerçekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda gelişen ve değişen dünya şartlarına uygun, çağdaş ve demokratik bir eğitim ortamı içinde yetiştirilmesi yolundaki toplumsal beklentilerin gerçekleştirilmesi için zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmasının kaçınılmaz hale geldiği belirtilmiştir. Gerekçede, ayrıca bu düzenleme ile öğrencilerin ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yetiştirilmelerini sağlamak açısından; ortaöğretimde izlenecek programların hangi mesleklerin yolunu açabileceği ve bu mesleklerin kendilerine neler kazandıracığı hususunda, ilköğretimin son ders yılının ikinci yarısında etkin bir rehberlikle bilgilendirilmeleri; böylece meslek seçimlerini etki altında kalmaksızın, kendi hür iradeleriyle, bilinçli olarak yapabilmelerinin güvence altına alınmasının amaçlandığı vurgulanmıştır. Anayasa Mahkemesi, anılan Kararı'nda; bu amacın Anayasanın 17. Maddesinde öngörülen maddi ve manevi varlığı koruma ve geliştirme hakkıyla, 5. Maddesinde açıklanan devletin temel amaç ve görevlerinin uygulamaya geçirilmesine yönelik olduğuna; altı ila ondört yaş grubu arasındaki tüm çocukları, sekiz yıllık temel eğitimden eşit olarak yararlandırmanın, yalnızca hukuksal eşitliği değil fırsat eşitliğini de sağlama amacı taşıdığına dikkat çekerek; öğretim süresinin uzatılarak zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkarılmasıyla, kişilerin bu alandaki haklardan daha fazla yararlanmalarına olanak sağlandığını, bu durumun çağdaş gelişmelerle uyum içinde olduğunu, eğitimin süresinin ve niteliğinin yükseltilmesinin insan haklarına saygının bir gereği olduğunu vurgulamıştır²⁴⁴.

Yöneltilmenin yöntemleri Milli Eğitim Temel Kanunu madde 2/3 de, "*İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri ve davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi*

²⁴⁴ Anayasa Mahkemesinin 16.09.1998 Tarihli ve 1997/62 E. 1998/52 K. Sayılı Kararı.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100319-17.htm>

olmalarını sağlamak” şeklindeki düzenlemesiyle belirlenmiştir. Değınilen yöneltme yapılırken, ailenin görüş ve bilgisine başvurulması, okul yönetimi ve rehber öğretmenlerin ise çocuğın yetenekleri ve eğitimleri konusunda ana babayı aydınlatması gereklidir²⁴⁵.

Sözü edilen ilkeler çerçevesinde temel bir insan hakkı olarak savunulan eğitimin; insanın fiziksel, bilimsel ve duygusal gelişiminin yaşam boyu gerçekleşmesine yardımcı olması, kolektif yaşamı ve bireyin özgürleşmesini desteklemesi, insanlar arasında eşitlikçi düşüneyi esas alması, toplumsal barış, adalet ve kardeşlik duygularını pekiştirmesi, eleştirel ve yaratıcı düşünme ve sorgulama becerisini geliştirmesi, farklı kültür ve kimlikleri zenginlik olarak kabul etmesi ve katılımcı, demokratik değerleri benimsemesi ve emeğe saygıyı geliştirmesi gereken bir süreç olarak kabul edilip geliştirilmesi gerekmektedir.

3.10. Eğitim Özgürlüğü

Eğitim özgürlüğü; devletin, öğrenmek ve öğretmek hususunda dil, din, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, mezhep gibi nedenlerle kişilere engel olmaması, onları serbest bırakmasıdır.

Eğitim özgürlüğü iki unsurdan oluşmaktadır: ebeveynlerin kendi dini, felsefî, ahlâkî inançlarına uygun olarak çocuklarına verilecek eğitimi seçebilmeleri ile özel ve tüzel kişilerin özel eğitim kurumları kurabilme ve yönetebilmeleri. Özel eğitim kurumları kurma düşüncesi, temelinde girişim özgürlüğü kadar ebeveynin kendi inançlarına göre çocuğının eğitimini seçme özgürlüğünü de barındırdığı için bu iki unsur birbirleriyle bağlantılıdır²⁴⁶.

Eğitim hakkının varlığından söz edilebilmesi için, devletin yükümlülüğünün bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla, eğitim hakkı devlete karşı ileri sürülebilir. Eğitim hakkı varsa devletin bu hakkın gerçekleşmesini sağlamak amacıyla belli bir düzeyde bilgi veren, parasız ve herkese açık okul veya kurslar açması, öğretmen, araç gereç ve program sağlamak gibi yükümlülüklerinden

²⁴⁵ Nuri Yaşar, age., s. 116.

²⁴⁶ Süleyman S. Terzioğlu, age., s. 74.

kaçmaması gerekmektedir. Ayrıca, devletin veya yerel yönetimlerin eğitime finansman bakımından müdahale edebilmeleri sağlanmalıdır. Eğitim özgürlüğü ise, bu imkânların sağlanması ile ortaya çıkan ve eğitimin içeriği, öğrencinin özgürlüğü, ana ve babanın çocuklarını kendi istedikleri din ya da felsefî inanç doğrultusunda yetiştirme özgürlüğünü işaret etmektedir²⁴⁷.

Eğitim hakkıyla devlete verilen yükümlülük, bu hakkın kullanma koşullarını belirleme yetkisini de devlete vermeyi gerektirmektedir. Bu da uygulamada, bazı sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. İdeolojik devletlerde, eğitim hakkı fikir özgürlüğünün, genel anlamda ise, öğrenim özgürlüğünün ihmal edilerek sağlanmasına imkân verebilmektedir. Dolayısıyla, özgürlükten yoksun, bir eğitimin bir anlam ifade edip etmediği sorusuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Yeterli eğitim göremeyen, hatta hiç eğitim görmemiş çok sayıda çocuğun yaşadığı bir ülkede eğitim özgürlüğünde ısrarcı olmak ne kadar doğrudur tartışılabilir. Ancak, sınırlı sayıda da olsa, belirli bir kitleye de olsa günün birinde her çocuğun yararlanması gereken eğitim özgürlüğünde ısrar etmek gerekmektedir.

Hukuken eşit haklara sahip olmalarına rağmen, kırsal bölgelerdeki kız çocukların eğitim ve öğretim faaliyetlerinden erkeklerden daha az yararlandığı bilinmektedir. Bu da, devletin yükümlülüğündeki kamu hizmeti olarak resmi eğitimin varlığının, öğretim hakkını garanti etmediğinin somut bir örneğidir. Devletin eğitim sağlama yükümlülüğünü yerine getirmemesi öğrenci bulamayan okullar, okul bulamayan öğrenciler ve tek derslikte çok sayıda öğrenci okumaya çalıştığı okulların sayısının artmasına neden olmaktadır.

TC. Anayasası'nın 42/4. Maddesinde yer verilen “*Eğitim ve öğretim hürriyeti Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz*” hükmü, Anayasanın bazı maddeleriyle getirilen yasaklamaların, eğitim ve öğretim hürriyetinden yararlanamayacağını işaret etmektedir. Öğrenim özgürlüğünün, fikir ve ifade özgürlüğü, ayrıca eğitim kurumlarının kurulması veya kontrol edilmesi açısından

²⁴⁷ Nuri Yaşar, age., s. 72.

girişim özgürlüğü ile sıkı bağı vardır. Devlet girişim özgürlüğünü her ne kadar tanımaktaysa da eğitimi tekelinde tutma yetkisini elinde tutmaktadır²⁴⁸.

AİHS'ne Ek 1 Nolu Protokolün 2. maddesinde, mutlak bir eğitim özgürlüğünden açık ve kesin biçimde söz edilmemiştir. Sözleşme'nin her maddesinde doğasına uygun bir sınırlama getirilirken, 2. maddeye herhangi bir sınırlama öngörülmemiştir. Bu durumdan dolayı, bir belirsizlik ortaya çıkmaktadır. Değinilen belirsizliğin sehven değil de, eğitimin toplumun ihtiyaçları ve ebeveynin arzuları arasında kurulacak denge içinde anlam bulması gereğine bağlı olarak bilinçli biçimde oluşturulduğundan söz edilmektedir. 2. madde hazırlanırken hakkın mutlak, içeriğinin ise ilgili bulunan temel özgürlüğün kısıtlama nedenleri göz önünde bulundurularak saptanması düşünülmüş olmalıdır.

İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 1 Nolu Protokolün 2. maddesinin temel unsurlarından bir diğeri, ailenin kendi din ve felsefi inançlarına göre çocukları için bir eğitim seçme hakkını düzenlemiş olmasıdır. Bu da, maddenin son kısmında devlete yükümlülük getirmektedir. Ailenin çocuk üzerindeki hakkı ile bu hakkının kullanımına ilişkin olanak ve kısıtlamalar da, burada söz konusudur. Ailenin kendi dini ve felsefi inançlarına göre çocukları için bir eğitim seçme hakkı, eğitim özgürlüğünün ve kapsamının belirlenmesi açısından, büyük önem taşımaktadır. Söz konusu hak, çocuğun rüşt yaşı ile yakından ilgilidir. İncelemeye konu 2. madde en savunmasız zamanlarında, çocuğu devletin ve dolayısıyla kamu görevlilerinin beyin yıkama faaliyetlerinden-endoctrinement korumayı amaçlamaktadır. Devlet tarafından uygulanan beyin yıkama faaliyetlerinin yasaklanması, ailelere çocuklarının eğitimi seçme hakkıyla sağlanmaktadır.

Eğitim hakkı ve özgürlüğü konusunda çalışmalar yapan bazı araştırmacılara göre; eğitim programlarının hazırlanması, inisiyatifler hatta öğrenci ve öğretmenlerin okul içindeki davranışlarına kadar, geniş kapsamlı bir düzenlemeyle belirlenen eğitim özgürlüğü, geri kalmış ülkelerde kolay elde edilemediğinden, bu ülkelerde eğitim alanında bir ilerleme belirtisidir. Gelişmiş kabul edilen ülkelerde ise, okullarda laik ve bütün inançlara saygılı düzenlemelere yer verildiğine

²⁴⁸ Nuri Yaşar, age., s. 193-194.

değnilmektedir²⁴⁹. Anılan bu gelişmiş ülkelerden bazılarında resmi okullar tarafsız ve inanca dayalı olmak üzere iki farklı uygulamaya sahiptir.

Pasif ve inisiyatiften yoksun bireyler olarak yetişmemeleri için, eğitim kurumlarında öğrencilerin de özgürlüğe sahip olmaları gerekmektedir. Ancak, söz konusu özgürlük, öğrenciler tarafından eğitim faaliyetlerini engellemeyecek biçimde kullanılmalıdır. Eğitim hakkından yararlanma süresince, insanca muamele görmek ve eğitim kurumu içinde ifade özgürlüğü; öğrenci özgürlüğünün iki unsuru olarak kabul edilmektedir. İnsanca muamele görme özgürlüğü, öğrencinin insan olması ile ilgilidir. Eğitim amacıyla kuruma verilen bir çocuğun, insanlık dışı herhangi bir muameleye maruz kalmasını kabul etmek mümkün değildir.

TC. Anayasası'nın 42. Maddesinin 4'üncü fıkrasındaki "*Eğitim ve öğretim hürriyeti Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz*" hükmünün, öğrenim özgürlüğüne sınırlama getirdiği düşünülmektedir.

3.10.1. Ebeveynin Kendi İnançlarına Göre Çocuğunun Eğitimini Seçme Özgürlüğü-Çocuğun Dinî Eğitim Hakkı

İnsan hakları ile ilgili belgelerin tamamında din ve düşünce hürriyetine yer verilmiş; düşüncenin hiçbir zaman suç oluşturmayacağı, din hürriyetinin de "*inanç, yaşam, açıklama, öğrenme-öğretme, örgütlenme*" hürriyetlerini kapsadığı açıkça ifade edilmiştir.

AİHS.'nin 9. Maddesinde din eğitimi ve öğretim hakları düzenlenmiştir. Anılan maddenin 2. fıkrası ise, bu hakkın sınırlarını belirlemektedir. Sözleşme'ye Ek 1 Nolu Protokolün 2. maddesi eğitim hakkı ve özgürlüğü ile ilgilidir. Ancak, hüküm kısadır ve sınırlama nedenlerine yer verilmemiştir. Bu yönüyle, Sözleşme'de düzenlenmiş diğer hak ve özgürlüklerden farklılık göstermesi durumu; söz konusu özgürlükten yararlananlar ile hak ve özgürlükler arasındaki ilişki, özel hayata saygı, dini ve/veya felsefî inancın korunması prensipleri arasında kurulan hassas denge ile açıklanmak istenmektedir.

²⁴⁹ Nuri Yaşar, age., s. 196.

TC. Anayasası'nın Din ve Vicdan Hürriyeti başlıklı 24. maddesinin birinci fıkrasındaki "*Herkes, vicdan, din, inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir*" hükmüyle din, inanç ve kanaat hürriyeti tam olarak tanınmış; "*14. madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir*" hükmüne yer verilen ikinci fıkrasıyla, ibadet, dini ayin ve törenleri 14. maddenin kapsamında kabul edilmiş; üçüncü fıkrasındaki "*Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz*" hükmüyle, vicdan özgürlüğünün kapsam sınırları belirlenmiş; dördüncü fıkrasında ise, "*Din ve ahlâk eğitimi ve öğrenimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır*" düzenlemelerine yer vermiştir²⁵⁰.

Bu hükümden çıkarılabilecek sonuçlar: "*din ile ahlak eğitimi birleştirilmiştir, din ve ahlak öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır; din ve ahlak eğitiminin bir bölümü olan din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında zorunlu derstir; zorunlu din kültürü ve ahlak öğretimi kapsamı dışında kalan din ve ahlak eğitimi de devletin gözetim ve denetimi altındadır; azınlıklar ile yabancıların din ve ahlak eğitimi Lozan Barış Antlaşması hükümleri ile Anayasanın 16, 42/9 ve 90. Maddeleri uyarınca kendilerine bırakılmıştır*" şeklinde özetlenmektedir. Böylece, Anayasa'da; herkesin vicdan, dini inanç ve kanaat özgürlüğüne sahip olduğu hüküm altına alınmıştır.

Diğer taraftan, Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler bölümünde eğitim hakkı düzenlenmişken, Kişinin Hakları ve Özgürlükleri arasında sosyal hak ve devlet ödevi olarak yeniden din ve ahlak eğitimi hakkının düzenlenmesi eğitim birliği ilkesinin ruhuna da aykırıdır. Zorunlu din kültürü ve ahlak öğretiminin anayasal bir düzenlemeye tabi tutulması laikliğe ve din özgürlüğüne gölge düşürecek bir tutumdur. Laik devlet, dine karşı olmadığı gibi bir görev de görmez; inançları şu

²⁵⁰ Nuri Yaşar, age., s. 170.

veya bu yönde şekillendirmeye çalışmaz²⁵¹. Milli Eğitim Temel Kanunu 12. Maddesinde de, “*Türk milli eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır*” hükmüne yer verilmiştir. Din dışı bir ahlak anlayışının ana babanın haklarını zedeleyeceği, dinsel bir ahlak anlayışının ise, Devletin laiklik ilkesinin dışına çıkması ve tarafsızlığını yitirmesi anlamına geleceği gerekçesiyle, laik bir Devletin ahlak ile ilgili bir düzenleme yapması laikliğe aykırı kabul edilmektedir²⁵².

Bu eleştirilere karşı, TC. Anayasası’nın 24. Maddesi ile zorunlu din kültürü eğitimi öngörülmekte, MK’nun 341/III. Maddesi ile ise, ancak erginlik yaşında inanç özgürlüğü tanınmakta; dolayısıyla çocuğa inanç özgürlüğü tanınmamaktadır, görüşü savunulmaktadır²⁵³. Zorunlu din kültürü eğitimi yapılmasını savunanlara göre; bu eğitim laikliğin gereğidir, toplumu bütünleştirici rol oynamaktadır, insanın maddi ve manevi varlığını geliştirmesi için din eğitimi zorunlu olmalıdır, Anayasada din kültürü ve ahlak öğretimi adı altında çocuğa ibadet eğitimi verilmesi değil, dinler ve çevrede yaşayan inançlar hakkında, genel bilgi kazandırılması hedeflenmektedir ve bu eğitim bilimin de gereğidir.

3.10.2. Özel Eğitim Kurumları Kurabilme ve Yönetebilme

Eğitim hakkının genelliği ve ilköğretimin zorunluluğu ilkeleri, devletin kurumsal örgütlenmesinde, belirleyici bir konuma sahip olduğunu göstermekteyse de, bu durum özel eğitim kurumlarının kurulmasını engellemez. Anayasa’da özel öğretimle ilgili üç kavram kullanılmıştır: madde 42/6 da, “*özel ilk ve orta dereceli okullar*”, madde 130/2 de “*vakıf yüksek öğretim kurumları*”, madde 42/3 de, “*özel eğitim ve öğretim yerleri*”. Anayasanın 42/5. Maddesinde “*özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir*” hükmü öngörülmüştür.

²⁵¹ Ergun Özbudun, “*Türkiye Cumhuriyetinin Temel İlkelerinden Laiklik*, **Panel**, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1987, s. 27.

²⁵² Nuri Yaşar, age., s. 110.

²⁵³ Rona Serozan, age., s. 302.

Özel eğitim kurumu açma ve yönetme özgürlüğü; bir yandan kamu öğretimi ile özel öğretim arasında tercih serbestliği ve kurumsal çoğulculuk sağlarken bir yandan da iktisâdi nitelik taşıyan girişim serbestliğine de kaynaklık etmektedir. Özel öğretim kurumlarının faaliyetleri “*sadece kazanç sağlamaya*” yönelik olamaz. Özel öğretim kurumlarının öğretim alanındaki hedefi eğitim hakkını sağlamak olmalıdır. Özel eğitim kurumları da, Anayasa ve Milli Eğitim Temel Kanununda öngörülen ilkelere tabidir. Ancak, daha önce de belirttiğimiz gibi, ilköğretimde eğitimin parasız olması ilkesi özel okullar için geçerli değildir²⁵⁴.

Milli Eğitim Temel Kanunu 58. Maddesi ve Özel Öğretim Kurumları Kanunu 3. Maddesinde öngörüldüğü üzere, özel eğitim kurumu kurmak izne bağlıdır ve özel öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı denetimine tabidir, denetimin ölçütü ise “*devlet okulları ile ulaşılmak istenen seviye*” olarak belirlenmiştir. Özel Öğretim Kurumları Kanunu’nun 2. Maddesi Özel Öğretim kurumlarının müfredat programlarını, Milli Eğitim Bakanlığınca onanmasını ve Bakanlığın gerektiğinde müfredat programlarında değişiklik yapabileceğini öngörmektedir.

TC. Anayasası’nın ölçüt koyması, özel öğretimin devlet öğretim düzeyine uyması için yeterli olmadığı gibi, farklı avantaj ve saygınlık sağladıkları için, maddî imkânlardan yoksun çocukların onur ve değer duyguları incitilerek, maddî ve manevî varlığın geliştirilmesi için ayrıcalıklar yarattığı gerekçesiyle özel öğretimi eleştirmekte; çözüm önerisi olarak “*devletin adaletli vergi toplayarak herkese yeterli eğitimi devlet eliyle vermek suretiyle, çocuğun ve gencin kafasında parası olan iyi eğitim görür gibi eksiklik duygusu yaratılmasına engel olunabileceğini*” öngörmektedir.

²⁵⁴ İbrahim Ö. Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku**, İmge Yayınevi, Ankara 2002, s. 489.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumlar bünyesinde, her zaman toplumsal ve hukuksal normlardan sapma gösteren kişiler var olmuştur ve var olacaktır. Ancak bu şahısların küçük yaşlarda insanlar olması gerek sosyolojik ve kişisel bakımdan gerekse hukuksal bakımdan bazı eksikliklerin ya da yanlışlıkların varlığının göstergesidir. Zira, çocuğun dünyaya geldiği andan itibaren ilk defa katıldığı aile çevresi, içinde bulunduğu geniş çevre, okul ya da arkadaş çevresi gibi beşeri olgular yanı sıra göç olguları gibi sosyolojik olgular, psikolojik faktörler ve fizyolojik etkenler çocuğun suçluluğunda etkili olabilir. Ya da aynı etkenler, çocuğun mağdur olması hususunda da etkili olabilir. Bu bakış açısı çocuğun mağdur olmasıyla, çocuğun suç işlemesini ayrı ayrı değerlendirmektedir. Aslına bakılırsa, henüz fizyolojik ve sosyal kişiliği tam olarak oluşmamış insanların, sözlük anlamı olarak insan yavrusunun suç işlemesi halinin yetişkinlerde olduğu gibi tam anlamıyla suçlu olarak nitelendirilmeyerek henüz tamamlanmamış gelişimi sürecinde maruz kaldığı olumsuz etkenlerin adeta kurbanı olduğu, bir başka deyişle o çocukların da mağdur olduğu görüşünü benimsemek daha yerinde olacaktır.

Çocukluk, kullanıldığı alanlar içersinde değerlendirildiğinde, farklı yaşam dönemlerini ifade etmektedir. Uluslararası belgeler ile Türk hukuku birlikte ele alındığında, çocukluğun başlangıcının doğum olarak kabul edildiği; ancak çocukluk devresinin hangi yaşa kadar devam edeceği hususunda görüş birliği sağlanamadığı tespit edilmiştir. Çocukluk döneminin sınırları ile ilgili tartışmaların nedeni; bireyin fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel gelişim özelliklerinin büyük ölçüde birbirinden farklı zaman dilimleri içerisinde gerçekleşmesidir.

Günümüzde eğitim hakkı hem uluslararası metinlerde hem de ulusal metinlerde güvence altına alınmıştır. Birleşmiş Milletlerin eğitim konusundaki ilk ve en önemli eseri İnsan Hakları Evrensel Bildirisidir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. Maddesi eğitim hakkına yöneliktir.

Birleşmiş Milletler □İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde eğitim, cinsiyet, ırk, etnik yapı ve ulus gibi ayrımlar gözetilmeksizin her birey için "hak" olarak ifade

edilmiş; eğitim hakkının içeriği, belli ilkeler ve amaçlarla desteklenerek düzenlenmiştir. Evrensel Bildiri’de tüm yönleriyle açıklanan eğitim hakkı, belli düzeylerde eğitimin “parasız ve zorunlu olması” temel ilkesiyle bir bütün olarak kabul edilmiştir. Evrensel Bildiri, taraf devletler bakımından hukukî bağlayıcılığa sahip olmamakla birlikte, dünya devletlerinin çoğu tarafından kabul edilmiş olması nedeniyle evrensel düzeyde geçerli ve tüm devletlerce uyulması gereken güçlü bir ahlâkî değer olarak benimsenmiştir. Evrensel Bildiri’nin insan hakları alanına sağladığı en önemli katkı, bu alandaki uluslararası sözleşme ve belgelere kaynak ve model oluşturması, evrensel hak ve özgürlüklerin temel belgesi olarak kabul edilmesidir. Evrensel Bildiri’nin eğitim anlayışı, Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından kabul edilen uluslararası sözleşmelerle Birleşmiş Milletler uzmanlık örgütlerinin belge ve çalışmalarında gelişimci bir seyir izleyerek, hak ve yükümlülük yönleri açıklığa kavuşturulmuştur. Aynı çaba, bölgesel düzeyde geçerliliği olan insan hakları belgelerinin kabul edilmesinde de kendini göstermiş; eğitim hakkı, bölgesel örgütlerin temel insan hakları sözleşme ve belgelerinde yerini almıştır.

Eğitim hakkına ilişkin bir başka belge ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşme'sidir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Ek 1 Protokolün 2. Maddesinde, eğitim ve öğretim hakkı düzenlenmektedir.

Uluslararası sözleşmeler açısından Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, eğitim hakkının düzenlenmiş olduğu en kapsamlı metindir.

Eğitim hakkı, 1921 Anayasasında yer almamakta olup; 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında düzenlenmiştir. Eğitim alanının, 1924 Cumhuriyet Anayasası döneminde gerçek anlamıyla bir dönüşüme sahne olduğu söylenebilir. 1961 Anayasasında, eğitim hakkı hem bir temel hak olarak hem de sosyal hak olarak yer almıştır. Anayasanın 21. Maddesi kişiye eğitimde negatif statü hakkını, 50. Maddesi ise pozitif statü hakkını tanımıştır. Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi 1982 Anayasası’nın 42. Maddesinde, sosyal ve ekonomik haklar arasında düzenlenmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte Türkiye’de eğitim-öğretim alanında yeni bir dönem başlamıştır. Bu süreçte eğitim olanaklarının sağlanması için gerekli olan yatırım imkânlarının kısıtlılığı nedeniyle 1950’li yıllara kadar eğitim hak değil yükümlülük olmuştur. En etkili ve köklü düzenlemeler 1924 Anayasası döneminde gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonraki anayasalar bu hükümleri muhafazaya yönelik, tekrarlayıcı ve dağıtıcı düzenlemeler içermektedir. 1945-1960 tarihleri arasında; İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve AİHS.’nin imzalanması gibi gelişmelerle birlikte, eğitim hakkı açısından evrensel çizgiye yönelik başlamıştır.

Eğitim hakkı ayrıntılı olarak ilk kez 1961 Anayasası’nda düzenlenmiş ve hakkın sınırları belirlenmiştir. Anayasanın ilgili maddelerinde eğitim hakkının devletin başta gelen ödevlerinden olduğu; öğrenme-öğretme özgürlüğü, eğitim-öğretim serbestliği, ilköğretimin zorunluluğu ve devlet okullarında parasızlığı, isteğe bağlı din eğitimi, eğitimin devlet gözetim ve denetiminde olması gibi ilkeler öngörülmüş; böylece eğitim hakkı özgürlük ve sosyal hak olarak düzenleme bulmuştur. Eğitim hakkı, 1961 Anayasası’nın Kişi Hakları Bölümünde, TC. Anayasası’nın ise, Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler Bölümünde düzenlenmiştir.

1982 Anayasasınının 42. Maddesinin 1. fıkrası “*kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz*” hükmünü içermektedir. Bu hüküm evrensel kabul gören yaklaşıma uygun olup; hiçbir ayrıma tabi tutulmadan, kız-erkek, hasta-sakat, herkesin eşit eğitim hakkına sahip olmasını gerektirmektedir. Eğitim ve öğretim kişiler açısından bir hak olması yanında getirilen zorunluluk koşuluyla bir ödev haline getirilmiştir. Yani bireyler için eğitim hem bir hak, hem de bir ödevdir. Diğer taraftan eğitim aileye olduğu kadar devlete de düşen bir ödevdir. Bir başka ifadeyle, eğitim bireyler açısından hem bir hak, hem de bir ödevdir ve bireyler açısından bir hak olması, onun devlet açısından bir ödev olmasını gerektirmektedir.

Eğitim hakkı, temel bir hak olduğundan ve hiç kimsenin bu haktan mahrum edilemeyeceği ilkesinden doğan, her ne olursa olsun çocuklara eğitim imkanı sağlama ödevi, devletin eğitimi düzenleme hakkının varlığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle, eğitim ve öğretimin devletin ödevi olması, devletin bu alanda

düzenleme hakkını vermekte ve bunun sonucu olarak eğitim ve öğretim ile ilgili devlete birçok denetim ve gözetim yükümlülükleri yüklemektedir.

Devletin denetim ve gözetimi evrensel kabul görmekte birlikte, denetim ve gözetimin içeriği ve sınırları ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Eğitim ve öğretimdeki devlet denetiminin özellikle bilim ve düşünce özgürlüğünü yok eden bir duruma ulaşmaması gerekmektedir. Buna karşılık, devletin eğitim ve öğretimi denetlemeyeceği veya asgari seviyede denetimle yetineceği de beklenmemelidir.

Devlet eğitimi düzenlerken, eğitim hakkının mutlaklığını garanti altına alan zorunlu eğitim getirebileceği uluslararası metinlerde ve çağdaş anayasalarda yer alan bir ilkedir. Zorunlu eğitimin detaylarının belirlenmesi konusunda da devletin yetkisini kabul etmek gerekir. Birçok ülkede, zorunlu eğitimin süresi ve ilköğretim yaşı farklı düzenlenmiştir. Eğitimin zorunlu olmasının bir sonucu ilköğretimin herkes için parasız olmasıdır.

TC. Anayasası'nda sadece ilköğretimin parasız olacağı hükme bağlanmıştır; ancak herhangi bir yasal düzenleme olmamasına rağmen, orta öğretim de bugün için devlet okullarında parasızdır. İlköğretimin devlet okullarında parasız olması prensibi; herkes için zorunlu olan bu eğitim aşamasında, okula giden çocuğun beslenme, sağlık hizmetleri gibi zorunlu gereksinimleri için ailenin hiçbir masraf etmemesini ve devletin çocuğa davranış standardı kazandırma ödevi doğrultusunda, ortak değer duygularının, adalet düşüncesinin, eşitlik anlayışının aşılmasını ifade etmektedir.

Anayasanın 10. Maddesinde düzenlenen kanun önünde eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkesi, eğitim hakkı konusunda da eşitliği ve ayırım yasağını gerektirmektedir. Ayırım gözetmeme ve kanun önünde eşitlik ilkesinin fiilen gerçekleştirilmesi için devlet; kız çocuklar, özürülüler, maddî imkânlardan yoksun çocuklar gibi dezavantajlı grupları korumalı ve eğitimde fırsat eşitliğini sağlayacak tedbirleri almalıdır. Anayasada sosyal hakların devletin malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirileceği hükme bağlanarak, eğitimde fırsat eşitliğinin sınırları çizilmiştir. Bu sınırlama, eğitim hakkının kaybına neden olabilecek niteliktedir.

Eğitim hakkının genelliği ve ilköğretimin zorunluluğu ilkeleri devletin kurumsal örgütlenmede belirleyici bir konuma sahip olduğunu göstermekteyse de bu durum özel eğitim kurumlarının kurulmasını engellemez. Özel eğitim kurumu açma ve yönetme özgürlüğu; bir yandan kamu öğretimi ile özel öğretim arasında tercih serbestliği ve kurumsal çoğulculuk sağlarken, diğer yandan iktisâdi nitelik taşıyan girişim serbestliğine kaynaklık etmektedir. Anayasal güvence altına da alınmış olan eğitimde kurumsal çoğulculuk ilkesi, öğretim kurumlarının tek biçimlilikten çıkarılması ve ebeveynlere veya okul çağındaki gençlere seçme özgürlüğu sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

5. EKLER

5.1. EK-1: Devamsızlık Mektubu

Devamsızlık Mektubu ()

Sayı: 205 /
Konu: Öğrencinin devamsızlığı hk.

Sayın

Velisi olduğunuz okulumuzun / öğrencilerinden numaralı aşağıda belirtilen günlerde okula devam etmemiştir.

İlköğretim ve Eğitim Kanunu gereğince, her öğrenci velisi yahut vasisi veya aile başkanı çocuğunun mecburi ilköğretim kurumuna muntazaman devamını sağlamakla ve özrü yüzünden okula gidemeyen çocuğun durumunu en geç üç gün içinde okul idaresine bildirmekle yükümlüdür. Çocuğun okula gönderilmemesi hâlinde idarî para cezasıyla cezalandırılacaktır. Bu hususta görüşmek üzere ilgili müdür yardımcısına başvurmanızı önemle rica ederim.

* Özürsüz Devamsızlık Toplamı:	Gün	Özürü Devamsızlık Toplamı:	Gün
--------------------------------	-----	----------------------------	-----

MÜDÜR YARDIMCISI

OKUL MÜDÜRÜ

- * Öğrenci ile ilgili sınav, devamsızlık, haftalık ders programı, okuduğu kitaplar vb. bilgileri <http://www.meb.gov.tr> internet adresinde bulunan Veli Bilgilendirme Sistemi bölümünden sürekli olarak takip edebilirsiniz.
- * Uyarı dilimi, özürsüz devamsızlık toplamı hesaplanarak tespit edilmiştir.
- ()
- * Raporlu gün sayıları, okulun açık olduğu günler dikkate alınarak yeniden hesaplanmaktadır.

Sayın:

06.12.2013 13:43:36

5.2. EK-2: İdari Yaptırım Karar Tutanağı Örneği

T.C. KADINHANI KAYMAKLIĞI İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü İDARİ YAPTIRIM KARAR TUTANAĞI (222 SAYILI İLKÖĞRETİM ve EĞİTİM KANUNU) (Gerçek Kişiler İçin)					
I.KABAHAHAT FİİLİNİ İŞLEYENİN					
I.1 KİMLİK BİLGİLERİ			I.2 ADRES BİLGİLERİ		
a) Uyuşu	T.C.		a)Ev Adresi (x)	b)İş Adresi ()	
b) T.C. Kimlik No:	X		c)İl	Konya	
d) Adı Soyadı	X		d)İlçe	Kadinhani	
e) Baba Adı	İsmail		e)Semt	Osmancık Beldesi	
f) Doğum Yeri ve Tarihi	Kadinhani 15/03/1980		f)Mahalle/Köy	Zafer Mahallesi	
g) Nüfusa kayıtlı olduğu	İli	Konya	g)Cadde/Sok	Çubuk Sokak	
	İlçe	Kadinhani	h)Kapı No	8	
	Mahalle/Köy	Osmancık	i)Posta Kodu	Ev Tel	
II. İŞLENEN KABAHAHAT İLE İLGİLİ BİLGİLER					
1-Kabahat Fiili Kanun No	222 S.K. (İlköğretim ve Eğitim Kanunu'na Muhalefet)				
2-İhlal Edilen Kanun Mad.	52. Maddesi (Her öğrenci velisi çocuğunun mecburi ilköğretim kurumuna muntazaman devamını sağlamakla yükümlüdür.) 56.Maddesi(Muhtarlıkça veya mülki amirce yapılan tebliğe rağmen çocuğunu okula göndermeyen veli veya vasiye okul idaresince tespit edilen çocuğun okula devam etmediği beher gün için onbeş Türk Lirası idari para cezası verilir.Bu para cezasına rağmen çocuğunu okula göndermeyen veya göndermeme sebeplerini okul idaresine bildirmeyen çocuğun veli veya vasisine beşyüz Türk Lirası idari para cezası verilir.			7 Karar defter Sıra Numarası	2013/2014
3-Kabahatin İşlendiği Yer	Osmancık Beldesi Zafer Mah.Çubuk Sokak No:8 Kadinhani				
5-Kabahatle ilgili Elde Edilen Deliller	Osmancık Ertuğrul Gazi Ortaokulu Müdürlüğü'nün 01/03/2013 tarihli ve 50 sayılı Sürekli Devamsız Öğrencilerle ilgili yazısı				
6-İdari Para Cezasının Miktarı	500,00 Türk Lirası		Ödemeye İlişkin Bilgiler		
Yukarıda adı geçen şahsa işlediği kabahat nedeniyle idari yaptırım uygulanmasına karar verilmiştir					
<p>21/05/2013 Osman ALTIN Kaymakam</p>					
III TEBLİĞ İLE İLGİLİ BİLGİLER					
1. Kaymakamlık Makamının 21/05/2013 tarihli İdari Yaptırım Kararı 30.05/2013 tarihinde aşağıda isimleri sıralanan kolluk görevlileri tarafından tebliğ edilmiştir.					
2. İdari Yaptırım Uygulanan Kişinin İmzası (Tebellüğ Eden)			İmzadan İsmail Seta GÖNÜY Anf RUDAK		
TEBLİĞ EDEN KOLLUK GÖREVLİLERİ					
1-Adı Soyadı	2-Rütbesi	3-Sicil Numarası	4-Birimi	5-İmza	
Yusuf ARLAN	Öğretmen	06/M.420154	Kadinhani İlçe J.		
Özhan GELİK	Öğretmen	06/848	"		
YASAL UYARILAR					
1- İş bu idari yaptırım tutanağına karşı kararın şahsınıza tebliğ edildiği tarihten itibaren en geç 15 gün içerisinde Sulh Ceza Mahkemesine bizzat veya yasal temsilciniz yada avukatınız aracılığıyla başvurabilirsiniz bu süre içerisinde başvuru yapılmama					
2-İdari para cezasını kanun yoluna başvurmadan öderseniz cezanın 3/4 ü tahsil edilir. Peşin ödeme kişinin bu karara karşı kanun yoluna başvurmasını etkilemez.					
3-Kişinin imzadan kaçınması halinde bu durum tutanağın III.2 nolu bölümünde belirtilir.					
4-222 sayılı ilköğretim ve eğitim kanununun 56.maddesince uygulanan 15,00 TL lik idari para cezasına 2012 yılı değerlendirme oranı olan %7,80 ilave edilerek uygulanmıştır.					

5.3. EK-3: İdari Yaptırım Karar Tutanağı Örneği

T.C. KADINHANI KAYMAKAMLIĞI İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü İDARİ YAPTIRIM KARAR TUTANAĞI (222 SAYILI İLKÖĞRETİM ve EĞİTİM KANUNU) (Gerçek Kişiler İçin) I.KABAHAT FİİLİNİ İŞLEYENİN						
I.1 KİMLİK BİLGİLERİ			I.2 ADRES BİLGİLERİ			
a) Uyruğu	T.C.		a) Ev Adresi	(x) b) İş Adresi ()		
b) T.C. Kimlik No:	X		c) İl	Konya		
d) Adı Soyadı	X		d) İlçe	Kadinhani		
e) Baba Adı	İsmail		e) Semt	Osmancık Beldesi		
f) Doğum Yeri ve Tarihi	Kadinhani 01/01/1969		f) Mahalle/Köy	Zafer Mahallesi		
g) Nüfusa kayıtlı olduğu	İli	Konya	g) Cadde/Sok	Esentepe Sk.		
	İlçe	Kadinhani	h) Kapı No	15	Cep Tel 5312385349	
	Mahalle/Köy	Osmancık	i) Posta Kodu	Ev Tel ---		
II. İŞLENEN KABAHAT İLE İLGİLİ BİLGİLER						
1-Kabahat Fiili Kanun No	222 S.K. (İlköğretim ve Eğitim Kanunu'na Muhalefet)					
2-İhlal Edilen Kanun Mad.	52. Maddesi (Her öğrenci velisi çocuğunun mecburi ilköğretim kurumuna muntazaman devamını sağlamakla yükümlüdür.) 56. Maddesi (Muhtarlıkça veya mülki amirce yapılan tebliğe rağmen çocuğunu okula göndermeyen veli veya vasiye okul idaresince tespit edilen çocuğun okula devam etmediği beher gün için onbeş Türk Lirası idari para cezası verilir. Bu para cezasına rağmen çocuğunu okula göndermeyen veya göndermeme sebeplerini okul idaresine bildirmeyen çocuğun veli veya vasisine beşyüz Türk Lirası idari para cezası verilir.				7 Karar defter Sıra Numarası	2013/2014
3-Kabahatin İşlendiği Yer	Osmancık Beldesi Zafer Mah. Esentepe Sk. No: 15 Kadinhani					
5-Kabahatle ilgili Elde Edilen Deliller	Osmancık Ertuğrul Gazi Ortaokulu Müdürlüğü'nün 01/03/2013 tarihli ve 50 sayılı Sürekli Devamsız Öğrencilerle ilgili yazısı					
6-İdari Para Cezasının Miktarı	1000,00 Türk Lirası		Ödemeye İlişkin Bilgiler			
Yukarıda adı geçen şahsa işlediği kabahat nedeniyle idari yaptırım uygulanmasına karar verilmiştir						
<p>21/05/2013 Osman ALTIN Kaymakam</p>						
III. TEBLİĞ İLE İLGİLİ BİLGİLER						
1. Kaymakamlık Makamının 21/05/2013 tarihli İdari Yaptırım Kararı 2013/2013 tarihinde aşağıda isimleri sıralanan kolluk görevlileri tarafından tebliğ edilmiştir.						
2. İdari Yaptırım Uygulanan Kişinin İmzası (Tebellüğ Eden)		İmza Kamran BUDAK				
TEBLİĞ EDEN KOLLUK GÖREVLİLERİ						
1-Adı Soyadı	2-Rütbesi	3-Sıjil Numarası	4-Birimi	5-İmza		
Yusuf ALAN	06/M.İm.Şy. T.İm.		İlçe T.İ.İ.İ.İ. Kadinhani	[İmza]		
Dehan GELİK	11. T.İ.İ. Kadinhani	06/818	İlçe T.İ.İ.İ.İ. Kadinhani	[İmza]		
YASAL UYARILAR						
1- İş bu idari yaptırım tutanağına karşı kararın şahsınıza tebliğ edildiği tarihten itibaren en geç 15 gün içerisinde Sulh Ceza Mahkemesine bizzat veya yasal temsilciniz yada avukatınız aracılığıyla başvurabilirsiniz bu süre içerisinde başvuru yapılmaması halinde idari yaptırım kararı kesinleşir.						
2-İdari para cezasını kanun yoluna başvurmadan öderseniz cezanın 3/4 ü tahsil edilir. Peşin ödeme kişinin bu karara karşı kanun yoluna başvurusunu etkilemez.						
3-Kişinin imzadan kaçınması halinde bu durum tutanağın III.2 nolu bölümünde belirtilir.						
4-222 sayılı ilköğretim ve eğitim kanununun 56.maddesince uygulanan 15,00 TL lik idari para cezasına 2012 yılı değerlendirme oranı olan %7,80 ilave edilerek uygulanmıştır.						

5.4. EK-4: İdari Yaptırım Karar Tutanağı Örneği

T.C. KADINHANI KAYMAKLIĞI İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü İDARİ YAPTIRIM KARAR TUTANAĞI (222 SAYILI İLKÖĞRETİM ve EĞİTİM KANUNU) (Gerçek Kişiler İçin)					
I.KABAHAHAT FİİLİNİ İŞLEYENİN					
I.1 KİMLİK BİLGİLERİ			I.2 ADRES BİLGİLERİ		
a) Uyuşu	T.C.		a)Ev Adresi (x)	b)İş Adresi ()	
b) T.C. Kimlik No:	X		c)İl	Konya	
d) Adı Soyadı	X		d)İlçe	Kadınhanı	
e) Baba Adı	Hüseyin		e)Semt	Osmancık Beldesi	
f) Doğum Yeri ve Tarihi	Kadınhanı 01/12/1977		f)Mahalle/Köy	Yeni Mahallesi	
g) Nüfusa kayıtlı olduğu	İli	Konya	g)Cadde/Sok	Gültepe Sokak	
	İlçe	Kadınhanı	h)Kapı No	72	Cep Tel
	Mahalle/Köy	Osmancık	i)Posta Kodu		Ev Tel
II. İŞLENEN KABAHAHAT İLE İLGİLİ BİLGİLER					
1-Kabahat Fiili Kanun No	222 S.K. (İlköğretim ve Eğitim Kanunu'na Muhalefet)				
2-İhlal Edilen Kanun Mad.	52. Maddesi (Her öğrenci velisi çocuğunun mecburi ilköğretim kurumuna muntazaman devamını sağlamakla yükümlüdür.) 56.Maddesi(Muhtarlıkça veya mülki amirce yapılan tebliğe rağmen çocuğunu okula göndermeyen veli veya vasiye okul idaresince tespit edilen çocuğun okula devam etmediği beher gün için onbeş Türk Lirası idari para cezası verilir.			7 Karar defter Sıra Numarası	2013/975
3-Kabahatin İşlendiği Yer	Osmancık Beldesi Yeni Mah. Gültepe sokak No:72 Kadınhanı				
5-Kabahatle ilgili Elde Edilen Deliller	Osmancık İlkokulu Müdürlüğü'nün 01/03/2013 tarihli ve 47 sayılı Sürekli Devamsız Öğrencilerle ilgili yazısı				
6-İdari Para Cezasının Miktarı	1681,68 Türk Lirası		Ödemeye İlişkin Bilgiler		
Yukarıda adı geçen şahsa işlediği kabahat nedeniyle idari yaptırım uygulanmasına karar verilmiştir					
06.03/2013 Osman ALTIN Kaymakam					
III TEBLİĞ İLE İLGİLİ BİLGİLER					
1. Kaymakamlık Makamının/03/2013 tarihli İdari Yaptırım Kararı/..../2013 tarihinde aşağıda isimleri sıralanan kolluk görevlileri tarafından tebliğ edilmiştir.					
2. İdari Yaptırım Uygulanan Kişinin İmzası (Tebellüğ Eden)					
TEBLİĞ EDEN KOLLUK GÖREVLİLERİ					
1-Adı Soyadı	2-Rütbesi	3-Sicil Numarası	4-Birimi	5-İmza	
YASAL UYARILAR					
1- İş bu idari yaptırım tutanağına karşı kararın şahsınıza tebliğ edildiği tarihten itibaren en geç 15 gün içerisinde Sulh Ceza Mahkemesine bizzat veya yasal temsilciniz yada avukatınız aracılığıyla başvurabilirsiniz bu süre içerisinde başvuru yapılmaması halinde idari yaptırım kararı kesinleşir.					
2-İdari para cezasını kanun yoluna başvurmadan öderseniz cezanın 3/4 ü tahsil edilir. Peşin ödeme kişinin bu karara karşı kanun yoluna başvurmasını etkilemez.					
3-Kişinin imzadan kaçınması halinde bu durum tutanağın III.2 nolu bölümünde belirtilir.					
4-222 sayılı ilköğretim ve eğitim kanununun 56.maddesince uygulanan 15,00 TL lik idari para cezasına 2012 yılı değerlendirme oranı olan %7,80 ilave edilerek uygulanmıştır.					

5.5. EK-5: İdari Yaptırım Karar Tutanağı Örneği

T.C. KADINHANI KAYMAKLIĞI İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü İDARİ YAPTIRIM KARAR TUTANAĞI (222 SAYILI İLKÖĞRETİM ve EĞİTİM KANUNU) (Gerçek Kişiler İçin)					
I.KABAHAHAT FİİLİNİ İŞLEYENİN					
I.1 KİMLİK BİLGİLERİ			I.2 ADRES BİLGİLERİ		
a) Uyruğu	T.C.		a)Ev Adresi (x)	b)İş Adresi ()	
b) T.C. Kimlik No:	X		c)İl	Konya	
d) Adı Soyadı	X		d)İlçe	Kadinhani	
e) Baba Adı	İsmail		e)Semt	Osmancık Beldesi	
f) Doğum Yeri ve Tarihi	Kadinhani 09/09/1976		f)Mahalle/Köy	Yeni Mahallesi	
g) Nüfusa kayıtlı olduğu	İli	Konya	g)Cadde/Sok	Kale Sokak	
	İlçe	Kadinhani	h)Kapı No	3	Cep Tel 5375177678
	Mahalle/Köy	Osmancık	i)Posta Kodu		Ev Tel ----
II. İŞLENEN KABAHAHAT İLE İLGİLİ BİLGİLER					
1-Kabahat Fii Kanun No	222 S.K. (İlköğretim ve Eğitim Kanunu'na Muhalefet)				
2-İhlal Edilen Kanun Mad.	52. Maddesi (Her öğrenci velisi çocuğunun mecburi ilköğretim kurumuna muntazaman devamını sağlamakla yükümlüdür.) 56.Maddesi(Muhtarlıkça veya mülki amirce yapılan tebliğe rağmen çocuğunu okula göndermeyen veli veya vasiye okul idaresince tespit edilen çocuğun okula devam etmediği beher gün için onbeş Türk Lirası idari para cezası verilir.			7 Karar defter Sıra Numarası	2013/975
3-Kabahatin İşlendiği Yer	Osmancık Beldesi Yeni Mah. Kale Sokak No:3 Kadinhani				
5-Kabahatle ilgili Elde Edilen Deliller	Osmancık İlkokulu Müdürlüğü'nün 01/03/2013 tarihli ve 47 sayılı Sürekli Devamsız Öğrencilerle ilgili yazısı				
6-İdari Para Cezasının Miktarı	3363,36 Türk Lirası		Ödemeye İlişkin Bilgiler		
Yukarıda adı geçen şahsa işlediği kabahat nedeniyle idari yaptırım uygulanmasına karar verilmiştir					
<p>06./03/2013 Osman ALTIN Kaymakam</p>					
III TEBLİĞ İLE İLGİLİ BİLGİLER					
1. Kaymakamlık Makamının/03/2013 tarihli İdari Yaptırım Kararı/..../2013 tarihinde aşağıda isimleri sıralanan kolluk görevlileri tarafından tebliğ edilmiştir.					
2. İdari Yaptırım Uygulanan Kişinin İmzası (Tebellüğ Eden)					
TEBLİĞ EDEN KOLLUK GÖREVLİLERİ					
1-Adı Soyadı	2-Rütbesi	3-Sicil Numarası	4-Birimi	5-İmza	
YASAL UYARILAR					
1- İş bu idari yaptırım tutanağına karşı kararın şahsınıza tebliğ edildiği tarihten itibaren en geç 15 gün içerisinde Sulh Ceza Mahkemesine bizzat veya yasal temsilciniz yada avukatınız aracılığıyla başvurabilirsiniz bu süre içerisinde başvuru yapılmaması halinde idari yaptırım kararı kesinleşir.					
2-İdari para cezasını kanun yoluna başvurmadan öderseniz cezanın 3/4 ü tahsil edilir. Peşin ödeme kişinin bu karara karşı kanun yoluna başvurmasını etkilemez.					
3-Kişinin imzadan kaçınması halinde bu durum tutanağın III.2 nolu bölümünde belirtilir.					
4-222 sayılı ilköğretim ve eğitim kanununun 56.maddesince uygulanan 15,00 TL lik idari para cezasına 2012 yılı değerlendirme oranı olan %7,80 ilave edilerek uygulanmıştır.					

5.6. EK-6: Çocuğu Okula Göndermemek İdari Para Cezasına İtirazın İptali ile ilgili Yargıtay Karar örneği

4. Hukuk Dairesi 2004/7451 E., 2005/1314 K.

ÇOCUĞU OKULA GÖNDERMEMEK

İDARİ PARA CEZASINA İTİRAZIN İPTALİ

“ÖZET”

İLKÖĞRETİM, ÖĞRENİM ÇAĞINDAKİ ÇOCUKLAR İÇİN ZORUNLU OLUP BUNA UYMAYAN VELİ, VASİ VEYA AİLE BAŞKANININ SORUMLU OLABİLMESİ İÇİN, MÜLKİ AMİR, OKUL İDARELERİ VE ZABITANIN KENDİ YÜKÜMLÜLÜKLERİNİ YERİNE GETİRMİŞ OLMASI GEREKİR.

“İçtihat Metni”

Davacı İl Özel İdare Müdürlüğü vekili tarafından, davalı aleyhine 6.8.2003 gününde verilen dilekçe ile itirazın iptalinin istenmesi üzerine mahkemece yapılan yargılama sonunda; davanın kabulüne dair verilen 26.2.2004 günlü kararın Yargıtay’ca incelenmesi davalı tarafından süresi içinde istenilmekle temyiz dilekçesinin kabulüne karar verildikten sonra tetkik hakimi tarafından hazırlanan rapor ile dosya içerisindeki kağıtlar incelenerek gereği görüldü.

Dava, itirazın iptali istemine ilişkindir. Davacı İl Özel İdare Müdürlüğü, davalının 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununa aykırı davranarak eğitim çağındaki çocuğunu okula göndermediğini böylece yasanın 56. maddesi gereğince para cezası tahakkuk ettirilip icra takibi yapıldığını, davalının borca itiraz ettiğini ileri sürerek itirazın iptalini, takibin devamına karar verilmesini ve % 40’dan aşığı olmamak üzere icra inkar tazminatına hükmedilmesini talep etmiştir.

Davalı ise eşini ameliyat ettirdiği için çocuğu ile ilgilenemediğini, çocuğun okula gitmek istemediğini savunmuştur.

Mahkemece davanın kabulüne, itirazın iptaline, takibin devamına, icra inkar tazminatı talebinin reddine karar verilmiştir.

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 2. maddesi gereğince-ilköğretim, öğrenim çağındaki kız ve erkek çocuklar için zorunludur. Aynı yasanın 52. maddesi hükmüne göre her öğrenci velisi, yahut vasisi veya aile başkanı çocuğunun zorunlu ilköğretim kurumuna muntazaman devamını sağlamakla ve özrü yüzünden okula gidemeyen çocuğunun durumunu en geç üç gün içinde okul idaresine bildirmekle yükümlüdür. Mülki amirler,

ilköğretim müfettişleri ve zabıta teşkilatı, ilköğretim çağındaki çocukların zorunlu ilköğretim kurumlarına devamlarını sağlamakla, veli yahut vasi veya aile başkanlarına ve okul idarelerine yardımla ve her türlü tedbiri almakla vazifeli kılınmışlardır. Yasanın 53. maddesinde, okul idaresinin muhtar ve mülki amirlerin bu konuda yapacakları işlemler ve alacakları tedbirler açıklandıktan sonra 54. maddesinde; bazı durumlarda öğrencilere bir yıl içinde 15 günü geçmemek üzere okul idaresince izin verileceği bildirilmiştir. 55. maddesinde ise tüm tedbirlere rağmen çocuğunu okula göndermeyen veli, vasi veya aile başkanları hakkında ne gibi işlemler yapılacağı hükme bağlanmıştır. Bu düzenlemeye göre okul İdaresinin durumu köylerde muhtarlığa, diğer yerlerde mülki amirliğe hemen bildirmesi, muhtar ve mülki amirlerin en geç üç gün içinde durumun veli, vasi veya aile başkanına tebliğini sağlaması gerekmektedir. Bu tebliğe rağmen çocuğunu okula göndermeyen veli, vasi veya aile başkanlarına yasanın 56. maddesi gereğince idari para cezası kesilebilecektir.

Davacı Özel İdare Müdürlüğü, davalı aleyhine 12.9.2002 tarihli takip talebi ile İlamsız icra takibinde bulunmuş, davalının borca itiraz etmesi üzerine eldeki bu dava açılmıştır. Davacının delilleri arasında okul müdürlüğü tarafından devamsız öğrencilere ilişkin tutulan liste bulunmaktadır. Bu listede davalının kızının adı da yer almıştır. İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından valilik makamına yazılan ve valilikçe de 27.3.2002'de olur verilen yazıda ise

YSelim İlköğretim Okulunda 63 öğrencisinin kaydı bulunduğu halde 105 gündür mazeretsiz olarak okula devam etmedikleri, 222 sayılı Yasanın 55. maddesi gereğince yapılan uyarılara rağmen çocukların okula devamının sağlanamadığı açıklanmış ve bu nedenle ilgili yasanın 56. maddesi gereğince para cezası verilmesi öngörülmüştür.

Y.....Selim İlköğretim Okulu'nun 19.2.2004 tarihli cevabi yazısında davalının kızının 2001-2002 öğretim yılında mazeret bildirmeksizin 179 gün devamsızlık yapmış olduğu bildirilmiştir.

Dosyadaki bu bilgi ve belgelerden anlaşılacağı gibi davalının ilköğretim çağındaki kızı 2001-2002 öğretim yılında 179 gün mazeretsiz olarak okula gitmemiştir. 222 sayılı Yasanın 56. maddesi uyarınca davalının idari para cezası ile sorumlu tutulabilmesi için aynı yasanın 52, 53 ve 55. maddelerinde mülki amirler, okul idareleri ve zabıta teşkilatı için öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilmiş olması gerekir. İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile Valilik arasında yapılan yazışmalarda bu yükümlülüğün yerine getirildiği yazılı ise de bunun kanıtları dosyaya ibraz edilmemiştir. Mahkemece öncelikle bu yönün araştırılması, delillerin toplanması ve sonucuna göre karar verilmesi gerekir. Eksik inceleme ile yazılı şekilde karar verilmesi bozmayı gerektirmiştir.

Sonuç:Temyiz olunan kararın yukarıda gösterilen nedenlerle (BOZULMASINA) ve peşin alınan harcın istek halinde geri verilmesine, 15.2.2005 gününde oybirliğiyle karar verildi.

6. KAYNAKÇA

KİTAP

- Akıllıoğlu, Tekin (1995). **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, Ankara: AÜ. SBF İnsan Hakları Merkezi Yayını.
- Akyüz, Emine (2000). **Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**. Ankara: MEB Yayınları, No:3395.
- Akyüz, Yahya (1983). **Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri**. Ankara: Doğan Basımevi.
- Algan, Bülent (2007). **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması**. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Altunya, Niyazi (1990). **Anayasa Hukukumuzda Eğitim ve Öğrenim Hakkı**. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Artuç Mustafa ve Gedikli, Cemil (2006). **Yeni İçtihatlarla TCK-CMK-CGİK ve Çocuk Koruma Kanunu ile Getirilen Yenilikler**. Ankara: Kartal Yayınevi.
- Atar, Yavuz (2008). **Türk Anayasa Hukuku**, Konya: Mimoza Yayınları.
- Aybay, Rona (2007). **Yabancılar Hukuku**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Ayhan, Halis (1995). **Eğitime Giriş**. İstanbul: Şule Yayınları.
- Ballar, Suat (1998). **Çocuk Hakları**. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Başar, Fatma (1999). **Doğmamış Çocuğun Sosyal Hakları**. İstanbul: I. İstanbul Kurultayı Bildiriler Kitabı.
- Başaran, İbrahim Ethem (1982). **Eğitime Giriş**. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Bayraktar, M. Faruk (1984). **İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetler**. İstanbul: MÜİFAV Yayınları.
- Canan, İbrahim (2002). **Allah’ın Çocuklara Bahşettiği Haklar**. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Çelen, Nermin (1995). **Çocuk Haklarına Genel Bir Bakış**. İstanbul: İstanbul Barosu Çocuk Hakları Günleri, İstanbul Hakimevi.
- Çelikel, Aysel ve Gelgel, Günseli (2009). **Yabancılar Hukuku**. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Çiçekli, Bülent (2007). **Yabancılar Hukuku**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Demir, Fevzi (1998). **Anayasa Hukukuna Giriş**. İzmir: Barış Yayınları.
- Doğan, İsmail (2001). **Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları**. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Doğan, Mehmet (1999). **Büyük Türkçe Sözlük**. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Erdoğan, İrfan (2002). **Eğitimde Değişim Yönetimi**. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Erdoğan, Mustafa (1996). **Anayasal Demokrasi**. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Eren Hasan ve Gözaydın, Nevzat (1992). **Türkçe Sözlük**. İstanbul: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Eyüpoğlu, İsmet Zeki (1989). **Türkçe Kökler Sözlüğü**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Franklin, Bob (1993). **Çocuk Hakları** (Çev.: Alev Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gardiner, Harry W. ve Gander, Mary J. (1993). **Çocuk ve Ergen Gelişimi** (Çev.: Bekir Onur). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gemalmaz, H. Burak (2005). **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ve Türk Hukukunda Çocuğun Bedensel Cezaya Karşı Korunması**. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Gemalmaz, Mehmet Semih (2004). **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Gölcüklü, Feyyaz ve Gözübüyük, Şeref (2002). **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözler, Kemal (2000). **Türk Anayasa Hukuku**. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gözler, Kemal (2003). **Hukuka Giriş** (2. Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gözlügül, Said Vakkas (2002). **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuza Etkisi**. Ankara: Yetkin Yayınları.

- Gülmez, Mesut (2000). **Eğitim ve İnsan Hakları Eğitimi, İnsan Hakları** (Ed.: Korku Tankter). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnan, Ali Naim (1968). **Çocuk Hukuku**. İstanbul: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Yayın No: 3.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. (2005). **Anayasa Hukuku Dersleri**. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. (1993). **Özgürlükler Hukuku**. İstanbul: Afa Yayınları.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. (2002). **Özgürlükler Hukuku**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kapani, Münici (1993). **Kamu Hürriyetleri**. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Koşar, Nesrin (1992). **Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı**. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.
- Kunt, Veysel (2003). **Suç ve Çocuk**. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Mumcu, Ahmet (2004). **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**. Eskişehir: AÖF Yayını.
- Odman, M. Tefvik (2008). **Çocuk Hakları Bağlamında Çocuk Mülteciler** (1. Baskı). Mersin: Çağ Üniversitesi Yayını No:9, Mayıs.
- Oğuzkan, A. Ferhan (1974). **Eğitim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özbek, Nimet (2000). **Türkiye'deki Yabancıların Öğrenim ve Öğretim Özgürlüğü**. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Özdemir, Servet (2000). **Eğitimde Örgütsel Yenileşme**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Özden, Yüksel (1999). **Eğitimde Dönüşüm, Eğitimde Yeni Değerler**. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Özer, Atilla (1984). **Gerekçeli ve 1961 Anayasası ile Mukayeseli 1982 Anayasası**. Ankara: Bilim Yayınları.
- Öztürk, Bahri (1994). **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku** (3. Baskı). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

- Postman, Neil (1995). **Çocukluğun Yokoluşu** (Çev.: Kemal İnal). Ankara: İmge Kitabevi.
- Püsküllüoğlu, Ali (1994). **Türkçe Sözlük**. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Sencer, Muzaffer (1988). **Belgelerle İnsan Hakları**. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Serozan, Rona (2005). **Çocuk Hukuku**. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Sevük, Handan Yokuş (1998). **Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kurumsal Yaklaşım**. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Şener, Esat (1999). **Türk Medeni Kanunu (İktisadi Birleşme Kararları ve Madde Atıfları İle Birlikte)** (5. Basım). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Şeref, Ünal (1995). **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan hakları Komisyonu ve Divan Kararları Işığında Sözleşme Hükümlerinin Açıklanması ve Yorumu**. Ankara: TBMM Yayınları.
- Tanör, Bülent ve Yüzbaşıoğlu, Necmi (2001). **1982 Anayasası'na göre Türk Anayasa Hukuku**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Terzioğlu, Süleyman S. (2007). **Uluslararası Hukukta Azınlıklar ve Anadilde Eğitim Hakkı**. Ankara: Alp Yayınevi.
- Tezcan, Durmuş, Erdem, Mustafa Ruhan ve Sancakdar, Oğuz (2004). **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı Yayını.
- Tiryakioğlu, Bilgin (1991). **Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku**. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi 7.
- Turhan, Mehmet (2005). **Anayasal Devlet**. Ankara: Naturel Kitap Yayın Dağıtım.
- Türk Dil Kurumu (1988). **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk, Ercan (1999). **Türk Eğitim Sistemi**. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Türkiye Çocuk Hakları Kongresi (2011). **Yetişkin Bildirileri Kitabı-2**. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Uluğtekin, Sevda (1994). **Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları**. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayını.

- Uluğtekin, Sevda (1996). Sokak Çocukları, **Eğiticilerin Eğitimi Programı**. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- UNICEF (1999). **Dünya Çocuklarının Durumu 1996 Eğitim Raporu**. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü ve UNICEF.
- Vahapoğlu, Hidayet (1990). **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları (Yönetimleri Açısından)**. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Yaşar, Nuri (2000). **İnsan Hakları Avrupa Sisteminde ve Türk Hukukunda Eğitim Hakkı ve Özgürlüğü**. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Yıldırım, Ramazan (2003). **Devlet Yapısı ve Nitelikleri**. Diyarbakır.
- Yörükoğlu, Atalay (2000). **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**. İstanbul: Özgür Yayınları.

MAKALE

- Akçamete, Gönül (1998). *“Türkiye’de Özel Eğitim”*. **İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı, Özel Eğitim 12**. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Akçay, Cengiz (1990). *“Ortaöğretim Politikası ve Uygulamaları”*. **Türkiye’nin Eğitim Politikası**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 1990-5.
- Akço, Seda (1999). *“Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklara Uygulanacak Hukuku Belirleyen Uluslararası İlkelere İlişkin Bir Sistemik Öneri”*. **İstanbul Barosu Dergisi**, Cilt: 4-5-6, Sayı: 70.
- Akyüz, Emine (1999). *“Cumhuriyet Döneminde Çocuk Hukukundaki Gelişmeler”*. **Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi**. Ankara: A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını.
- Atalay, Beşir (1998). *“Bir İnsan Hakkı Olarak Eğitim Hürriyeti”*. **Yeni Türkiye**. İnsan Hakları Özel Sayısı 2, Sayı: 22.
- Coşkun, A. Vahap (1999). *“İnsan Hakları ve Kültürel Rölativizm”*. İstanbul: **Kamu Hukuku Arşivi**, Cilt: 2.

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve ILO (2000).** “Çalışan Çocuklarla İlgili Uluslararası Belge ve Sözleşmeler”. Ankara: Çalışma Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Bölümü.
- Çanakçı, Erdal (1995). “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Medeni Hak ve Özgürlükler Bölümünün İrdelenmesi”. İstanbul: **İstanbul Barosu Çocuk Hakları Günleri**.
- Doğan, İsmail (2000). “Çocuk Haklarının Sosyolojik Evriminden Dünya ve Türkiye için Çıkan Sonuçlar”. **1. İstanbul Çocuk Kurultayı Araştırmalar Kitabı**. İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları.
- Eraslan, Levent (2005). “21. Yüzyılın Küçük Adam ve Kadınları (Değişen Çocuk Kimliği Üzerine Bir Deneme)”. Ankara: **Çocuk-Çocuk Dergisi**, Şubat.
- Fendoğlu, Tahsin (2000). “Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinin Uygulanmasında Bağımsız Ölçü Norm Sorunu”. Ankara: **Anayasa Yargısı**, Cilt: 17.
- Gökdemir, Ayvaz (1972). “Eğitime Dair”. Ankara: **Ocak Dergisi**, Sayı: 3.
- Gören, Zafer (2012). “Çocukların Temel Haklarının Anayasal Garantisi”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 11, Sayı: 22, Güz 2012/2.
- Gülmez, Mesut (2000). “Eğitim ve İnsan Hakları Eğitimi”. **İnsan Hakları**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hesapçioğlu, Muhsin (2001). “Postmodern/Küresel Toplumda Eğitim, Okul ve İnsan Hakları”. **21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi**. İstanbul: Sedar Yayıncılık.
- Kurt, Ali İlker ve Aksoy, Hasan Hüseyin (2009). “Eğitimde Maliyet: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi’nde Sürdürülen Eğitimin Maliyeti Üzerine Bir Araştırma”. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 42, Sayı: 2.
- Müftü, Gülgün (2001). “Çocukların Hakları”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 151. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/muftu.htm, Temmuz-Ağustos-Eylül.
- Odman, Mustafa Tefvik (2012). Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği, 18-19 Mayıs 2012.

- Oktaý, Ayla (2002). “Çocuk Hakları Bildirgesinden, Çocuk Hakları Sözleşmesine”. **Çağdaş Toplum Değerleri** (Der.: Jale Baysal). İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayını.
- Özbudun, Ergun (1987). “Türkiye Cumhuriyetinin Temel İlkelerinden Laiklik. **Panel**. Ankara: Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Özyanık, Ahmet (1998). “Sokakta Çalışan Çocuklar Sorunu”. Ankara: **Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri**.
- Selvi, Kıymet (2002). “Uzaktan Öğretim ve Eğitim Hakkı”. **Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Şişman, Yener (2003). “Sosyal Politika Açısından Türkiye’de Çocuk Ve Genç İşgücü”. **Kamu- İş: İş Hukuku Dergisi**, Cilt: VII.
- Tan, Mine (1994). “Çocukluk, Dün ve Bugün”. **Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu**. 23-24 Nisan 1993 (Edt.: Bekir Onur). İstanbul.
- Topaloğlu, Mahir (2007). “Çocuk Koruma Kanununda Tedbirler Sorunu”. **İstanbul Barosu Dergisi**. Cilt: 81, Sayı: 4.
- Uluğ, Fevzi, Başdoğan, Hüseyin, Topukçu, Hüseyin (1990). “Ortaöğretim Sistemindeki Yapı ve İşleyişi”. **Türkiye’nin Eğitim Politikası**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Uluğ, Feyzi (2000). “Eğitim Hakkının Kullanımı Sorunu”. **Türkiye’de İnsan Hakları** (1. Baskı). Ankara: TODAİE, Yayın No: 301.
- Usta, Sevgi (2004). “Çocuk Hakları”. **Görüş Dergisi**. İstanbul: TÜSİAD Yayını. Şubat-Mart.
- Yılmaz, Halil (1998). “Çocukların Korunmasına İlişkin Türk Mevzuatı”. Ankara: **Emniyet Genel Müdürlüğü Küçüklerin Korunmasına İlişkin Yönetici Semineri**.
- Yılmaz, Muhsin (2000). “Türk Atasözlerinde Eğitim Anlayışı”. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı 1-2.
- Yolcuoğlu, İsmet (2009). “Sosyal Çalışma ve Çocuğun İyilik Hali”. **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**. Cilt: 20, Sayı: 1, Nisan.

ELEKTRONİK DERGİ

- Akyüz, Emine (2001). “Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı”. Milli Eğitim Dergisi. Sayı: 151. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/akyuz.htm, (Erişim Tarihi: 19 Mart 2013).
- Aras, Hülya, Birinci, Filiz ve Özdemir Uluç, Fatma (2001). “İkinci Uluslararası Eğitimde Çocuk Hakları Konferansı”. Milli Eğitim Dergisi. Sayı: 151. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/aras_birinci_uluc.htm, (Erişim Tarihi: 03 Mayıs 2013).
- Cılga, Aynur (2001). “Çocuk Hakları ve Eğitimi”. Milli Eğitim Dergisi. Sayı: 151. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/acilga.htm, (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2013).
- Doğan, İsmail (2001). “Çocuk Eğitiminin Önemi (Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan)”. Milli Eğitim Dergisi. Sayı: 151. Temmuz, Ağustos, Eylül, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/pasa_dogan.htm, (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2013).
- Müftü, Gülgün (2001). “Çocukların Hakları”. Milli Eğitim Dergisi. Sayı: 151. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/muftu.htm, (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2013).
- Yılmaz, Yunus (2013). “Kant’ın Ahlâk Ve Hukuk Felsefesi”. AYİM, 25 Numaralı Dergi. http://www.msb.gov.tr/ayim/Ayim_makale_detay.asp?IDNO=85, (Erişim Tarihi: 22 Mart 2013).